

გვერდი 100

აფხაზეთიდან
ღვინილი ჯიშის
მომზადება

გიორგი (გიგა) თოლორდავა

ვუძღვნი ჩემს 90 წლის დედას თინათინ (ადამია) თოლორდავას

ათხაზეთიდან დევნილი ექიმის მოგონებები

ავტორი: გიორგი თოლორდავა
E-mail : gigagiga52@mail.ru

დაკაბადონება: რეზო ქემაშვილი
ბეჭდვა: შპს „სეზანი“

ISBN 978-9941-0-8905-3

ამბობენ, რომ არსად ისე არ ვლინდება ადამიანი, როგორც ომზე დაწერილ ტექსტში. ჩვენს შემთხვევაშიც ასეა. „აფხაზეთიდან დევნილი ექიმის მოგონებების“ ავტორი გიორგი თოლორდავა, პირველ რიგში, წარმოგვიდგება ღირსეულ პიროვნებად და თავისი საქმის ერთგულ პროფესიონალად, რომელმაც საკუთარ თავზე იწვნია აფხაზეთის კონფლიქტად წოდებული ქართულ-რუსული ომის სისასტიკე და აბსურდულობაც. ახალგაზრდა სპეციალისტი, ქირურგი-უროლოგი, ბალტიისპირეთში სამედიცინო ინსტიტუტში სწავლის, მოსკოვში კი ორდინატურის გავლის შემდეგ, მშობლიურ სოხუმს უბრუნდება.

ბევრი მისი კოლეგის მსგავსად, ისიც სასარგებლო და საზოგადოებისთვის საჭირო საქმის კეთების სურვილითაა სავსე. მას უნდა კუთვნილი ადგილი დაიკავოს ღირსეულ თანამოქალაქეთა შორის, იყოს ქალაქური ყოფის ყველა სიკეთის არა მომხმარებელთა, არამედ შემქმნელთა შორის, დაიმსახუროს პაციენტთა ნდობა და პატივისცემა. ასეთია მისი ოჯახის საუკეთესო ტრადიციებიც, რომელთა გაგრძელებაც აუცილებელია. მაგრამ...

გიორგი (ანუ გიგა, როგორც მას ახლობლები ვუწოდებთ) მრავალეროვანი აფხაზეთის სხვადასხვა ნაციონალობისა და კონფესიის ადამიანთა მშვიდობიანი ცხოვრების ხელყოფისა და ტრაგიზმის მოწმე გახდა. მან ნახა და იმთავითვე სწორად გაიაზრა აფხაზებისთვის მტრის მიერ შემოთავაზებული ფსევდოთავისუფლების ფასი, მის თვალწინ ჩვეულ ულამაზეს გარემოს, ომისა და სიძულვილის კარნახით შექმნილი შემზარავი პეიზაჟები ჩაენაცვლა. მაგრამ წიგნი გვიდასტურებს იმას, რომ არ მოხდა ის, რაც ალბათ ამ უბედურების შემოქმედთ ყველაზე მეტად გაახარებდა – გაბოროტება, სიკეთისადმი რწმენის დაკარგვა, გულგრილობასა და ეგოიზმზე დაყრდნობა. ამიტომაც „აფხაზეთიდან დევნილი ექიმის მოგონებებში“, რომელიც მასში აღწერილი მოვლენებიდან ორ ათეულ წელზე მეტი ხნის შემდეგ დაიწერა, ნათლად ჩანს, რომ გიგას მომხდარის არც ჯანსაღი ანალიზის უნარი და არც აფხაზთა მიმართ ძველი სიყვარული დაუკარგავს. ჩვენს ავტორს ნამდვილად სწამს ჩვენი საერთო მომავლის, სჯერა, რომ ზიზღსა და მიუღებლობაზე გონიერება გაიმარჯვებს. ჩვენი აზრით, სწორედ ეს ამართლებს აფხაზეთისადმი ნოსტალგიურ გრძნობასაც და განვლილი წლებისკენ პატიოსნად გახედვის სურვილსაც.

ნონა კუპრეიშვილი

*ფილოლოგიის დოქტორი,
ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის
უფრ. მეცნიერ-თანამშრომელი*

შესავალი

გამარჯობა, მეგობრებო! მე გიორგი (გიგა) თოლორდავა გახლავართ, აფხაზეთიდან დევნილი ექიმი, რომელიც ამჟამად ოჯახთან ერთად ლატვიის ქალაქ ლუძაში ვცხოვრობ და ვმუშაობ. სამშობლოდან შორს ყოფნის გამო ნოსტალგია მომეძალა. რაც დრო გადის, არათუ მავიწყდება, არამედ უფრო მკვეთრად მახსოვს იქ გატარებული თითოეული დღე, განსაკუთრებით, აფხაზეთის ომის ტრაგიკული პერიპეტიები, რამაც თითოეულ ჩვენგანს წარუშლელი კვალი დაამჩნია. სწორედ ამიტომ, მინდა ჩემს თანამემამულეებს კიდევ ერთხელ გავახსენო 1991-93 წლების მოვლენები, რომელშიც აქტიურად იყვნენ ჩართული ჩემი კოლეგები, აფხაზეთის სამედიცინო დაწესებულებების თანამშრომლები, სახელდობრ კი, სამედიცინო ასეული „კობრა“. წინასწარ ვიხდი ბოდიშს იმ პირთა წინაშე, რომლებიც შესაძლოა უნებლიეთ გამომრჩნენ ან ვერ ვახსენო ჩემს მოგონებებში. უმთავრესი კი ისაა, რომ ეს ადამიანები იყვნენ, არიან და დარჩებიან აფხაზეთის მოქალაქეებად, თავიანთი კუთხის და საკუთრივ აფხაზი ძმების მოყვარულ ადამიანებად, რომლებიც იცავდნენ და დღესაც მხარს უჭერენ საქართველოს ერთიანობას, მის სახელმწიფოებრივ სუვერენიტეტს.

ქალაქი სოხუმი, ისევე როგორც აფხაზეთის სხვა ქალაქები თუ სოფლები, ჩემს წარმოდგენაში მუდმივად უღრუბლო ცასთან, ლურჯ ზღვასთან, მცხუნვარე მზესთან, მაცოცხლებელ, ხანმოკლე წვიმასთან, ციტრუსითა და

სუბტროპიკული მცენარეებით მორთულ მშენიერ მიწასთან ასოცირდება. აქ მეგობრულად ცხოვრობდნენ სხვადასხვა ეროვნებისა და სარწმუნოების ერთმანეთის მოყვარული, ერთმანეთის პატივისმცემელი, თბილი და მშრომელი ადამიანები.

ზაფხულის პერიოდში ყველა ზღვისპირა ქალაქი მზად იყო სტუმრების მისაღებად. იხსნებოდა კაფე-ბარები, რესტორნები, საგანგებოდ ასუფთავებდნენ ქუჩებს, ირწყვებოდა სკვერები, ირგებოდა ახალი ყვავილები და ეგზოტიკური მცენარეები. ზღვის ნაპირას მცხოვრები მოსახლეობა საგანგებოდ ალაპამებდა ბინებს დამსვენებლებისთვის. ეს მათთვის შემოსავლის მნიშვნელოვანი წყარო იყო. ახალგაზრდა მამაკაცები არანაირ სამუშაოს არ თაკილობდნენ, რათა ზაფხულის სასიამოვნოდ გასატარებლად გარკვეული თანხა დაეგროვებინათ. ასე განსაჯეთ, ზოგიერთები უროლოგებსაც კი აკითხავდნენ ტონუსის ასამაღლებლად. არც ქურდები იყვნენ გულხელდაკრეფილნი. ისინიც ავარჯიშებდნენ თითებს და ინაწილებდნენ სამოქმედო ტერიტორიებს. თავიანთი სამზადისი ჰქონდათ ბოშებსაც, რომლებიც მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანას არიან მოდებულნი. ისინი იკრავდნენ ტრადიციულ ფუშფუშა კაბებს, იპრიალებდნენ სამკაულებს, ამუშავებდნენ კარტებს და კამათელს. ზღვის სანაპირო სავსე იყო დამსვენებლებით. ქუჩაში პოზიტიური ენერგია იგრძნობოდა. თვალს ახარებდა შილიფად ჩაცმული ქერათმიანი დამსვენებლების ხაზგასმული ყურადღება ადგილობრივი მამაკაცების მიმართ.

ქალაქ სოხუმში, რუსთაველის ქუჩაზე, სადამოლობით იკრიბებოდა ინტელიგენცია, ახალგაზრდობა, ქართული და აფხაზური თეატრის მსახიობები, ასე ვთქვათ, შავებიც და ჭრელებიც. განიხილებოდა ყველაფერი: მათ შორის ახალი თეატრალური წარმოდგენა თუ ადგილობრივ გაზეთში, ცნობილი ჟურნალისტის ავტორობით დაბეჭდილი მწვავე სტატია. ყურადღების მიღმა არც მთავრობის წარმომადგენლები, ექიმები და მხატვრები გამორჩებოდნენ. რესტორნებიდან ისმოდა ჰიტებად ქცეული სიმღერების ხმა. ჩვენ, ახალგაზრდები, ამირანის კაფეს ვსტუმრობდით ხოლმე, სადაც სიამოვნებით ვაგემოვნებდით იქაურ სახელგანთქმულ ყავას. ერთხელ ამირანს ჰკითხეს: – რატომაა შენი ყავა სხვებისგან ასე გამორჩეული? მან კი უპასუხა: – დიდი არაფერი. მთელი საიდუმლო იმაშია, რომ შეაქარს არ ვაკლებო.

პენსიონერებსაც ჰქონდათ თავიანთი შეკრების ადგილი, სადაც დომინოს, ჭადრაკსა და ნარდს თამაშობდნენ... სანაპიროზე, როგორც წესი, ჩამომსხდარი იყვნენ მეთევზეები და მათთვის მყუდროების დარღვევის უფლება მხოლოდ თოლიებს შეეძლოთ. რუსთაველის ქუჩაზე ხალხის ნაკადი არ წყდებოდა. ირგვლივ მწვადების, აჭარული ხაჭაპურებისა და ცხელი ლავაშის საამური სურნელი იდგა, იქვე ფაცხიდან გამოსული. ღვინო ყველას ათამამებდა და იმართებოდა ცხარე დებატები ფეხბურთის, ქალების, ქორწილებისა და ათასნაირი სხვადასხვა შემთხვევის გამო. ჯანსაღი კამათი და ჟრიაშული იდგა ხოლმე კუკურის ჩაიხანაშიც. მუდამ ჩვენ გარშემო ტრიალებდა „მარადონა“, როგორც იტყვიან, ქალაქის კოლორიტი, რომელიც ზამთარ-ზაფხულ ნახევრადშიშველი დადიოდა. მას ყველა იცნობდა, რადგან ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი იყო და თანაც ყველას ახალისებდა...

ხშირად ვიხსენებ სტადიონს, სადაც ჩემი ბავშვობის დიდი ნაწილი მაქვს გატარებული. ვსწავლობდი მეხუთე ქართულ საჯარო სკოლაში და გაკვეთილების შემდეგ აუცილებლად უნდა გამევიღო სტადიონზე, სადაც ფეხბურთს თამაშობდნენ და ვარჯიშობდნენ ჩვენი საყვარელი ფეხბურთელები: სერგო ფიფია, აბ-

მარცხნიდან მარჯვნივ - ნიკო ოდიშარია, მე და სოსო დგებუაძე

რეგ მინჯია, დ. ზარანდია, გ. დარახველიძე და სხვები. ჩემს მეგობრებთან: ნიკო ოდიშარიასთან, გია გვაზავასთან, სოსო დგებუაძესთან, იური ბერულავასთან, ბადრი ახალაიასთან და თემურ ჩაგელიშვილთან ერთად მეც დავდიოდი ფეხბურთზე. ჩვენი მწვრთნელი გახლდათ გიორგი იელიჩიძის, რომელიც ცნობილი იყო მეტსახელით „ფუნდუკი“. სოხუმში მოღვაწეობდა კიდევ ერთი ბავშვთა მწვრთნელი ი. ჩიტაია, რომელსაც რატომღაც „გოჯოს“ ეძახდნენ. გოჯოსა და ფუნდუკს შორის ყოველთვის იყო ჯანსაღი სპორტული კონკურენცია. ჩვენთან ერთად ხშირად ვარჯიშობდა მსოფლიოს ოთხგზის ოლიმპიური ჩემპიონი ვიქტორ სანეიევიც. ფუნდუკი ძალიან კარგი ფეხბურთელი იყო. თავის დროზე იგი თბილისის „დინამოშიც“ კი თამაშობდა. ომის დაწყებამდე ერთი წლით ადრე ჩემს ყოფილ მწვრთნელს, ფუნდუკს, პროსტატის ოპერაცია გაუუკეთე. იგი რესპუბლიკური საავადმყოფოს წინ, მაღლივ კორპუსში ცხოვრობდა. თურმე ეზოში მეზობლებთან ერთად დომინოს თამაშობდა, როდესაც დაბომბვის შედეგად, ჭურვის ნამსხვრევმა სიცოცხლეს გამოასალმა. მისმა გარდაცვალებამ მთელს სოხუმს დაწყვიტა გული, რადგან ფეხბურთით გატაცებული ყველა ბიჭისთვის იგი მეტად საყვარელი და პატივსაცემი პიროვნება იყო.

სოხუმის რკინიგზის საავადმყოფოში მუშაობის პარალელურად, სოხუმის „დინამოს“ ექიმიც ვიყავი. აუცილებლად უნდა აღვნიშნო, რომ ძალიან კარგი გუნდი გვყავდა. თავის ზონაში პირველი ადგილი დაიკავა და ამის გამო, ასე ვთქვათ, საერთაშორისო ასპარეზზე გავგიშვეს. 1987 წლის იანვარში ეთიოპიის ქალაქებში – ადის-აბებასა და ჯიმაში, ირაკლი ქოიავასა და კაკული პაპავას ხელმძღვანელობით გავცამგზავრეს. სოხუმის „დინამოს“ შემადგენლობაში თამაშობდნენ: თბიგვავა, ნ.ხოშტარია, ს.სართანია, გ.ბენიძე, მ.ქობალაია, მ.ქავთარაძე, ო.ძალამიძე, ს.მაღანია, რ.ხაგბა, ო.ჩალიგავა, გ.ჟორჟოლიანი, ნ.ძიფშბა, ბ.ნანავა, მ.გოგოხია, ზ.ფარულავა, დ.ახვლედიანი, ე.მამფორია, გ.გოგრიტიანი, ა.ცვეიბა, გ.ჩიხრაძე, გ.ინალიშვილი და თ.ქეცბაია. ამ დროს ეთიოპიაში ცხელი ზაფხული იდგა. მახსოვს, ტემპერატურა ორმოც გრადუსს აღემატებოდა. სწორედ აქ შემოგვიერთდა პირველად თხუთმეტი წლის თემურ ქეცბაია, რომელიც ყველასგან გამოირჩეოდა თავისი ტექნიკით, სისწრაფითა და ბრძოლისუნარიანობით. ნათელი იყო, რომ იგი შეუმჩნეველი არ დარჩებოდათ და კარგი საფეხბურთო კარიერაც ელოდა. მართლაც, ერთი წლის შემდეგ თბილისის დინამოში გადაიყვანეს. ეთიოპიის სიცხეს კი ვერ გაუძლო და თამაშის დროს მზის დაკვრა მიიღო ჩვენმა ერთმა ფეხბურთელმა გელა ინალიშვილმა, რომელიც ძლივს გამოვიყვანეთ მდგომარეობიდან.

ბუნებრივია, საკუთარ გარეგნობაზე საგანგებო ზრუნვა ნებისმიერ ასაკში ძალზე მნიშვნელოვანია, განსაკუთრებით კი მაშინ, როცა ახალ-

გაზრდა ხარ. სანაპიროზე, სასტუმრო „აფხაზეთის“ პირველ სართულზე სილამაზის სალონი მდებარეობდა, სადაც მუშაობდა განთქმული სტილისტი შურა. ყველა ცდილობდა სწორედ მასთან მოხვედრილიყო თმის შესაჭრელად, მერე კი, გალამაზებულები, თანატოლი გოგონებისკენ უფრო თამამად იხედებოდნენ.

სოხუმში ჩვენთვის ნაცნობი და საყვარელი იყო ყველა კუთხე-კუნჭული. გამოვარჩევდი იმ ქუჩებს, სადაც ჩემი ნათესავები და მეგობრები ცხოვრობდნენ. ამათგან, ცხადია, განსაკუთრებული იყო „ექიმების ქუჩად“ წოდებული, ჩემი მშობლიური გელოვანის ქუჩა, რომელიც რკინიგზის სადგურთან ახლოს, ულამაზეს მწვანე გორაკზე მდებარეობდა. აქ მართლაც ცხოვრობდნენ აფხაზეთში განთქმული ექიმები, ისეთები, როგორებიც იყვნენ: ვერა ყოლბაია-კვარაცხელია, ალიკა და ნინო კვარაცხელიები, ვარლამ სულუხია, სამსონ და რევაზ სულუხიები, შოთა ბაღათურია, პროვიზორი ოთარ წიქარიშვილი და მისი მეუღლე ტატიანა წიქარიშვილი. ჩვენს ოჯახში ხომ სამი ექიმი იყო: ჩემი დები, ნანი და კესო თოლორდავები და მე. გელოვანზე ცხოვრობდნენ აგრეთვე ციცი კორტავა, ირინე ლაშხია, ბიძინა მგალობლიშვილი და მისი შვილები: შალვა, ვანო, ზვიადი და კიდევ ორი ქალიშვილი, რომლებიც ასევე ექიმები იყვნენ; ზურაბ ენუქიძე და მისი მეუღლე მანანა ძოძუაშვილი, რომელიც ზვიად გამსახურდიას პრეზიდენტობის დროს საქართველოს ჯანდაცვის მინისტრი გახდა; დავა-სახელებდი აგრეთვე ალიოშა კვარაცხელიას, რომელიც საბჭოთა კავშირის სოციალისტური შრომის გმირი იყო. საუბედუროდ, იგი თავის მეუღლესთან, ვერა ყოლბაიასთან ერთად სასტიკად აწამეს გადამთიელებმა.

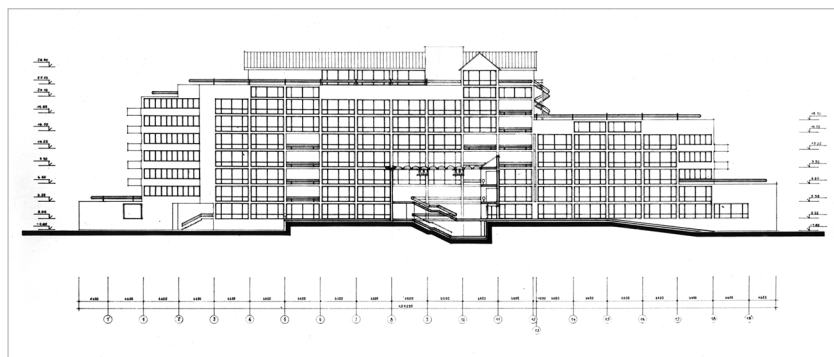
ასევე ჩვენი ქუჩის მკვიდრნი იყვნენ კრიმინალურ სამყაროში კარგად ცნობილი ძმები – დურუ და ალიოშა ხურცილაკები. დურუ, რომელიც შავი სამყაროს ლეგენდად იქცა, გამოირჩეოდა არამართო თავისი ფიზიკური აღნაგობით, არამედ ქურდული კოდექსის მიმდევრობითა და ვაჟკაცობითაც. დურუ ზოგჯერ ჩვენს ქუჩაზე, ფსიქიატრიული საავადმყოფოს ან ტურბაზის ტერიტორიაზე, ბავშვებთან ერთად ფეხბურთს თამაშობდა, გვასწავლიდა ჭიდაობისა და ძიუდოს ილეთებს, გვიყვებოდა სხვადასხვა საინტერესო ამბავს.

სოხუმში წელიწადის ყველა დროს თავისი სილამაზე ჰქონდა.

თუმცა განსაკუთრებით სანატრელი ზამთარი იყო. მასსოვს, მთელი ღამე ბარდნიდა, შემდეგ წვიმას გამოურევდა. სველი თოვლით დახუნძლულ-დამძიმებული ხეები უჩვეულოდ გამოიყურებოდა. ზოგიერთ მათგანს ტოტებიც კი დამტვრეოდა. ყველას უხაროდა თოვლის მოსვლა, განსაკუთრებით ბავშვებს, მაგრამ ეს ხანმოკლე სიხარული იყო, რადგან ნაშუადღევს გამოსული მზე მას აღნობდა. ქალაქის ყველა მაცხოვრებელი ქუჩებში გამოვეფინებოდით, რათა ხეები, ეზოები და სკვერები მოგვეწესრიგებინა. სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლები ვიყავით, მაგრამ ეს სულაც არ გვიშლიდა ხელს, საქმე ერთიანი ძალისხმევით გვეკეთებინა. ახალგაზრდობაში იყო ყველაფერი: ქეიფი, სიყვარული, მეგობრობა, ნათლობები, დამოყვრება, ურთიერთშეკამათება, მიუხედავად ეროვნებისა და სარწმუნოებისა... ვინ წარმოიდგენდა, რომ რამდენიმე წელიწადში ასეთ კუთხეში ძმათა სისხლისმღვრელი ომი ატყდებოდა?... სამწუხაროდ, ეს მოხდა, უღმობლად დაინგრა ის სამყარო, რომელიც ყველას გვიტევდა და სადაც გვერდიგვერდ ვცხოვრობდით ყველა ერთად... ახლა ვიხსენებთ იმ დროს, დაახლოებისა და ურთიერთობის გაუმჯობესების გზებს ვეძებთ, მაგრამ ჯერჯერობით არც გამოსავალი ჩანს და არც სინათლე გვირავის ბოლოს...

1990-91 წლებში პოლიტიკური სიტუაცია აფხაზეთში გამწვავდა. აფხაზეთსა და ქართველებს შორის სხვადასხვა საკითხებზე არსებული შეუთანხმებლობა საფრთხის შემცვლელი გახდა, რამაც შემდგომში შეიარაღებულ დაპირისპირებამდე მიგვიყვანა. რა დამავიწყებს 1992 წლის 14 აგვისტოს ქართული გვარდიის სოხუმში (და მთელ აფხაზეთში) შემოსვლის საბედისწერო დღეს. მაშინ მე სოხუმის რაიონში, იაშტუხაში, ღვინის ქარხნის გაგრძელებაზე (იქ, სადაც შენდებოდა ინფექციური საავადმყოფო) რეკონსტრუქციის და მრავალპროფილიანი საავადმყოფოს მშენებლობას ვიწყებდი, რომლის დამფინანსებლები იყვნენ აფხაზეთის ბიზნესთა პროფკავშირები (თავმჯდომარე ლევან ამაღლობელი) და აფხაზეთის ექიმთა

ასოციაცია (თავმჯდომარე გიორგი თოლორდავა და ბიზნესმენი სანკტ-პეტერბურგიდან, სოხუმის მკვიდრი, კონსტანტინე ფიფია). ქალაქ თბილისში, პავლე ძინძიბაძის საპროექტოში მომზადდა ამ საავადმყოფოს პროექტი. 1992 წლის 14 აგვისტოს დილის 8 საათზე ვიწყებდით ეზოს გასუფთავებასა და შემოღობვას. ზოგიერთმა თანამშრომელმა დაიგვიანა. სწორედ მათგან გავიგეთ, რომ აფხაზებსა და ქართველებს შორის სამხედრო დაპირისპირება დაიწყო. ეს დაუჯერებელი ახალი ამბავი, სამწუხაროდ, მწარე რეალობა აღმოჩნდა.

აფხაზეთის ჯანდაცვის მინისტრის, ქალბატონი მერი ჯანგველაძის, ბრძანებით დაჭრილების მისაღებად მზადყოფნაში უნდა ყოფილიყო ყველა სამედიცინო დაწესებულება. ქალაქის პირველ საავადმყოფოში მუშაობდნენ: მთავარი ექიმი გურამ პაჭკორია და მისი მოადგილე ირინა გერია, რუსლან ჯალალონია – უაღრესად წესიერი, ინტელიგენტი, თავისი საქმის პროფესიონალი აფხაზი ქირურგი, რომელიც ომის დაწყების წინ გამგეობიდან გადადგა. ჩემი მეგობრის ასეთმა საქციელმა მაშინ მრავალი კითხვის ნიშნის გაჩენას შეუწყო ხელი. აქ ასევე მუშაობდნენ: ზურაბ თუზბაია შემდგომში ქირურგიული განყოფილების გამგე, დუდუ გულორდავა, იგორ ძიძავა, გივი ჭოჭუა, ტრავმატოლოგი გურამ ფილია, ალექსანდრე გიგიბერია, ნოველი ვეკუა, კარდიოლოგი მარინა წულაია, ანესთეზიოლოგები: გორა ცუცქირიძე, ნუგზარ გადელია, რამაზ დოჭვირი, ჯუმბერ ჯოჯუა, გენადი გადელია, თამაზ ჯანაშია და სხვები. რესპუბლიკურ საავადმყოფოში მუშაობდნენ: მთავარი ექიმი თემურ შურლაია, ქირურგი თემურ კემულარია, ქირურგი რეზო ხარჩილავა, ქირურგი თემურ ხარჩილავა, უროლოგები: გოდერძი იმნაიშვილი, ლევან ფიფია, ათანასე ოდიშარია, ანესთეზიოლოგები: ბორის კაჭარავა, თემურ ბარკალაია, ბათუ ბარკალაია, საოპერაციო მედდა თალიკო ოდიშარია, ნეიროქირურგიის განყოფილების გამგე ნაპო მესხია, გიგა კვარაცხელია, დამირ ძანძავა, სლავიკა სეძანია, დავით ჩიქოვანი, პანაიოტ სტილიდი, ნარგიზ ხარჩილავა, მედდები: ნატო ფარულავა, ნატო მაქაცარია, ლალი ჯეჯია, დარეჯან ბეჭვია, ნანა ქარაია და სხვები. რკინიგზის საავადმყოფო დაიხურა და თანამშრომლები პირველ და რესპუბლიკურ საავადმყოფოებში გადაანაწილეს. მე, როგორც ქირურგი და უროლოგი პირველ საავადმყოფოში აღმოჩნდი.

მედიკოსებს დღე და ღამე მუშაობა უხდებოდათ, რადგან საავადმყოფოებში იზრდებოდა დაჭრილების რაოდენობა. ძირითადად, ეს ქალაქის მშვიდობიანი მოსახლეობა იყო, რომლებსაც სხვადასხვა სიმძიმის დაზიანებები აღენიშნებოდათ. საოპერაციოები 24 საათის განმავლობაში მუშაობდნენ. დაჭრილები სხვადასხვა ეროვნებისა და წლოვანების ადამიანები იყვნენ. ჩვენ ყველას ერთნაირად ვუწევდით სამედიცინო დახმარებას.

მახსოვს, საოპერაციოში დამიძახეს და მითხრეს, რომ მოიყვანეს დაჭრილი ქალი, რომელსაც ჰქონდა მრავლობითი ჭრილობები – ქვედა კიდურების, მუცლის ღრუსა და მარცხენა წინამხრის. ქირურგები ამუშავებდნენ ჭრილობებს და ავადმყოფს საოპერაციოდ ამზადებდნენ. მას მარჯვენა თირკმელსა და მუცლის ღრუში გამავალი ჭრილობა ჰქონდა. საოპერაციოში სისხლისა და სისხლის შემცველი ხსნარების გადასხმასაც აწარმოებდნენ, რადგან პაციენტს ძალიან დაბალი წნევა აღენიშნებოდა. ერთმა ქირურგმა მითხრა: – ნახე, მარჯვენა საჩვენებელ თითზე პლასტერი აქვს შემოხვეულიო. მე ვიკითხე: – და მერე ეს რას ნიშნავს? მერე კი ამიხსნეს: – ეს ქალბატონი სნაიპერია, ერთ-ერთ ხეზე იყო განთავსებული და რვა ჩვენი ჯარისკაცი ჰყავს მოკლულიო. ჩვენს ბიჭებს ის ქვემეხით ჩამოუგდიათ. მართალი გითხრათ, როდესაც ეს ყველაფერი გავიგე, ძალიან ცუდი გრძნობა დამეუფლა. რალაც ძალა გამომელია, მაგრამ ხელების დაბანა მაინც დავიწყე, რადგან სნაიპერი-ქალი პაციენტი იყო და ახლა მისთვის ოპერაცია უნდა გაგვეკეთებინა. ხელის დაბანის დროს მოვიდა ანესთეზიოლოგი და მითხრა, ავადმყოფი საოპერაციო მაგიდაზე გარდაიცვალაო. მერე ეს ამბავი დაპირისპირებული მხარის მიერ სხვანაირად იქნა აღქმული – თითქოს ჩვენ დაჭრილს სათანადო დახმარება არ აღმოუჩინეთ და მის გადასარჩენად არაფერი გავაკეთეთ.

ქალაქის დაბომბვა გრძელდებოდა. ქუთაისიდან ჩამოგვითანეს ჰუმანიტარული დახმარება: საკვები პროდუქტები, ხილი და აგრეთვე სასმელიც. როგორც ჩანს, მტერმა ეს გაიგო და ჩვენს საავადმყოფოს ტყვიები

დაუშინა. ოპერაციას ვაკეთებდით, როცა ერთმა ოპერატორმა დაიყვირა: „ფრთხილად, საოპერაციოს ფანჯარა გვეცემა თავზე!“. ანესთეზიოლოგმა და მედდამ ავადმყოფს სახე დაუფარეს, ჩვენ კი ჩვენი სხეულით გადავეფარეთ მუცლის ღრუს საოპერაციო ველს. რამდენიმე წუთში, ფანჯარა მართლაც ჩამოინგრა. ნამსხვრევი მინები ჩამოვიბერტყეთ, განვთავისუფლდით ფანჯრის ნაწილებისგან და ოპერაცია გავაგრძელეთ. საბედნიეროდ, ყველაფერი კეთილად დასრულდა და მიუხედავად ექსტრემალური სიტუაციისა, მაინც შევძელით ავადმყოფისთვის სიცოცხლის შენარჩუნება.

ერთ-ერთი შემთხვევის დროს, სხვა სამხედრო დაჭრილებთან ერთად, სრულიად ახალგაზრდა, 18 წლის ჯარისკაცი მოიყვანეს, რომელიც ნაღმზე აფეთქებულიყო. მას ჭრილობები ჰქონდა ქვედა კიდურებზე, შორისის მიდამოში და ძლიერ დაზიანებოდა სასქესო ორგანო, რომელიც, ფაქტობრივად, ნაკუწებად იყო ქცეული. საბრალოს მიწითა და ნაღმის ნამსხვრევებით ავსებოდა ჭრილობა. სხვა ჯარისკაცებიც მუცლისა და გულმკერდის არეში იყვნენ დაჭრილნი. ომის კანონიდან გამომდინარე პლასტიკური ოპერაციებისა და რეკონსტრუქციის დრო ასეთ შემთხვევაში არ არის, მაგრამ ეს ახალგაზრდა ძალიან შემეცოდა. რადგან ყველა საოპერაციო დაკავებული იყო, მე იგი შესახვევში ავიყვანე და მომდევნო 4 საათის განმავლობაში, მედდასთან ერთად ნაყოფიერად ვიმუშავე. ადგილობრივი ანესთეზიით ყველა ჭრილობა დავუმუშავე და დაზიანებული ადგილი, ფაქტობრივად, აღვუდგინე. მერე ნაღმის ნამსხვრევები ჩავაბარე მამამისს, რომელიც იმ ღამესვე მოვიდა და მკურნალობის მთელი

პერიოდის განმავლობაში თავზე ადგა თავის შვილს. გაწერის დროს გავამხნევე: – ნუ გეშინია, ყველაფერი კარგად იქნება, უბრალოდ გირჩევ, რაც შეიძლება ჩქარა შექმნა ოჯახი. და, მართლაც, 1995 წელს თბილისში გამართულ ერთ-ერთ შეხვედრაზე, სადაც სიტყვით გამოვდიოდი, ფოიეში ჩემთან უცნობი ახალგაზრდა მოვიდა და მითხრა: – ბატონო ექიმო, მე ის ვარ, ვისაც თქვენ შუაგულ ომში ძალიან საჩოთირო ოპერაცია გაუკეთეთ. მინდა გითხრათ, რომ დაგიჯერეთ და ოჯახი შევექმენი, შვილიც შემეძინა“. მან ჯვართან ერთად გულზე დაკიდებული ნამსხვრევები მაჩვენა, რასაც საგანგებოდ ატარებდა. ახლა გული მწყდება, რომ არ მაქვს მისი ამჟამინდელი მისამართი, არ ვიცი როგორ არის და რამდენი შვილი ჰყავს. მინდა გამოვტყდე, მის ზარს ყოველთვის ველოდები.

ერთხელაც, შემოტევის დროს, ბევრი დაჭრილი მოიყვანეს. განყოფილების გამგემ, ქირურგმა ზურაბ თუზბაიამ ისინი საოპერაციოებში გაანაწილა და თვითონაც მოემზადა ერთ-ერთი მძიმე დაჭრილის მისახედად. ამასობაში მეც ხელების დაბანა დავიწყე, რადგან ზურაბის დასახმარებლად ვემზადებოდი. როდესაც შემატყობინეს, რომ საოპერაციოში მძიმედ დაჭრილი ვინმე თოლორდავა შემოიყვანეს, რატომღაც ჩემს ბიძაშვილზე, მამუკა თოლორდავაზე გავიფიქრე, რომელიც იმხანად გენერალ გენო ადამიას დაცვის წევრი იყო. როდესაც მივედი საოპერაციო მაგიდასთან, დავინახე რომან თოლორდავა, ჩემი ბიძაშვილი. რომანი დაჭრილი იყო წელის არეში; დაზიანებული ჰქონდა მარჯვენა თირკმელი; ბევრი სისხლი

დაეკარგა და კრიტიკულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა. თვალები რომ გაახილა, დამინახა, მიცნო და ძლივს მითხრა: – გიგა, გადამარჩინე! გული შემეწეხდა და თვალებიდან კინადამ ცრემლები წამსკდა. ოპერაციამ კარგად ჩაიარა. ჭურვის ნამსხვრევს თირკმლის ქვედა პოლუსი ჰქონდა მოგლვჯილი. მუცლის ღრუ დაზიანებული არ იყო. ორი დღის შემდეგ გადავიყვანეთ თბილისის რესპუბლიკურ საავადმყოფოში, სადაც გამოჯანმრთელდა და დღემდე ბედნიერად ცხოვრობს თბილისში თავის მეუღლესთან, შვილებთან და შვილიშვილებთან ერთად.

პირველ საავადმყოფოში, როდესაც შემოტევები არ იყო და დაჭრილები არ მოჰყავდათ, კეთდებოდა ურგენტული და გეგმიური ოპერაციები. ერთხელ ასეთი გეგმიური ოპერაცია გავუკეთე მამაკაცს. ეს იყო წინამდებარე ჯირკვლის ადენომექტომია. მგონი ბესლეთიდან იყო და შვილებმა საავადმყოფოში გაწერის დროს კარგი სუფრა გაგვიშალეს. ომის პირობებში ჩვენთვის ეს მოულოდნელი და ფრიად სასიამოვნო მოვლენა აღმოჩნდა. ცოტათი მოვილხინეთ და ავადმყოფს საბოლოო გამოჯანმრთელება ვუსურვეთ. გეგმიური ოპერაციებიც წარმატებით ხორციელდებოდა.

ჩვენს საავადმყოფოებში მუშაობდნენ ქირურგები და საოპერაციო მედდები თბილისიდან, ქუთაისიდან, ბათუმიდან. მათ შორის იყო წარმოშობით სოხუმელი, ჩვენი თანასკოლელი, იმ დროისთვის კი უკვე თბილისში მცხოვრები პროფესორი ბაადურ მოსიძე, რომელიც ომის მსვლელობის უმძიმეს დღეებში, ბოლო წუთამდე საავადმყოფოში მუშაობდა. ბაადური დღემდე სულითა და გულით სოხუმელად დარჩა. იგი დიდ დახმარებას უწევს დევნილებს და დამსახურებულად სარგებლობს მათი სიცვარულითა და პატივისცემით.

ქვედა სურათი მარცხნიდან მარჯვნივ – ბაადური მოსიძე და ბადრი ვადაჭკორია

1993 წლის მარტში დავით მორგოშისა და ლევან შუბლაძის ინიციატივით შეიქმნა სამედიცინო ასეული „კობრა“, რომელიც ჯერ სოხუმის რესპუბლიკურ საავადმყოფოში, მოგვიანებით კი, მაისის თვეში, რკინიგზის საავადმყოფოში განთავსდა. საოპერაციო სამსახურის ხელმძღვანელობა მე მთხოვეს, თერაპიული და ინფექციური განყოფილებები კი ვალერი ჯგერენაიას ჩააბარეს – ენდოკრინოლოგს, რომელიც აფხაზეთის ნაკრების მწვრთნელიც გახლდათ კალათბურთში. 2002 წელს ვალერი თბილისში, მიოკარდიუმის მწვავე ინფარქტით გარდაიცვალა. ეს ჩემთვის ძალიან ძნელად გადასატანი ამბავი გამოდგა – ვალერი ხომ არა მართო კარგი ექიმი, არამედ საუკეთესო მეგობარიც იყო.

საოპერაციო ოცეულში შედიოდა 6 ქირურგი, 3 საოპერაციო მედდა, 1 რენდგენოლოგი, 2 ანესთეზიოლოგი, ანესთეზიოლოგის 2 მედდა, განყოფილების 4 მედდა და 2 სანიტარი.

ერთ-ერთი ანესთეზიოლოგი იყო ბელა მეტრეველი. იგი იმ სამშობიარო სახლშიც მორიგეობდა, რომელიც 24 საათის განმავლობაში იღებდა პაციენტებს მთავარი ექიმის, რევაზ სულუხიას მეთაურობით. აქ ასევე მუშაობდნენ: ვანო მგალობლიშვილი, გურამ ტორჩინავა, ციცი კორტავა, მანანა გოცირიძე, ნატო მგალობლიშვილი, ნანა სურმავა, დარეჯან როგავა და სხვები. ისინი მთელი ომის მსვლელობის პერიოდში იღებდნენ მშობიარეებს და აკეთებდნენ გადაუდებელ გინეკოლოგიურ ოპერაციებს. სამშობიარო სახლის ეზო რამდენჯერმე დაიბომბა, დაზიანდა რენდგენოლოგიური კაბინეტი, მაგრამ საავადმყოფოს მუშაობა არ შეუწყვეტია – იგი პირნათლად ასრულებდა თავის მოვალეობას.

სამედიცინო ასეული „კობრა“ დაკომპლექტებული იყო ორი „უაზისა“ და სამი „რაფის“ ტიპის სასწრაფო მანქანით. მათში მედიკამენტები, შესახვევი მასალა და ყავარჯნები იყო განთავსებული. ბრიგადა შედგებოდა მძღოლისგან, სანინსტრუქტორისა და სანიტრისგან. სანინსტრუქტორები იყვნენ ახალგაზრდა გოგონები და ბიჭები, რომლებსაც შეეძლოთ პირველადი სამედიცინო დახმარების გაწევა. მათ სამედიცინო ხელსაწყოებთან ერთად, საბრძოლო იარაღი და რაციაც ჰქონდათ, როგორც დაჭრილების, ასევე საკუთარი თავის დასაცავად. ამ მამაც ახალგაზრდებს საბრძოლო ხაზიდან გამოჰყავდათ დაჭრილები, თანაც ეროვნების განურჩევლად. ხშირად ჩვენებთან ერთად, მოწინააღმდეგის ჯარისკაცებიც აღმოჩნდებოდნენ ხოლმე დაჭრილთა რიგებში. ამ ლოიალობის საპირისპიროდ ერთი ტრაგიკული ამბავი დამამახსოვრდა, რომელიც სრულიად ახალგაზრდა გოგონას, სანინსტრუქტორ ქეთინო გვიჩიანს გადახდა თავს. მისი მამა და ბიძაშვილი ცოცხლად დაწვეს ჩვენმა მტრებმა.

მტრის ვერაგობა ზოგჯერ უბრალო დეტალებშიც მჟღავნდებოდა, მაგალითად, საომარ მოქმედებებში, რომელიც ზემო და ქვედა ეშერაში, ასევე იაშტუხის მიმართულებით, ზეგანზე მიმდინარეობდა. მახსოვს შემთხვევა, როდესაც რაციით მივიღეთ შეტყობინება, რომ იაშტუხის სკოლასთან დაჭრილები იმყოფებოდნენ და საჭირო იყო მათი სასწრაფოდ გამოყვანა. დავალების შესასრულებლად ახალგაზრდა სანიისტრუქტორი მერაბ ქვილითაია გავიდა. მიდამოს დათვალიერებისას, დაჭრილების ძეხნის პროცესში მას უცებ ვიღაცამ ქართულად დაუძახა: – აქ ვარ, მოდი, დამეხმარეო. ქვილითაია მიუახლოვდა იმ ადგილს, საიდანაც უხმობდნენ. საუბედუროდ, იქ ქართულის მცოდნე მტრის ჯარისკაცი აღმოჩნდა ჩასაფრებული, რომელმაც მშველელს ცეცხლი გაუხსნა და იქვე გამოასალმა სიცოცხლეს.

ასევე დაიღუპა სასწრაფო დახმარების მძღოლი, გ. კაცია, რომელსაც სნაიპერმა ტყვია პირდაპირ გულის არეში მოახვედრა. კიდევ არაერთი შემთხვევის გახსენება შეიძლება, როდესაც თავიანთი სამუშაოს შესრულების მომენტში, სხვადასხვა სახის დაზიანება და ჭრილობა მიიღეს სანიისტრუქტორებმა და მძღოლებმა.

უნდა ითქვას, რომ დაჭრილი მეომრებისა და მშვიდობიანი მოსახლეობის გადარჩენაში ახალგაზრდა სანიისტრუქტორებით დაკომპლექტებულმა ბრიგადამ დიდი წვლილი შეიტანა.

გარდა სანიისტრუქტორების მიერ მოყვანილი დაჭრილებისა, ჰოსპიტალში მოსახლეობას, ან თვით ჯარისკაცებსაც მოჰყავდათ პაციენტები. ამასთან, მშვიდობიანი მოსახლეობა ჰოსპიტალში სისხლს რეგულარულად აბარებდა. შემოტევების დროს დაჭრილების რაოდენობა 10-30-მდე აღწევდა. მუცლის ღრუს, გულმკერდის, ზედა და ქვედა კიდურების მოტეხილობის და სხვა სახის 10-15 ოპერაცია მაინც კეთდებოდა დღეში. გულმკერდის არეში დაჭრილებს სისხლს ვუღებდით გულმკერდის არედან და უკანვე ინტრავენურად ვუსხამდით.

ერთხელ, ქვედა ეშერაში განხორციელებული ერთ-ერთი შემოტევის დროს, ბლომად იყვნენ დაჭრილები. სამწუხაროდ, ჩვენს ჯარისკაცებს ახსოვთ ტანკში ჩამწვარი თანამებრძოლები... სანიისტრუქტორებისგან რაციით მივიღეთ ინფორმაცია შეტაკების ადგილას დაჭრილთა დიდი რაოდენობის შესახებ. საჭირო იყო მათი ჰოსპიტალიზაცია. სასწრაფო დახმარების ყველა მანქანა დაკავებული აღმოჩნდა. ჩემი „ვოლგა“ – ფურგონი გაზ-24 კი, საავადმყოფოს ეზოში იდგა. მძღოლები ადგილზე არ იყვნენ. ვერავინ წავიდოდა დაჭრილების გამოსაყვანად. მაშინ საჭეს მე მივუჯექი, ავიყვანე ერთი სანიტარი და წავედით ქვემო ეშერისკენ, იქ,

სადაც ბანკი და ე.წ. „უჩხოზის“ სტადიონი მდებარეობდა. ინტენსიური სროლის გამო მდინარე გუმისთის ხიდს ვერ მივუახლოვდებოდით. ამა-სობაში, მტერმაც შენიშნა ჩვენი მანქანა და ავტომატის ჯერი მოგვიშვირა, მაგრამ, საბედნიეროდ, გადავრჩით, არც მანქანა დაზიანებულა. სასწრა-ფოდ ავიყვანეთ სამი დაჭრილი და წამოვედით ჰოსპიტლისკენ. გზადაგზა საშინელ სანახაობს ვაწყდებოდით: დანგრეულ და აღმოდებულ სახ-ლებს, დამტვრეულ ხეებს, გაუბედურებულ და აჩქარებულ ადამიანებს, რომლებიც მშობლიურ მიწა-წყალს ტოვებდნენ. ამ საზარელი მდგომა-რეობის შემხედვარე, მივხვდი, თუ რატომ ითხოვდნენ ბიჭები შეტევის წინ წამალ-მორფინს – სამომრად მოუმზადებელი ადამიანი, რომელიც არ არის პროფესიონალი სამხედრო, ფსიქოლოგიურად ვერ უძლებს ასეთ გამოცდას. ის, ვინც ავტომატი გუშინ აიღო პირველად ხელში, ცხა-დია, ვერ გაუმკლავდებოდა რუსული რეგულარული არმიის ჯარისკაცებს, რომლებსაც საგრძნობლად მეტი სამხედრო გამოცდილება გააჩნდათ და თანაც, ჩვენთან შედარებით, თანამედროვე საბრძოლო იარაღით იყვნენ აღჭურვილნი. თუმცა ჩვენი ბიჭები ფარ-ხმალს მაინც არ ყრიდნენ, მტერს უმკლავდებოდნენ და უკან არ იხევდნენ... მიუხედავად ყველაფრისა, ეს აშკარად უთანასწორო ბრძოლა იყო... დაჭრილები შემოვიყვანეთ ჰოს-პიტალში და მათ სათანადო დახმარება აღმოვეჩინეთ.

როგორც მოგეხსენებათ, იმ პერიოდში იყო ელექტროენერგიის დი-დი დეფიციტიც. სინათლე ღამითაც ქრებოდა. სწორედ ამიტომ, რკინიგ-ზელებმა ტუტის აკუმულატორი გადმოგვცეს, რომელსაც, ტრადიციულად, ვაგონებში იყენებენ ხოლმე. ამ აკუმულატორის მეშვეობით ვანათებდით სამ საოპერაციო მაგიდას, ასევე შეგვეძლო პორტატული რენდგენაპა-რატის ამუშავებაც.

არ შემეძლია არ აღვნიშნო ის ფაქტი, რომ იმხანად ჰუმანიტარული დახმარება იტალიიდანაც ჩამოვიდა. ეს იყო ოცამდე სამკილოვატია-ნი გენერატორი, რომელიც ბენზინზე მუშაობდა. არაერთხელ მივმართე ჩვენს წარმომადგენლობას საავადმყოფოებისთვის გადმოეცათ ესო-დენ საჭირო ნობათი, მაგრამ რატომღაც, გენერატორებმა ჩვენამდე ვერ მოაღწია. შემდეგ კი გავიგე, რომ ზოგიერთმა მაღალი თანამდებობის პირმა, როგორც არმიაში, ასევე სამოქალაქო დაწესებულებებიდან, ეს ძალზე საჭირო გზავნილი ტელევიზორის საყურებლად სახლებში წაი-ღო. ასეთმა დამოკიდებულებამ და კიდევ სხვა მრავალმა გადაცდომამ, სრულიად გაუმართლებელმა უპასუხისმგებლო ქმედებებმა მიგვიყვანა იქამდე, რომ აფხაზეთი დაიკარგა; აფხაზი სეპარატისტები კი ნიშნისმო-გებით გვიწოდებენ ომში დამარცხებულებსა და უუფლებოებს. ყველაზე სამწუხარო ის არის, რომ ჩვენ ვერ ავითვისეთ ამ ომის გაკვეთილები, ვერ

გამოვიტანეთ სათანადო დასკვნა და ვერ შევძელით ყველაფრისთვის თავისი სახელის დარქმევა. დასანანია, რომ ამ ომმა ზოგიერთებს ვერაფერი ასწავლა. დღესაც არიან ჩვენში ადამიანები, რომლებიც მხოლოდ საკუთარ კეთილდღეობაზე ბრუნავენ და სხვისი, მით უფრო ქვეყნის, ბედი ნაკლებად აწუხებთ.

ომისშემდგომ პერიოდში ქართული ტელევიზიებიდან ან რადიო-გადაცემებიდან ვიგებდით, რომ გულმკერდის არეში დანით დაჭრილს გაუკეთდა ოპერაცია და ეს სენსაციად იყო აღიარებული. არადა ჩვენი ქირურგები ომის პერიოდში აკეთებდნენ ურთულეს ოპერაციებს, რომლებსაც მშვიდობიან დროს, ალბათ, ვერც გავხედავდით. თუმცა გაბედვასაც უთუოდ ჰქონდა თავისი საზღვარი. მახსენდება ერთი ასეთი შემთხვევა: მეგობრებმა გადაჯვარედინებულ ხელებზე დასმული, წელსქვევით მოწყვეტილი და მიწის მასაში ლამის ხესავით „ჩაზრდილი“, მხარბეტიანი სიმ-პათიური ვაჟკაცი მოიყვანეს. მე მათ საავადმყოფოს დერეფანში შევხვდი. ბიჭებმა მკითხეს: –საით წავიყვანოთო? მივიხედ-მოვიხედე და ასეთი უჩვეულო სანახაობით შეცბუნებულმა იქვე მდგარ მაგიდაზე მივუთითე. დაჭრილი ნაღმზე იყო აფეთქებული, წელს ქვევით მოწყვეტილი იყო და ამ აფეთქების შედეგად, სანახევროდ მიწაში იყო ჩაფლული. ამავდროულად, იგი ნორმალურად საუბრობდა, ითხოვდა სიგარეტს. მიწიდან კი, ყველა მიმართულებით სისხლი ჟონავდა. მწერალმა გურამ ოდიშარიამ, რომელიც ომის პერიოდში ჩვენს ჰოსპიტალში იმყოფებოდა, დეტალურად აღწერა ჩვენი მუშაობის პროცესი და ეს უმძიმესი მდგომარეობაც. თავის წიგნში „შავი ზღვის ოკეანე“, ამ განწირულ ჯარისკაცს, ყოველგვარი ირონიის გარეშე, „ადამიანი-თაიგული“ უწოდა. მისი დახმარება, სრულიად არაორდინარული მდგომარეობის გამო, ვერ გავხედეთ და მე გამოცდილი ქირურგის, კოტე ზაქარაიას, გამოძახება მოვითხოვე. კოტემ გახედა დაჭრილს, გაესაუბრა. ირგვლივ მისი მეგობრები იდგნენ და ჩვენ ყოვლისშემძლე ადამიანებით შემოგვცქეროდნენ. მათ იმედი ჰქონდათ, რომ სასწაულს მოვახდენდით და მეგობარს გადავურჩენდით. მაგრამ, სამწუხაროდ, ასე არ მოხდა. დაჭრილის მიწისგან გათავისუფლება უპერსპექტივო ჩანდა. სისხლდენის შეჩერებაც დაგვიანებული იყო. ამ დროს თვითონ დაჭრილი ხუმრობდა, მეგობრებს ესაუბრებოდა და ჩვენ გვიყვებოდა მომხდარის შესახებ. ცოტა ხნის მერე კი, ის უბედური გარდაიცვალა. მეგობრებმა გარდაცვლილი ჯარისკაცი თბილისში გადაასვენეს. ხშირად მიფიქრია, ვინ იცის, მაშინ გადადგმულ სარისკო ნაბიჯს, იქნებ დადებითი შედეგიც მოეტანა-მეთქი, მაგრამ...

ჩვენს ჰოსპიტალს საკმაოდ დიდი ტერიტორია ეკავა. საჭიროებამ მოიტანა და იძულებული გავხდი, რომ ერთ-ერთ მყუდრო ადგილას სა-

საფლავო გამეკეთებინა. გვერდში მედგა და მესმარებოდა ერთი ჯარისკაცი, რომელიც ამპუტირებულ კიდურებს ან გარდაცვლილ ჯარისკაცებს ცელოფანში ახვევდა და მიწას აბარებდა. ზაფხულის პერიოდი იყო და გარეთ ძალიან ცხელოდა, ამიტომ მათი დატოვება მორგში არ შეიძლებოდა. შემდეგ ვატყობინებდით ნათესავებს, რომლებიც მოდიოდნენ, მიჰქონდათ მიცვალებულის გვამი, ცოცხალი შვილის კიდურები. იყო ზოგიერთი ისეთი მშობელიც, რომელიც გვლანძღავდა, გვაგინებდა, მუშტებსაც გვიღერებოდა, რომ ჩვენ ამა და ამ ჯარისკაცს სიცოცხლე ვერ შევუნარჩუნეთ ან მისი კიდურები ვერ გადავარჩინეთ.

გვქონდა თუ არა ჩვენ, ექიმებს, შეცდომები? რასაკვირველია, გვქონდა. ჯერ ერთი, ჩვენ არ ვიყავით სამხედრო ექიმები, რასაც ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს. თანაც ვიმყოფებოდით რა ფრონტის წინა ხაზზე, არ გვქონდა სათანადო პირობები, ზოგჯერ არ გვყოფნიდა სამედიცინო პერსონალიც. მახსოვს ერთი შემთხვევა, როდესაც მოიყვანეს მუცლის არეში დაჭრილი ახალგაზრდა სოხუმელი ჯარისკაცი. იგი ჩვეულებრივ საუბრობდა, ტკივილებს არ გრძნობდა, არტერიული წნევაც ნორმალურის ფარგლებში ჰქონდა. ქირურგებმაც გასინჯეს და შერჩევის დროს გადაწყვიტეს, რომ აგუძერაში, ზურგის ჰოსპიტალში გადაეყვანათ, რადგან ოპერატიულ დახმარებას არ საჭიროებდა. ამ დროს ჩემთან მოირბინა დაჭრილის ბიძამ, რომელიც ქალაქ სოხუმის მერიაში მუშაობდა და კარგად ვიცნობდი. კაცი დაინტერესებული და შეწუხებული იყო დისშვილის ჯანმრთელობის მდგომარეობით. მე უცებ გავერკვიე საქმის ვითარებაში და დაჭრილის აგუძერის ჰოსპიტალში გადაყვანის ამბავი მოვახსენე ბიძას, თან დავამშვიდე, რომ საშიში არაფერი ყოფილა და სწორედ ამიტომ, ჰოსპიტალში გადაიყვანეს-მეთქი. მოგვიანებით კი გავიგე, რომ ავადმყოფის მდგომარეობა გართულებულა და მალე გარდაცვლილა. ეს ამბავი დღემდე არ ამომდის მესხიერებიდან.

ოპერაციის შემდეგ დაჭრილებს ორ-სამ დღეს ვაჩერებდით ჩვენთან, მერე კი ზურგის ჰოსპიტალში ან პირდაპირ თბილისში გადაგვყავდა. ჯარისკაცებისთვის საკვების ნაკლებობამ ჩვენი საავადმყოფოს მესაფლავე ჯარისკაცს იქვე, ჰოსპიტლის ტერიტორიაზე, ბოსტნეულის პატარა სახელდახელო ბაღის გაშენება აფიქრებინა. მან სიმინდის თესლის, კიტრისა და პომიდვრის ნარგავების მითანა მთხოვა. სოხუმის ბაზარი ჯერ კიდევ ფუნქციონირებდა. მართლაც, ვიყიდე ყველაფერი, რაც დამავალა, თან წიწილებიც მივაყოლე. თითქოს დაუჯერებელია, მაგრამ ამ ჩანაფიქრმა გაამართლა. მოსავალიც კარგი მივიღეთ და წიწილებიც დავზარდეთ. ასე რომ, ჯარისკაცებს, და მათთან ერთად ჩვენც, ერთხანს საზრდოც მოგვემატა.

ქალაქში არსებულ საავადმყოფოებში დაჭრილებს ახარისხებდნენ. ისინი, ვისაც უფრო მსუბუქი დაზიანებები და ჭრილობები ჰქონდათ, აგუძერაში, ზურგის ჰოსპიტალში გადაჰყავდათ, რომელსაც გენერალ გენო ადამიას შვილი, ელგუჯა ხელმძღვანელობდა. აქ დაჭრილებს უწევდნენ არამართო პირველად დახმარებას, არამედ რთულ ოპერატიულ მკურნალობასაც უტარებდნენ. ავადმყოფის მომჯობინების მერე კი, ის თვითმფრინავით თბილისში გადაჰყავდათ.

ბოსტნის ნობათი რომ გამოგველია, საშველად დეჰუტატ ელგუჯა (გია) გვაზავას მივმართე. მისი შეწევნით ჩვენც გამოგვიყვეს საკვები პროდუქტები ჰუმანიტარული დახმარებიდან. რკინიგზის სადგურის მახლობლად, სპეციალურ საწყობებში იყო განთავსებული ეს დახმარება. იქ იმდენი სხვადასხვა სახის პროდუქტი იყო, რომ ჩვენს ჯარისკაცებს, ალბათ, ორ წელიწადს ეყოფოდა საკვებად, თუმცა ეს ყველაფერი, როგორც ჩემთვის ცნობილია, სოხუმში, ჩვენი მოწინააღმდეგის ხელში დარჩა.

შეხვედრა ფსიქიატრ ბიძინა მგალობლიშვილთან

ქალაქში თითქოს სიწყნარე სუფევდა. არც ჰოსპიტალში გვყავდა დაჭრილები. კარგა ხანს გაეწეო მას მერე, რაც უკანასკნელად ვიყავი სახლში. ამიტომ ვიფიქრე: – მოდი, შინ წავალ, იქურობას დავხედავ-მეთქი. გზად, დაახლოებით მეჩვიდმეტე სკოლასთან, სამშობიარო სახლის ახლოს, ჩემს მეზობელს, გურიელ თვალთვადეს შეხვდი. ის ერთ-ერთი საომარი ოპერაციის დროს გარდაცვლილი ვაჟუკაცის, ჯუნკა თვალთვადის მამა იყო. ერთმანეთი გადავკოცნეთ და საუბარ-საუბრით გავუდექით გზას. ამ დროს შემოგვხვდა ჩვენი მეზობელი, პროფესორი, ფსიქიატრი ბიძინა მგალობლიშვილი, რომელმაც ძალიან გვთხოვა სახლში წავყოლოდით: – შინ სრულიად მარტო ვარ, მოწყურებული ვარ ადამიანებთან საუბარსო, – გვითხრა ბატონმა ბიძინამ. ჩვენც ხატრი ვერ გავუტეხეთ და წავყვიეთ.

პატივსაცემი ფსიქიატრის სამსართულიანი სახლი, დიდი და ნათელი ოთახებით, წითელი აგურისგან იყო აგებული. სახლს რამდენიმე აივანი ჰქონდა, საიდანაც კარგად მოჩანდა ზღვა და სანაპირო. პირველ სართულზე ბატონ ბიძინას ღვინის მარანი ჰქონდა მოწყობილი. ეზოში მდებარე დიდი და შედარებით მცირე ზომის საცურაო აუზები, ერთმანეთთან დეკორატიულად – ჩანჩქერებით იყო დაკავშირებული. აქ ჩვენს მასპინძელს კალმახი მოეშენებინა. არადა, კარგად მახსოვდა, რომ ადრე, ბავშვობაში, ბატონ ბიძინას შვილებთან, შალვასა და ვანოსთან ერთად, ამ აუზებში ბევრი გვიჭყუებოდა. ეზოს კარგად მოვლილი ვენახი და სხვადასხვა ჯიშის ხილის ხეებიც ამშვენებდა.

ბატონმა ბიძინამ სამზარეულოში შეგვიყვანა და სუფრა გაგვიშალა. მოგვართვა ღვინო, საუკეთესო კონიაკი და რაც მთავარია, ცხელი თეთრი პური, რომელსაც იქვე ოთახში, საკუთარი ხელით გაკეთებულ საცხობში, თვითონ აცხობდა.

ბევრი ვილაპარაკეთ, ბევრი რამ გავიხსენეთ – კარგიც და ცუდიც. დავრჩით გვიანობამდე და კარგა ნასვამი ისევ ჰოსპიტალში დავბრუნდი. იმ საღამოს სახლში ვერ წავედი. ამის მერე ბატონი ბიძინა არ მინახავს. უკვე თბილისში ვიყავი, როცა გავიგე, რომ ის სოხუმში დარჩენილა და ჩვენს მტრებს მოუკლავთ – თურმე ზურგში ჰქონდა შემავალი ავტომატის ტყვიები.

ერთ მშვენიერ დღეს ჰოსპიტალში ბიძაჩემი, აპოლონ ადამია მომიყვანეს. მას ღვიძლის ცეროზი ჰქონდა და ძალიან მძიმედ იყო. ერთი-ორი დღე ვუტარებდით შესაბამის მკურნალობას, მაგრამ ყველაფერი დაგვი-

ნებული აღმოჩნდა. სამწუხაროდ, იგი მალე გარდაიცვალა. სამეზობლოში, შეძლებისდაგვარად, გადავიხადეთ ქელეხი და გარდაცვლილი სოხუმის რაიონის სასაფლაოზე დავკრძალეთ.

საუბარი გენერალ გენო ადამიასთან

გამოცხადებული იყო დროებით შერიგება. ხალხი დასაქმებული იყო საოჯახო საქმიანობით, მოსწავლეები ემზადებოდნენ პირველი სექტემბრისთვის, ქალაქში იყო ხალხმრავლობა, რადგან ბრუნდებოდნენ სხვადასხვა რეგიონებიდან სოხუმში. ეგონათ, რომ ომი დასასრულს მიუახლოვდა. მუშაობდა ბაზარი და სხვა სასიცოცხლო მნიშვნელობის ობიექტები. ზღვის სანაპიროზე ტანის დასაბანად გამოვიდნენ ჯარისკაცები, ძირითადად აღმოსავლეთ საქართველოდან. აქა იქ ისმოდა ავტომატის გასროლის ხმა და ისიც რაღაც აღტაცების ან სიხარულის აღსანიშნავად.

ჩენი ჰოსპიტლიდან დაჭრილები გადაყვანილი იყვნენ აგუძერის ჰოსპიტალში, ჩვენი მედლები კი ასუფთავებდნენ განყოფილებებს, ქირურგები არჩევდნენ გაკეთებული ოპერაციების შედეგებს.

26 აგვისტოს დილის ათი საათი იყო, როდესაც დამირეკეს სამხედრო შტაბიდან და მითრეს გენერალი გენო ადამია გიბარებსო. გენოსთან ძალიან ახლოს ვიყავი, რადგან შორეული ნათესაობა მაკავშირებდა დედის მხრიდან. გამიხარდა, რადგან დიდი ხანია არ მინახავს და მასთან საუბარი საინტერესო იყო. როცა მივედი ვნახე გენო საწვეთურების ქვეშ იყო. თურმე წინა ღამით გულის შეტევა ჰქონია, მაგრამ ახალა კარგად გრძნობდა თავს. ჩვენ გადავკოცნეთ ერთმანეთი. მე შევეკითხე რა მოხდა, ხომ ინერვიულე მეთქი, მაგრამ ეს შეკითხვაც ამ დროს ზედმეტი იყო, რადგან ომის პერიოდში გენერალს სანერვიულოს რა გამოლევს. გენოს ლამაზი ვაჟკაცური სახე ჰქონდა, მოვერცხლისფრო სქელი, დაბალზე შეჭრილი ტალღოვანი თმები, სქელი წარბები, თხელი სახის ნაკვთები. გენომ წარბები აიწია და მითხრა: „აქ ჩემთან ახლოს დაჯექი, გიგა. მინდოდა შენთან საუბარი და ამიტომ დაგიძახე.“ გამომკითხა ჩემი მშობლების მდგომარეობა, რომ ჩემი ბიძაშვილი მამუკა თოლორდავა მის დაცვაშია და ის ძალიან კარგი მეომარია, შევეხეთ ჰოსპიტალში მუშაობის, დაჭრილების მდგომარეობის და მათი კვების ასევე სხვადასხვა საკითხებს. მერე კი მითხრა: „გუშინ დიდი ნერვიულობა გადავიტანე. მქონდა საუბარი ედუარდ შევარდნაძესთან, რომელმაც მითხრა: “გენო! სოხუმი დასათრევებელია, აფხაზეთი ჩასაბარებელია! “მე წინააღმდეგობა გავეუწიე და ამის ნიადაგზე გვექონდა კამათი, რამაც ჩემს ჯანმრთელობაზე იმოქმედა. ახლა თუ გულის შეტევთ არ მოვკვდი (გენოს გული აწუხებდა და ის ომამდე

ამერიკაში ერთერთ გულის კლინიკაში მკურნალობდა) გენო ადამიას სოხუმიდან გაქცეულს ვერავინ ნახავს. ეს მეომარი ბიჭები, რომლებიც იბრძვიან მე გამომეყენენ, გენო ბიძიას, საქართველოს ერთიანობის დასაცავად და მე მათ ვერ ვუღალატებ“. მე ვუსმენდი და ვიყავი ჩაფიქრებული ამ სიტუაციით, მერე კი გენოს ვუთხარი, ეს თქვენი კამათი არ მომეწონა და თავს გაუფრთხილდი.

გენოს სიკვდილის ამბავი ბურუსით არის მოსილი. სად გაგონილა, რომ 28 სექტემბერს დილის 7 საათზე აფხაზების მიერ კონტროლირებად ტერიტორიაზე კელასურის ხიდის მიღმა გენერალი თვითონ მისულიყო დაცვასთან ერთად სიტუაციის გასარკვევად თუ ეს რამე დაგებული მახე არ იყო გენოს დაუმორჩილების გამო. როგორც ჩანს გენოს უარის თქმა არ შეეძლო, რადგან განკარგულება იყო გაცემული მაღალჩინოსნის მიერ.

მეორე დღეს აფხაზი ბოევიკების მიერ ქუჩაში ნახეს 11 ჯარისკაცის გვამი და მათ შორის, თეთრ სამხედრო ჟილეტში იყო გენერალი გენო ადამია. როგორც აფხაზი ბოევიკები ამბობდნენ ეს უფრო დახვრეტას გავდა.

ეხლა მე მაინტერესებს და მაქვს კითხვები, როგორც ყველა ნორმალურ ადამიანს. თუ იქ, მთავრობაში, მიხვდნენ, რომ ჩვენ ვებრძოდით არა აფხაზებს არამედ რუსეთის არმიას, რომლებთანაც ომის წაგება გარდაუვალი იყო და აფხაზეთის ჩაბარება აუცილებელი გახდებოდა, მაშინ რატომ გავწირეთ ამდენი ახალგაზრდა? რატომ ვაქციეთ 350 000 ადამიანი დევნილად? მაშინ გამოდის ყველაფერი ის გახმაურებული აზრები, რომ გაგრის ჩაბარება იყო ღალატი და ხალხმა ძლივს დააღწია სიკვდილს თავი, ის რომ შრომიდან გამოქცეული მებრძოლები ამბობდნენ, რომ ისინი იგებდნენ ბრძოლას, მაგრამ ჩვენებმა ზურგში დავგვიშინეს ნაღმებიო, ის რომ ბიჭებმა კატარღაზე ნაღმტყორცნები დაამონტაჟეს და ღამით საგუშაგოზე გადიოდნენ ზღვაში მათ არ მისცეს ამის უფლება, როდესაც ელგუჯა გვიჩიანი ამბობდა, რომ კამანისკენ რუსებს გზა გაყავთ ჯარის შემოსაყვანად, გენერალიტეტი ამბობდა ეს ყველაფერი ტყუილიაო. ან კიდევ ლოთი ქობალის სთხოვენ სამეგრელოდან „რაგადკებით“ შეიარაღებული ჯარი ჩამოეყვანა რუსების წინააღმდეგ საბრძოლველად, მაგრამ ლოთის ეყო გონიერება და არ გასწირა ახალგაზრდები. ან ის თვითმფრინავი, ჯარისკაცებით სავსე, რომელიც „აფხაზებმა“ ჩამოაგდეს ბაბუშერას აეროპორტში და დღემდე ხდება მათი გვამების გამოცნობა და გადმოსვენება ძმათა სასაფლაოზე და ალბათ კიდევ სხვა გაუაზრებელმა და არასრულყოფილად გააზრებულმა მოქმედებებმა მიგვიყვანა დამარცხებამდე, მაგრამ დამარცხებასაც აქვს გამარჯვების ეპიზოდები. დამარცხება მინიმალური დანაკარგებით, მაგრამ ამის გარკვევა პოლიტიკოსების და სამხედრო ექსპერტებისთვის მიმინდვია. მე კი ის მაწუხებს,

რომ ჩვენს მეზობლად კვლავ დიდი გაბოროტებული თავისი მშვიერი და გაუნათლებელი ჯარისკაცებიანი რუსეთია, რომელსაც რა მოუვა თავში არავინ იცის, ამიტომ უნდა ვიყოთ ფრთხილად, ერთგულად, ერთმუშტად შეკრულნი ქართველები. ჩვენ შეცდომის უფლება არ გვაქვს.

1993 წლის 16 სექტემბერს აფხაზებმა დაარღვიეს დროებითი შერიგების წესი და საომარი მოქმედებები კვლავ განახლდა ძირითადად ქალაქ სოხუმის შტურმისათვის.

ომი გრძელდებოდა. რუსები გვიტევდნენ. არ წყდებოდა ქალაქის ინტენსიური დაბომბვა, ამიტომ 1993 წლის 22 სექტემბერს, იძულებული გახდით დაგვეტოვებინა რკინიგზის საავადმყოფო, ეგრეთ წოდებული, სამედიცინო ასეულ „კობრას“ ჰოსპიტალი. ჩვენ ქალაქის ცენტრში, მთავრობის სახლის წინ მდებარე მეორე საავადმყოფოში გადავედით, რომელიც ცარიელი იყო და შეეძლო დაჭრილების მიღება. იქ მთავარი ექიმის მოადგილე სახელგანთქმული სპორტსმენი, მსროლელი მარლენ პაპავა გახლდათ. იგი კეთილგანწყობილად ნამდვილად არ შეგვხვედრია, რადგან, როგორც ჩანდა, ჩვენს იქ დაბინავებას ეწინააღმდეგებოდა (დედით აფხაზი იყო და შესაძლოა, ამ ფაქტმაც იქონია გავლენა), მაგრამ შემდეგ იძულებული გახდა, დაეთმო პოზიციები.

მალე ჩვენ საავადმყოფოს მთელ პერიმეტრზე განვლაგდით და დავიწყეთ დაჭრილების მიღება, რომლებიც იყვნენ როგორც ჯარისკაცები, ასევე უბრალო მოქალაქეებიც. საოპერაციოში ყველა პირობა იყო შექმნილი იმისთვის, რომ ნებისმიერი სახის ოპერაცია ჩაგვეტარებინა. საავადმყოფოს აფთიაქიც საცხე იყო მედიკამენტებით. ეზოში იდგა სასწრაფო დახმარების მანქანა უაზი, რომელიც გამართული იყო და ბენზოაზიკ საცხე ჰქონდა. საავადმყოფოში შემოდრიოდნენ რუსი ოფიცრებიც, რომლებსაც ყუთებით შემოჰქონდათ და გაჰქონდათ რაღაცები. ყველაფერი ეს იმის ეჭვს ბადებდა, რომ ქალაქში საომარი მოქმედებების დროს, ჩვენთან დაპირისპირებული მხარე სწორედ ამ საავადმყოფოში განლაგდებოდა. და ასეც მოხდა.

ოპერაციები კი გრძელდებოდა. გავისხენებ ერთ ასეთ შემთხვევას, როდესაც ქირურგი დ. გოგოხია ოპერაციას აკეთებდა და აუცილებლად სჭირდებოდა დამხმარე-ოპერატორი. დასახმარებლად მივედი თუ არა, სისხლის სუნმა გამაბრუა და ცუდად გავხდი. დამეწყო ალერგია, რომელიც შემდეგაც კარგა ხანს გამიგრძელდა, ამიტომ იძულებული გავხდი ოპერაციაზე ჩემი ჩანაცვლება მეთხოვა ერთ-ერთი ქირურგისთვის. იგი რესპუბლიკურ საავადმყოფოში მუშაობდა და წესით ჩვენს დასახმარებლად იყო მოსული. სწორედ მას ვთხოვე ჩემ მაგივრად გაეწია ასისტენ-

ტობა ქირურგ გოგოხიასათვის. მან რატომღაც უარი მითხრა და საუბარი დამიწყო თავის აფხაზურ წარმომავლობაზე, მიხსნიდა, რომ ის აფხაზების სიძე იყო. მაშინ მე ვუთხარი: – ჩემო კოლეგავ, შენ შეიძლება აფხაზი ან აფხაზების სიძე იყო, ამაში ცუდი არაფერია, მაგრამ არ დაგავიწყდეს, რომ ექიმი ხარ; შენი დანიშნულებაა ღვთისა და ავადმყოფის წინაშე ვალი პირნათლად მოიხადო-მეთქი. მას ხმა არ ამოუღია, ხელები ჯიბეებში ჩაიწყო და საოპერაციოსკენ გაემართა. ამასობაში ქალაქში აფეთქებები გრძელდებოდა. ერთ-ერთი აფეთქების შედეგად ჩამოინგრა საოპერაციო ოთახის კედელი, მაგრამ ამის გამო ოპერაცია არ შეწყვეტილა.

1993 წლის 24 სექტემბერი. საავადმყოფოში დიზელის გენერატორი გამოირთო. ღამის 11 საათი იყო, ბნელოდა. დიზელ-გენერატორს ემსახურებოდა სომეხი ეროვნების ახალგაზრდა მამაკაცი, რომელსაც თან ახლდა 7-8 წლის ბიჭუნა. ჩვენ ერთად წავედით გენერატორის აღსადგენად, მაგრამ მან ვერაფერი გააწყო, არ ვიცი, რა სჭირსო, ასე გამოგვიცხადა. მაშინ მინისტრთა საბჭოს შენობიდან გენერატორის მომსახურე სხვა სპეციალისტი გამოვიძახეთ, რომელმაც უმალ აღადგინა დაზიანებული მოწყობილობა. თურმე დიდი არაფერი სჭირდა. მოხსნილი იყო კლემა და როგორც სპეციალისტმა აგვიხსნა, ეს ვილაცას განზრახ გაეკეთებინა, რადგან თავისით არ მოიხსნებოდა. როდესაც ამ გენერატორს ვაკეთებდით, საავადმყოფოს ეზოში ჭურვი აფეთქდა. დაიჭრა პატარა ბიჭუნა – დიზელ-გენერატორის იმ სომეხი სპეციალისტის შვილი, რომელსაც შემდგომში ჩაუტარდა ქირურგიული ოპერაცია. საბედნიეროდ, ჩვენ იგი გადავარჩინეთ. ასევე ჭურვის ნამსხვრევებისგან დაიჭრა ჩვენი პათოლოგ-ანატომი რომან ხოჭოლავა, რომელიც გადაყვანილ იქნა ჰოსპიტალში. სხვათა შორის, ის დღემდე მუშაობს თბილისის ერთ-ერთ საავადმყოფოში. დაჭრილების შემოყვანა გრძელდებოდა. ამ დაჭრილებს შორის აღმოვაჩინე ერთი გარდაცვლილიც. იგი ჩემი თანაკლასელი, თამაზ ჭედია იყო. მას ტყვია პირდაპირ გულში ჰქონდა მოხვედრილი. თამაზი ყველას უყვარდა, ძალიან გულკეთილი და საყვარელი პიროვნება იყო. მას ადრეულ ასაკში გარდაცვალა მამა, იზრდებოდა დედასთან და დებთან ერთად. თამაზი დამსახურებული მწვრთნელი გახლდათ. ის ცნობილ სპორტსმენ ძმებს – ამირან და ტარიელ ბიწაძეებს ავარჯიშებდა. მუშაობდა უნივერსიტეტში, ფიზკულტურის კათედრაზე.

თამაზ ჭედია

25.09.1993 – დღის მეორე ნახევარში ჩვენთან მოვიდა ჯანდაცვის მინისტრი ქალბატონი მერი ჯანგველაძე და გვითხრა, რომ მთავრობის გადაწყვეტილებით, 17:00 საათიდან სოხუმის სამედიცინო ორგანიზაციებმა უნდა დატოვონ ქალაქი და გულრიფშის საავადმყოფოში გადაინაცვლონ. თუმცა ჩვენ, როგორც სამხედრო შენაერთი, ქალაქში ვრჩებოდით, რადგან ვექვემდებარებოდით სამხედრო ბრძანებას და მუშაობას ჩვეულებრივ ვაგრძელებდით. საინტერესო იყო ის ფაქტი, რომ სექტემბრის 24-25 რიცხვიდან, მეორე საავადმყოფოში სომეხი, რუსი და აფხაზი მედიკოსების შემოსვლა დაიწყო. ჯერ ექთნები მოვიდნენ, საღამოს კი ექიმებიც გამოჩნდნენ. ისინი ამბობდნენ, რომ თქვენ დასახმარებლად მოვედითო, მაგრამ ბრძეები არ ვიყავით და კარგად ვხვდებოდით იმას, თუ რა ხდებოდა სინამდვილეში. უნდობლობა ამ კონკრეტული სამედიცინო დაწესებულებისა და პერსონალის მიმართ ჯერ კიდევ 1989 წლის ტრაგიკული მოვლენების დროიდან გაგვიჩნდა. მაშინ მეორე საავადმყოფოში რკინისა და ხის ხელსაწყოებით მოკლეს გ. ჯვარელია, დაიჭრნენ ქალაქის სხვა მაცხოვრებლებიც. კარგად ვიცოდით, რომ სწორედ მაშინ, ამ საავადმყოფოს „აფხაზთა საავადმყოფო“ უწოდეს. ამჟამადაც ეს სამედიცინო დაწესებულება ემზადებოდა „განმანთავისუფლებელი“ რუსის ჯარის შესახვედრად და მის დასახმარებლად.

აღსანიშნავია, რომ 1989 წლის ტრაგიკული მოვლენების მერე, ამ საკითხთან დაკავშირებით, 1990 წელს ექიმთა საგაფიცვო კომიტეტი შეიქმნა. მისი თავმჯდომარე გახლდათ ჯუმბერ ჯოჯუა, წევრები კი იყვნენ: მანანა ძოძუაშვილი, მარინა წულაია, დუდუ გულორდავა, მე – გიორგი თოლორდავა, თემურ კემულარია და თემურ შურღაია. ჩვენი მოთხოვნა იყო აფხაზეთის ჯანდაცვის სამინისტროს ხელმძღვანელობის შეცვლა, ასევე ზოგიერთი სამედიცინო დაწესებულების მთავარი ექიმებისა და განყოფილებების უფროსების დემოკრატიული არჩევნები. მაშინ ეს მეთოდი უკვე აპრობირებული იყო. ჩვენს ამ მოთხოვნას საფუძვლად ედო ის ფაქტი, რომ სამედიცინო დაწესებულებების ხელმძღვანელების 85% ნათესაური კავშირების გამო იყვნენ დანიშნულნი თავიანთ სამსახურებში. გარდა ამისა, მოვითხოვდით მეორე საავადმყოფოში მომხდარი მოვლენების გამოძიებასა და დამნაშავეების დასჯას. ეს გაფიცვა იყო ექიმების პირველი და უკანასკნელი გაფიცვა საბჭოთა კავშირის პერიოდში, რომელმაც დიდი გამოხმაურება ჰპოვა არამარტო საკავშირო მასშტაბით, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც. ამ საკითხთან დაკავშირებით, 1990 წლის მარტში, საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანთან, ბატონ გივი გუმბარიძესთანაც ვიმყოფებოდით. რჩევითვის მივმართეთ ზვიად გამსახურდიასაც, რომელმაც დაგვარია, რომ აფხაზებთან მეგობრული ურთიერთობა უნდა გვქონოდა, რადგან ისინი ჩვენი ნათესავები იყვნენ.

მისივე თქმით, აუცილებლად გამოსარკვევი იყო მეორე საავადმყოფოს საკითხი, რის შემდეგაც, დამნაშავეები სათანადოდ დაისჯებოდნენ. კარგად მახსოვს მისი სიტყვები: – კონფლიქტი ჩვენსა და აფხაზებს შორის, რუსეთის ხელისუფლებას აწყობსო.

მე კიდევ მომიხდა შეხვედრა ზვიად გამსახურდიასთან 1992 წელს, როდესაც საკუთარი მოღალატე გარემოცვის გამო იგი დევნილი შეიქნა და ჯერ აზერბაიჯანში, მერე კი სომხეთსა და ჩეჩნეთში გაიხიზნა.

იანვრის თვე იდგა. სოხუმში თოვდა და ე.წ. სტალინის აგარაკზე ასვლა მანქანას გაუჭირდა, თუმცა ბოლოს, მაინც მივაღწიეთ დანიშნულების ადგილამდე, სადაც სომხეთიდან დაბრუნებული ზვიად გამსახურდია იმყოფებოდა. ღამის ორ საათზე, როგორც ექიმმა-უროლოგმა, პრემიერს დანიშნულება დავუწერე. 4-5 დღის მერე, იგი დამაკმაყოფილებელი ჯანმრთელობის მდგომარეობით, გაემგზავრა ჩეჩნეთში – იქაური პრემიერის, ჯოხარ დუდაევის მიწვევით.

ახლა კვლავ ომის პერიოდს და მეორე საავადმყოფოს დავუბრუნდები, სადაც ნეიროლოგიურ განყოფილებაში მოთავსებულნი იყვნენ გარდაცვლილი მეომრები. იმ დღეებში ძალიან ცხელოდა და გვამების იქ გაჩერება შეუძლებელი ხდებოდა. მოგეხსენებათ, მაღალი ტემპერატურის პირობებში ადამიანის ქსოვილი მალე იხრწნება. აუცილებელი იყო მათი სასწრაფოდ დასაფლავება. ჩვენმა ჯარისკაცებმა გარდაცვლილები უაზის ტიპის სასწრაფო დახმარების მანქანით ჰოსპიტლის ეზოში გადაასვენეს, სადაც გენერალ გენო ადამიას განკარგულებით, იქვე დაასაფლავეს კიდევ.

რკინიგზის საავადმყოფოში დამრჩა ზოგიერთი საოპერაციო ხელსაწყო, პორტატული რენტგენაპარატი და ტუტე აკუმულატორი. ეს ხელსაწყოები და აპარატურა აუცილებელი იყო ჩვენი მუშაობისთვის. თუმცა რკინიგზის საავადმყოფოში დაბრუნება უკვე ძალზე საშიში იყო. მაინც გავბედეთ წასვლა მე და ერთმა ახალგაზრდა მძღოლმა. მართლაც, საშინელი სანახავი იყო იქაურობა. ყველაფერი ნაცრისფრად, უსიცოცხლოდ მეჩვენებოდა. ზოგიერთ სახლს კვამლი ასდიოდა, ქუჩაში დამწვარი ავტომანქანები იდგა და შიგადაშიგ, ხალხიც გამოიბოდა. ჩვენ შევედით საავადმყოფოს ეზოში, სადაც წაქცეული ხეები, ჩამსხვრეული მინები და სრული სიჩუმე დავგვხდა, რომელსაც ზოგჯერ ავტომატის კაკანის ხმა არღვევდა... საოპერაციოდან გამოვიტანე ყველა ჩემთვის აუცილებელი ხელსაწყო და აპარატურა, რომლებიც სასწრაფოს მანქანაში ჩავაწყვე. მწარედ მახსოვს, რომ ქირურგიული განყოფილებისა და საოპერაციოს კარები კი არ გამოვიხურე, საგანგებოდ ჩავკეტე, რადგან კიდევ მქონ-

და იქ დაბრუნების იმედი. ავტომატების სროლის ქვეშ ძლივს გამოვედით საავადმყოფოდან. გზადაგზა ქალაქის მაცხოვრებლებიც ავიყვანეთ, რომლებიც ბავშვებთან და მოხუცებთან ერთად გამორბოდნენ. ბაზრის ახლომახლოს უკვე მტრის ბეტეერები და ჯარისკაცები იდგნენ. ვიფიქრე, სახლში ავალ, ჩემთვის აუცილებელ ნივთებს გამოვიტან-მეთქი. მძღოლს გელოვანის ქუჩაზე ასვლა ვთხოვე. როდესაც მე-17 სკოლას მივუახლოვდით, იქ თავის მებრძოლებთან ერთად შინაგან საქმეთა მინისტრი, დათო გულუა დავინახეთ, რომელმაც გზის გაგრძელება კატეგორიულად აგვიკრძალა. ჩვენი ქუჩა უკვე ჩეჩენი ბასაევის რაზმს ჰქონდა აღებული. მერე გავიგე, როგორ ეზო-ეზო და ღობე-ღობე გადმოსულან ღამით ჩვენი მეზობლები. დიდი რისკის ქვეშ, სწორედ ასე გამოუყვანიათ თავიანთი დედა რეზო და სამსონ სულუხიებს. როცა ადგილზე დავბრუნდით, საავადმყოფოს საორდინატოროში მსხდარი ჩემი კოლეგები, უროლოგი ათანასე ოდიშარია და ქირურგი ანტონ ბაგათელია დავინახე. ისინი ბაზრის მიდამოებში ცხოვრობდნენ და, როგორც ჩანს, არაფერი იცოდნენ მტრის შემოსვლის შესახებ. მახსოვს, ადელვებულმა როგორ მივმართე: – აქ რას უზიხართ, თქვენს სახლებს უკვე მტერი უახლოვდება-მეთქი... ომის მერე, როდესაც მათ შევხვდი, გაიხსენეს ეს ეპიზოდი და, სხვათა შორის, მაღლიერებით ისიც მითხრეს, როგორ წუთი-წუთზე მოასწრეს მაშინ ცოლ-შვილის გამოყვანა და გარდაუვალი სიკვდილისგან დახსნა. ფაქტობრივად, ცოლ-შვილი გადაგვირჩინეო, – მეუბნებოდნენ და მადლობას მიხდიდნენ ჩემი კოლეგები.

26.09.1993 – დღის მეორე ნახევარში დავტოვეთ სოხუმის მეორე საავადმყოფო, გადავინაცვლეთ კელასურში და დავბანაკდით მე-19 სკოლაში, რომელიც ქალაქის ცენტრიდან 4-5 კილომეტრში მდებარეობდა. ჩვენთან ერთად, სამედიცინო პერსონალის გარდა, იყვნენ დაჭრილები, ბავშვები და მოხუცები, რომლებიც გვეხმარებოდნენ პალატებისა და საოპერაციოს მოწყობაში. ასევე ქალბატონები, რომლებიც საკვებს ამზადებდნენ არამართო დაჭრილებისთვის, არამედ იმ ხალხისთვისაც, ვინც ჩვენთან თავის შესაფარებლად მოვიდოდა. მახსოვს როგორ გავუმასპინძლდით ჩვენი მთავრობის წევრებს – ზურაბ ერქვანას, მერაბ დგებუაძესა და ჯუმბერ ბეთაშვილს. ამ უკანასკნელს ფეხი ჰქონდა დაზიანებული. შეხვევა გავუკეთეთ და ვთხოვეთ, ცოტა ხანს დაესვენა. თუმცა მან იუარა: – არ მცალია, მინისტრთა საბჭოში უნდა დავბრუნდე, ჟიული შარტავა, გურამ გაბისკირია (სოხუმის მერი), მიხეილ კოკაია და სხვები მელოდებიანო.

ქალაქის დაბომბვა გრძელდებოდა. ორი ჯურვი სკოლის ტერიტორიაზეც აფეთქდა. როგორც ჩანს, ვიღაც აწვდიდა მტერს ინფორმაციას სკოლაში არსებული ხალხმრავლობის შესახებ, მაგრამ, საბედნიეროდ,

არავინ დაზიანებულა. სკოლა სულ უფრო ივსებოდა სოხუმიდან გამოქცეული ხალხით, რომლებმაც არ იცოდნენ, საით წასულიყვნენ ან რა ბედი ელოდათ მომავალში.

27.09.1993 – 14:00 საათზე იძულებულნი გავხდით დაგვეტოვებინა მე-19 სკოლა. დაჭრილები გადავიყვანეთ ჰოსპიტალში, ჩვენ კი გულრიფშის ინფექციურ საავადმყოფოში დავბინავდით, სადაც დაჭრილების მიღებას ვაგრძელებდით. 18:00 საათზე გამოგვიცხადეს, რომ აქაურობაც უნდა დაგვეტოვებინა და მერხეულისკენ წავსულიყავით. ჩვენს განკარგულებაში იყო 2 უაზის ტიპის სასწრაფო დახმარების მანქანა, 2 რაფის ტიპის სასწრაფო დახმარების მანქანა, 1 ორხიდიანი გაზ-66, 1 სამხედრო სამედიცინო მანქანა, სადაც ჩალაგებული იყო ჩვენი სამედიცინო აპარატურა და ხელსაწყოები. მოგვყავდა 12 დაჭრილი, აქედან 4 ჯარისკაცი და 8 მშვიდობიანი მოქალაქე, ასევე ჩვენი სამედიცინო ასეული „კობრას“ პერსონალი და ზოგიერთის ცოლ-შვილი. ჩვენთან ერთად იყო აფხაზეთის ჯანდაცვის მინისტრიც, ქალბატონი მერი ჯანგველაძე. კოლონას, თავისი მოადგილეებითა და სანინსტრუქტორებით, წინ უძღოდა ჩვენი მეთაური დათო მორგოშია.

ომის პერიოდში ბევრი უბედურების არაადამიანურ მოქმედებებს შორის ბევრი კეთილი და გმირული საქციელის მომსცრე ვყოფილვარ. ზოგიერთი აფხაზები მალავდნენ ქართველებს და იცავდნენ მათ ან პირიქით ქართველები იცავდნენ და ინახავდნენ აფხაზების ოჯახებს. და ზუსტად ასეთი ამბავის მხილველი გახლდით, სადაც ერთმა ქართველმა გოგონამ გამოიჩინა მამაცობა და გმირობა ქართველი ჯარისკაცის სიცოცხლის დასაცავად.

„ბუნდოვანდ მახსოვს, სადაც 22 თუ 23 სექტემბერი იყო - ამბობს ლალი ჭილაია - ჩვენ მეზობლები, მცხოვრებნი ახალ რაიონში 15-ტე სკოლის გვერდით ორ ცხრა სართულიან სახლებში ვემზადებოდით ქალაქიდან გასასვლელად სატვირთო მანქანით. მე ამ მანქანას ვერ მივუსწარი და დავრჩი ქუჩაში, სადაც აფხაზების და რუსების სამხედრო მანქანები მოძრაობდნენ. ისმოდა ავტომატის და ქვემეხების სროლის ხმა. ხელში ჩანთა მეკავა ჩემი აუცილებელი, საჭირო ნივთებით და ტანსაცმლით, ცოტათი მძიმე იყო და ძლივს მივათრევდი, ამიტომ ჩქარა სიარული არ შემძლო. გზის ნაპირას, სადაც მე მივდიოდი იყო დიდი ორმო ამოთხრილი, სადაც თერთმეტამდე გარდაცვლილი ჯარისკაცები ელაგა. ძალიან შემეშინდა, გული შემიწუხდა, ავკანკალდი და ტირილი დავიწყე. რა მექნა არ ვიცოდი, იქით აქით ვიხედებოდი. მინდოდა თითოეულთან მივსულიყავი და მომეფერა, გამეგო ვინ არიან, საიდან არიან ან როგორ შევატყო-

ბინო მათ მშობლებს. ამ დროს მომიახლივდა ერთი ხანშესული სომხის მამაკაცი, რომელიც ჩვენს სამეზობლოში ჩხოვრობდა, დამამშვიდა და მითხრა, რომ ამ ჯარისკაცებზე იციან ქართველებმაო და ხვალ გადასვენებენო. შენ კი თავს გაუბრთხილდი და სახლში წადიო.

მე სახლისაკენ გავუდექი, როდესაც გზის მეორე მხარეს მიმავალმა აფხაზმა ჯარისკაცებმა შემომძახეს - „ეი შენ გოგონა გაჩერდი, თორემ გესვრით.“ მინიზნებდნენ იარაღს და მემუქრებოდნენ. ჩემს მეზობელ ცხრა სართულიან სახლამდე სულ შვიდი ნაბიჯი იყო დარჩენილი. მე დავეჩქარე სიარულს და გულში ვითვლიდი „ერთი, ორი, სამი, ოთხი“ და დამიწყეს სროლა, მაგრამ მე მოვასწარი სადარბაზოში შესვლა, სადაც ორი დაჭრილი ქართველი ჯარისკაცი იმალებოდა. ამ დროს შემოვარდნენ შეიარაღებული ჯარისკაცები და ერთ დაჭრილს გულმკერდის არეში ესროლეს. მეორეს კი მე გადავეღობე და ვთხოვდი არ მოეკლათ, ვეუბნებოდი მათ, რომ ჩენ ქართველები და აფხაზები ყოველთვის ერთად ვიყავით, რომ ჩვენი მტერი რუსია, გავისხენე მახაჯირობა, როგორ დაატოვებინეს რუსებმა აფხაზებს თავიანთი მიწა-წყალი და თურქეთში გააქციეს, როგორ ბრუნდებოდნენ აფხაზები თურქეთიდან და სახლობდნენ აჭარაში, რომ ჩვენს, ქართველები და აფხაზები ნათესავები ვართ, რომ ჩენ ერთმანეთი უნდა დავიცვათ. ამ ჩემმა ხმამალაღმა ლაპარაკმა, ყვირილმა, ტირილმა იმ სახლში მცხოვრები მეზობლები ააფორიაქა და სადარბაზოში ჩამოვიდნენ ერთი რუსის ქალი, ხოლო მეორე სომეხი. ამ სომხის ქალმა იცნო ჯარისკაცები. თურმე მისი ვაჟი ამ ჯარისკაცებთან ერთად იბრძვის ქართველების წინააღმდეგ. როგორც ჩანს აფხაზ ჯარისკაცებს შევეცოდეთ მე და დაჭრილი ქართველი ჯარისკაცი და დახმარება გაგვიწია დაჭრილის რუსი ქალბატონის ბინაში შეყვანაში. დაჭრილი დავაწვინეთ სავარძელზე. ის ორუვე მცხლში იყო დაჭრილი, ტრილობიდან სისხლი სდიოდა, იყო ფერმკრთალი, ძლივს სუნთქავდა და ლაპარაკობდა, როგორც ჩანს სისხლი ბლომად ჰქონდა დაკარგული. ის საჭიროებდა სასწრაფო ქირურგიულ დახმარებას. მე ვკითხე დაჭრილს რა გქვია, საიდან ხარ. მან დაბალი ხმით მიპასუხა: „დათო გვენეტაძე, ქვემო სიმონეთიდან“ და ასევე იკითხა მისი მეგობრის ამბავი. ჩემს სახლში მეზობლად ჩხოვრობდა ლუარა ყოლბაია, რომელიც იყო მედდა და წავედი მასთან ანტიბიოტიკების და შესახვევი მასალის მოსატანად. გარეთ გასვლა საშიში იყო და გამომყვა ჩემი ნაცნობი აფხაზი ქალი. მოვიტანე საჭირო შესახვევი მასალა, ტრილობა დავუმუშავეთ და შევეხვიეთ. სომხის ქალმა ჯარისკაცის ფორმის ნაცვლად თავისი შვილის ტანსაცმელი ჩაცვა და აფხაზმა ჯარისკაცებმა გუდაუთის ჰოსპიტალში წაიყვანეს, სადაც სასწრაფოდ ოპერაცია გაუკეთდა.

დათოს ბედმა გაუღიმა, რადგან ქირურგი მისი ბიძის ახლობელი აღმოჩნდა, თურმე საბჭოთა არმიაში ერთად მსახურობდნენ. მკურნალობის შემდეგ მკურნალმა ქირურგმა დათო ქუთაისში გაამგზავრა, ხოლო რაც შეეხება სადარბაზოში მოკლული ჯარისკაცის გვამი მეორე დღეს გადაეცა ქართველებს.“

სოხუმის ჩაბარების შემდეგ ლალი სამშვიდოების დახმარებით გადმოვიდა თბილისში. თბილისში ჩამოსვლის შემდეგ მან დაამთავრა კონსერვატორია აკადემიური ვოკალის სპეციალობით, შემდეგ სწავლობდა და მუშაობდა რუსეთში და ახლა ცხოვრობს ესპანეთის დედაქალაქ მადრიდში, სადაც არის წარმატებული ოპერის მომღერალი, ასევე ეწევა ქველმოქმედებას – ახმარება საქართველოდან ჩასულ ახალგაზრდებს საოპერო ხელოვნების დახვეწაში.

„მე ძალიან მაინტერესებდა დათოს მდგომარეობა, რას აკეთებდა, რით იყო დაკავებული და რამოდენიმე წლის შემდეგ ჩამოვედი ქვემო სიმონეთში. ვნახე მისი ბიძა, რომელმაც მითხრა, რომ დათო ცხოვრობს საზღვარგარეთო.“ მე ძალიან გამიხარდა, რომ დათო ჯანმრთელად და ბედნიერად აგრძელებს ცხოვრებას.

გოლგოთის გზა

27.09.1993 – საღამოს 7-8 საათი იყო, როცა მერხეულში ჩამოვედით. იქაურობა საცხე იყო ხალხით, მანქანებით, ისმოდა კივილი, ტირილი, ადამიანები ეძებდნენ ერთმანეთს. ყველა სასოწარკვეთაში იყო. მერხეულიდან ჩანდა უზარმაზარი კვამლი, რომელიც სოხუმის მინისტრთა საბჭოს შენობიდან ამოდიოდა. ჩვენ მაშინ არ ვიცოდით, თუ რა ტრაგედია ტრიალებდა იქ, როგორ იდგა ერთგულ თანამოაზრეთა მცირე ჯგუფთან ერთად, გაალმასებული მტრის ალყაში მოქცეული ჟიულ შარტავა. გმირ ქართველ მებრძოლს ბოლომდე ვერც დაეჯერებინა, რომ ეს ხალხი მასაც და მის მეგობრებსაც სასიკვდილოდ გაიმეტებდნენ. ცოტა ხნის მერე უცნაური ხმაურიც მოგვწვდა, გაისმა იარაღის გასროლის უწყსრიგო ხმები. ეს იმის მაუწყებელი იყო, რომ აფხაზები გამარჯვებას ზეიმობდნენ.

მერხეულში მყოფ ხალხს მიგვითითეს, რომ უნდა წავსულიყავით სვანეთისკენ. განგვიმარტეს, რომ იქ სპეციალური გზა იყო გაკეთებული და ჩვენ ქუთაისამდე ასე უნდა ჩავვეღწია, რადგან მაგისტრალი სოხუმიდან გალამდე მტერს გადაეკეტა და იქ გასვლა შეუძლებელი იყო. ზოგიერთები, ძირითადად, მსუბუქი ავტომანქანების მფლობელები, აკრძალული მიმართულებით მაინც გაეშურნენ. ახლა ვფიქრობ, ალბათ, იმიტომ, რომ სიტუაციის მთელი სიმძიმე ბევრს ჯერ კიდევ არ ჰქონდა ბოლომდე გათავისებული. მეც შემომთავაზეს არმიის სამედიცინო სამსახურის მეთაურებთან ერთად „ნივით“ წასვლა, მაგრამ დარჩენა ვამჯობინე.

მერხეულიდან იწყებოდა ჩვენთვის ის გზა, რომელსაც მსახიობმა დიმა ჯაიანმა ერთ-ერთ სატელევიზიო გამოსვლაში „გოლგოთის გზა“ უწოდა. ეს ნამდვილად იყო ტანჯვის, დიდი განსაცდელისა და სიკვდილ-სიცოცხლის ზღვარზე დგომის გზა, რომელმაც არაერთი ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა. მოსემ თავისი ხალხი 40 წელი ატარა უდაბნოში იმ მიზნით, რომ ისინი მონური აზროვნებისგან განთავისუფლებულიყვნენ, განწმენდილიყვნენ და სულიერად განმტკიცებულიყვნენ. ჩვენ, სვანეთისკენ ფეხით მიმავალნი, შექმნილმა მდგომარეობამ გამოგვაფხიზლა, დაგვტანჯა, გაგვანადგურა, მაგრამ მაინც, შეიძლება ითქვას, გაგვადლიერა, მოგვამზადა მომავალი სირთულეებისთვის – ფიზიკურად და მორალურად მძიმე, მრავალწლიანი დევნილური ცხოვრებისთვის. მართლაც, ეს გზა, როგორც გვითხრეს, ახალი დაგებული აღმოჩნდა და ჩვენი ამ მიმართულებით გატარებაც, ცხადია, წინასწარ იყო დაგეგმილი. ერთი შეხედვით, ძნელი დასაჯერებელიცაა, მაგრამ იმდროინდელი მთავრობისთვის „გაქცევის ეს სტრატეგია“ პოლიტიკურად მომგებიანი ჩანდა. ამ გზაზე ხომ აფხაზეთში ნაომარ იმ ქართველ სამხედროებსაც უნდა გაეცლოთ,

რომელთა 85 პროცენტი ზვიადისტები იყვნენ. მიუღებელი იდეოლოგიითა (ანუ როგორც მოგვიანებით უწოდეს, „პროვინციული ფაშიზმით“) და საომარი საშუალებებით აღჭურვილი გამოცდილი ხალხი კი სამიში იყო შევარდნაძის ხელისუფლებისთვის. საჭირო იყო მათი კონტროლზე აყვანა და თანდათან გაუვნებელყოფა.

როგორც კი მივუახლოვდით აფხაზეთის სვანეთს, კონკრეტულად კი სოფელ საკენს, უამრავი ხალხი და მანქანა დავინახეთ. უკვე ბნელოდა და ციოდა კიდეც. წინ წასვლა შეუძლებელი იყო, ამიტომ გავჩერდით ერთი სვანის ოჯახში, რომელმაც გულღია მასპინძლობა გავიწიო. როგორც შემდეგში გაირკვა, ეს იყო ჩემი სიძის, ვალერი არღვლიანის ნათესავის, ხუტა ცალანის ოჯახი. ამ ოჯახში უკვე იმდენ ხალხს მოეყარა თავი, რომ დასაძინებელი ადგილიც კი არ იყო, ამიტომ ჩვენ აივანზე მოგვათავსეს და თბილი საბნები დაგვახურეს. დილის რვა-ცხრა საათზე ყველა გვასაუბმეს და გზა დაგვილოცეს. სამი-ოთხი საათის სავალის შემდეგ გამოჩნდა ახალგაზრდილი გზა, რომელზე გასვლაც ყველა მანქანას არ შეეძლო. ამიტომ იძულებული გახდით რაფის ტიპის სასწრაფო დახმარების მანქანები დაგვეტოვებინა და გზა სასწრაფო დახმარების ორი უამით და ორხიდიანი გაზ-66-ით განგვეგრძო. დღისით გრილოდა, მაგრამ საღამოობით, ზღვისპირას მცხოვრები ადამიანებისთვის, უჩვეულო სიცივე ისადგურებდა. მივუახლოვდით ალპურ ზონას, სადაც ხალხი ერთმანეთთან ხელჩაჭიდებული მიდიოდა. ამ დროს შემხვდა ჩემი მეზობლის, უროლოგ ალექსანდრე (ალიკა) კვარაცხელიას მამიდაშვილი, კიაზო. ის ცნობილი მონადირე და მეთევზე იყო; კარგად იცნობდა ამ ადგილებს. კიაზომ, რომელიც შეიარაღებულ რაზმს ახლდა, მითხრა: – გიგა, ეს ხალხი როგორმე საღამომდე ტყეში შეიყვანე, რადგან ამ საღამოს შეიძლება მოთოვოს და ამ ტრიალ მინდორზე ყველა გაიყინებაო. ჩვენმა ბიჭებმა, ჯარისკაცებმა და სამედიცინო ინსტრუქტორებმა დაიწყეს ხალხის ინფორმირება, უკრძალავდნენ ალპური ზონაში გზის გაგრძელებას და პირიქით, ტყეში შესვლისკენ მოუწოდებდნენ. ჩვენმა ასეულმაც ტყეში იპოვა გასაჩერებელი ადგილი, სადაც დავაყენეთ მანქანები, დავკრიფეთ გვიმრა, ნაძვის ტოტები და ერთი დიდი ნაძვის ხის ქვეშ დასაძინებლად ასე მოვემზადეთ: ყველანი მჭიდროდ მივუწეეთ ერთმანეთს, რომ არ შეგვცივებოდა და თვალის მოხუჭვა ვცადეთ.

ღამის 2 საათზე ხმაური მომესმა. აღმოჩნდა, რომ ჩვენს მეთაურს, დათოს ეძებდნენ. ეს სამხედროები აწარმოებდნენ ჩვენისთანა სამხედრო დაჯგუფებების განიარაღებას. ვისაც ხელში ავტომატი გვეჭირა ან სხვა საბრძოლო იარაღი გვექონდა, გაგვჩხრიკეს და ყველაფერი ჩამოგვართვეს. თუმცა მათ არ იცოდნენ, რომ ჩვენს მანქანაში, გაზ 66-ში, ბლომად

იყო ტანკსაწინააღმდეგო მუხები და ორი ტყვიამფრქვევი, რომელიც სამხედროებმა ქუთაისის სამხედრო ბაზაში ჩასაბარებლად გამოგვატანეს. როგორც „ღამის სტუმრებმა“ განგვიმარტეს, იარაღის ჩამორთმევა იყო ჯაბა იოსელიანის ბრძანება. ასე რომ, ჩემი ზემოთ გამოთქმული მოსაზრება ამ და მრავალი სხვა მსგავსი ფაქტით იქნა დადასტურებული.

იმ ღამით კი ნამდვილად მოთოვა. დილით ალპური ზონა გადათეთრებული დაგვხვდა. ძალიან ციოდა...

შუადღემდე ჩვენი რაზმი კვლავ ალპურ ზონაში იყო და შეძლებისდაგვარად, სამედიცინო დახმარებას უწევდა იმათ, ვინც ამას საჭიროებდა. ასეთები კი მრავლად იყვნენ. აქ მე კვლავ შევხვდი კიაზოს. ამჯერად მან მითხრა: – გიგა, ძალიან ფრთხილად იყავით. არავითარ ინციდენტში არ მიიღოთ მონაწილეობა. იარაღი თუ გაქვთ, არავის აჩვენოთ, რადგან აქ „მხედრიონელები“ დგანან... ისინი აფხაზეთიდან სამხედრო შენაერთებს არ უშვებენ, ამიტომ მე, ჩემი რაზმით, სხვა გზით მივდივარო.

„მხედრიონი“ შევარდნაძის მთავრობის დავალებას ასრულებდა. მათი მიზანი იყო, არ დაეშვათ აფხაზეთიდან გადმოსული სამხედროების ზუგდიდში მყოფ იმ შეიარაღებულ რაზმთან შეერთება, რომელსაც „ზვიადისტების“ რაზმს უწოდებდნენ.

ამ საშინელი გზის გახსენებაც და აღწერაც ძალიან ძნელია, მაგრამ ორიოდ სიტყვით მაინც ვეცდები. სექტემბრის ბოლო დღეები იდგა და ალპური ზონა, როგორც ვთქვი, თოვლით იყო დაფარული. მიუხედავად იმისა, რომ იყო მზიანი ამინდი, ქროდა ცივი გამჭოლი ქარი, რომელიც ისედაც დაღლილ-დაქანცულ და დატანჯულ ხალხს ძვალსა და რბილში ატანდა. გზადაგზა მხედებოდა ყინვისგან გარდაცვლილი ადამიანები, რომლებსაც თავიანთი ახლობლები დასტიროდნენ და შიშველი ხელებით უთხრიდნენ სახელდახელო საფლავს გაყინულ მიწაში.

მართალია, დაფრინავდნენ ვერტმფრენები, რომლებსაც გადაჰყავდათ დაჭრილები, დაავადებულები, მოხუცები და ბავშვები, მაგრამ იგრძნობოდა არაორგანიზებულობა. ყველას უნდოდა ვერტმფრენში მოხვედრა და ამ ჯოჯოხეთიდან რაც შეიძლება მალე თავის დაღწევა. ერთ-ერთი ვერტმფრენი ისე გადაიტვირთა, რომ სიმძიმის გამო ხეობაში ჩავარდა და აფეთქდა. ყველა მგზავრი დაიღუპა.

გზადაგზა გვხვდებოდნენ ცხენებზე ამხედრებული სვანი მამაკაცები. ისინი გვიხსნიდნენ, თუ როგორ უნდა მოვექცეულიყავით ალპურ ზონაში, რომელი კენკროვანი მცენარე მოგვეკრიფა დამშეულებს და რომელი –

არა. არადა ბევრმა ასე მოწამვლაც მოასწრო და ახლა გადაადგილება კიდევ უფრო უჭირდა. სვანები გვამხნევებდნენ, გვეუბნებოდნენ, რომ უკვე ახლოსაა სოფელი, სადაც გაჩერება და ცოტაოდენი დასვენება შეგვეძლებოდა. აი, ახლაც ვხედავ, როგორ იშვერენ ხელს მთის ძირში მდგარი ელექტროანძებისკენ და გვარწმუნებენ: – ცოტაც მოითმინეთ, სანატრელი სოფელი სულ ახლოსააო. ამის გაგონებაზე ჩვენ ნაბიჯს ვუმატებდით და უფრო ენერგიულად მივდიოდით, რათა, რადაც არ უნდა დაგვჯდომოდა, მიგვეღწია იმ მთასთან და იმ ანძასთან, რომელიც ჩვენი სიცოცხლის მხსნელად გვესახებოდა. თუმცა მალე ისევ ახალი მთა და ახალი ანძა აიმართებოდა და ასე იმედისა და იმედგაცრუების მონაცვლეობით მივიწევდით მაღლა, სინამდვილეში კი ვებრძოდით სიკვდილს, რომელიც ფეხდაფეხ მოგვყვებოდა.

გზაზე რომ მივდიოდი, ვხვდებოდი ნაცნობებს, რომლებიც მეუბნებოდნენ: – გიგა, ბიძაშენი რეზო და მისი მეუღლე ნანული წინ მიდიან. თავს ძალიან ცუდად გრძნობენ. როგორმე იქნებ დააჩქარო მათთან მისვლაო. ჩემები, მართლაც, შაქრიანი დიაბეტით იყვნენ დაავადებულნი და კარგად ვიცოდი, ასეთი გზის გავლა მათთვის რამდენად ძნელი იქნებოდა.

მახსოვს შევხვდი ბატონ ღულუნი ყურაშვილს, რომელიც გზის ნაპირას იყო ჩამოძვდარი და გვერდით თავისი განუყრელი კავკასიური ნაგაბი ედგა.. მივუახლოვდი და ვკითხე: – ღულუნი ბიძია, დახმარება ხომ არ გჭირდებათ-მეთქი? მან მიპასუხა: – არა ჩემო, გიგა. ფეხი ვიღრძე და მეგობრებს ველოდები, რომ წამიყვანონო.

ალპურ ზონაში ძალიან ციოდა. მე თხლად მეცვა და ბიჭებმა შინელი მომცეს. ხელთ ტყავის დიპლომატი მეკავა, სადაც მედო აფხაზეთის ექიმთა ასოციაციის საბუთები და რკინიგზის საავადმყოფოს ოცამდე გასაღები. ბიჭები გამეხუმრნენ: – გამოტყდი, რა მიგაქვს ამ დიპლომატით, ასე რომ უფრთხილდებიო. მართლაც, ძალიან ვუფრთხილდებოდი, რადგან ეს დიპლომატი მოსკოვში მუშაობისას ჩემმა მეგობარმა, პროფესორმა ალექსანდრე ამოსოვმა მაჩუქა. „ეჭვების გასაფანტად“ გავხსენი დიპლომატი და ვაჩვენე გასაღებები. ყველამ სიცილი დაიწყო, თან მეუბნებოდნენ: – როგორ გგონია, აფხაზები საავადმყოფოს კარებს გასაღების გარეშე ვერ გააღებენო. დაახლოებით ასე მოუვიდა ჩემს მეგობარს, მიტრო ჭანტურიას. მას თურმე უთვალთვალებდნენ წუწკი, მოკრიმინალო ახალგაზრდები, რომლებმაც გაახსენებინეს დიპლომატი და გაცეცხლები დარჩნენ, როცა ნახეს რომ ის სავსე იყო გაზეთებითა და ჟურნალებით თბილისის დინამოზე, აგრეთვე სტატიებით – გუცაევსა და ჩივაძეზე. მიტრო თბილისის დინამოს ფანი იყო და მის ავლადიდებას სწორედ ეს გაზეთ-

ბი და ჟურნალები წარმოადგენდა. დღეს ის საქართველოს ფეხბურთის ფედერაციის თანამშრომელია.

როგორც კი ალპური ზონა გავიარეთ და ტყეში გადავინაცვლეთ, კვლავ მოთოვა. პატარა ღელეში ჩარჩენილი იყო სატვირთო მანქანა, რომლიდანაც მგზავრები ჩამოვიყვანეთ და ამ პატარა მდინარეზე გადავიყვანეთ. ამ გადმოყვანის დროს ვნახე კიდეც ჩემი ბიძა და ბიცოლა, რომლებიც მართლაც შეუძლოდ გრძნობდნენ თავს. მანქანა ამოვიყვანეთ, ისევ ჩავსვით მგზავრები. იქ უკვე ადგილიც არ იყო და ზოგიერთები ამ სატვირთო მანქანის მოაჯირზე გარედან ვეკიდეთ. მგზავრობის დროს მესმოდა შეძახილები: „ნუ მახიჯებ ფეხზე“, „ნუ მაწვები“, „არ შემიძლია დგომა“, „ფეხები დამაწყდა“, „სუნთქვა მეკვრის“, „თავბრუ მეხვევა“ და სხვა. ასე ვაი-ვაგლახით ჩამოვედით სვანეთის ერთ-ერთ პატარა სოფელში. მისი სახელი არ მახსოვს, მაგრამ თამამად შეიძლება ვუწოდოთ ჩვენი ხალხის გადამრჩენი სოფელი.

უკვე ბნელოდა და თოვდა. მე და ჩემი ბიძა-ბიცოლა ერთ პატარა ოდას მივუახლოვდით, რომლის აივანი სავსე იყო ხალხით. უმრავლესობა ფეხზე იდგა, რადგან ოდის ყველა ოთახი, სამზარეულოც კი, სავსე იყო დევნილებით. ჩემს ბიძასა და ბიცოლას ნაცნობებმა ადგილი დაუთმეს. აქ ბევრი სოხუმელი იყო. მათ შორის იყო ჩემი კოლეგა, ქირურგი გიორგი შერვაშიძე თავის ძმასთან, ჯემალთან ერთად. ჩვენ ერთმანეთი გადავკოცნეთ და გადარჩენა მივულოცეთ. ამ დროს გაისმა ქალბატონის ყვირილი: – მიშველეთ! დედა ცუდადაა, გული წაუვიდაო. მე და გიამ ძლივს მივალწიეთ წაქცეულ ქალბატონთან. ხალხი მივწი-მოვწიეთ და პულსი გავუსინჯეთ, მაგრამ იგი უკვე აღარ ისინჯებოდა. ქალბატონი ასე სამოცდარვა-სამოცდაათი წლის იქნებოდა. ასეთი შემთხვევები იმ სადამოს სხვა სახლებშიც დაფიქსირდა. მე და გიამ ერთი ადგილიდან მეორე ადგილზე სირბილში გავათენეთ ის ღამე. ამ სოფლიდან ორი კილომეტრის მოშორებით მდებარეობდა მჭიდროდ დასახლებული დაბა ჭუბერი, სადაც ჩავედით კიდეც. სწორედ აქ, დაბის ცენტრალურ ადგილას, დევნილებმა შეკრება დაიწყეს. ხალხის ნაკადი ყოველწუთას მატულობდა. გაირკვა, რომ გზაზე ძალიან ბევრი გარდაცვლილა, ბევრს კიდურები მოჰყინვია, ზოგიც მწარედ გაციებულა. ყველას პატრონობა და სათანადო დახმარება სჭირდებოდა. ჩვენი სამედიცინო პერსონალიც შეიკრიბა და შეძლებისდაგვარად, ყველას უწევდა სამედიცინო დახმარებას.

აქ იყო სამედიცინო პუნქტი, სადაც იმყოფებოდა აფხაზეთის ჯანდაცვის მინისტრის მოადგილე თემურ ჩხეთია. მან მითხრა, თბილისიდან ჟურნალისტები და ტელევიზიის ჩამოსული, შენი ნახვა უნდათო. მე საოპერაციო

ხალათი მეცვა, რომელზეც მოხურული მქონდა უღელტეხილზე ბიჭების მიერ მოცემული სამხედრო შინელი. მაშინ ასე დამიფარეს მათ უცებ მოვარდნილის იცივისგან. ჟურნალისტებმა რაღაცები გამოგვკითხეს და გადაგვიღეს კიდეც. ეს ყველაფერი იმ საღამოს ტელევიზიით „მომამბეში“ უჩვენებიათ. ჩემს მშობლებს ვუნახივარ და გაჰხარებიათ, რადგან ჩემზე, ისევე როგორც ბევრ სხვაზე, ხმა ყოფილა გავარდნილი – სათუთა, ცოცხლები იყვნენო. ჩემზე ამბობდნენ, მძიმედაა დაჭრილიო, დიმა ჯაიანზე კი უთქვამთ დაიღუპაო, ისევე როგორც ცნობილ პოეტზე, გენო კალანდიაზე და ა.შ.

თბილისიდან ჩამოვიდნენ სამედიცინო ბრიგადები, რომლებიც დახმარებას უწევდნენ ავადმყოფებს და ისინი ახლომდებარე საავადმყოფოებში გადაჰყავდათ. აქვე შევხვდით ოჩამჩირის გამგებელს, ანზორ მარგიანს, რომლის ბიძა აქ, ჭუბერში, ცხოვრობდა. მან ჩვენ – მედიკოსებს, თავისი ორსართულიანი სახლი დაგვითმო. ჩვენთან ერთად იყო აფხაზეთის ჯანდაცვის მინისტრი მერი ჯანგველაძეც, ასევე მისი მოადგილე თემურ ჩხეტია, ანესთეზიოლოგი ბელა მეტრეველი, გია ნიშნიანიძე და თბილისიდან ჩამოსული სხვა ექიმები. ბატონი ანზორი და იქაური მაცხოვრებლები გულთბილად გვეპყრობოდნენ, უშურველად გვიმასპინძლებოდნენ, რაც დაუფიქრარი სიკეთეა. სწორედ ამის გამო, ამდენი წლის შემდეგ, საჯაროდ ვუხდი დიდ მადლობას ბატონ ანზორს და მის ბიძას გრიშა მარგიანს.

მახსოვს ეზოში ძალიან ლამაზი და ნაყოფით დახუნძლული ხეხილის ბაღი იყო. ხეებს ბლომად ესხა ვაშლი, მსხალი, ატამი... საჭმელიც კი არ მოგიწევდა, ამდენი ხილის მიღების შემდეგ. მთელი დაბა დევნილებით, თბილისიდან ჩამოსული პოლიტიკოსებით, დეპუტატებითა და ჟურნალისტებით იყო სავსე.

ხალხი რეგულარულად იკრიბებოდა სოფლის მოედანზე. ისინი ერთმანეთს გადარჩენას ულოცავდნენ, მუდმივად კითხულობდნენ და ეძებდნენ თავიანთ ახლობლებსა და ნათესავებს. იყო ათასნაირი პოლიტიკური გარჩევა და მომავლის იმედი. ზუგდიდიდან ჩამოდიოდნენ ავტობუსები და მსუბუქი მანქანები, რომლებსაც გადაჰყავდათ დაჭრილები, ავადმყოფები, ბავშვები და მოხუცები. ამ მანქანებს გაჰყვნენ ჩემი ბიძა და ბიცოლაც.

ჩვენ ამ სახლში ოთხი დღე დავყავით და შემდეგ მივიღეთ ბრძანება წავსულიყავით მესტიისკენ, იქიდან კი ქუთაისში სამხედრო ჰოსპიტალში, სადაც ჩვენი სამხედრო აღჭურვილობა უნდა ჩაგვებარებინა.

მესტიაში 5 ოქტომბერს ჩამოვედით, საღამოს ექვს საათზე. იარაღით დატვირთული მანქანები მეტი უსაფრთხოებისთვის მილიციის ეზოში და-

ვაცენეთ. ჩვენ კი სასტუმროში დაგვაბინავენ და მთლიანად გამოგვიყვებს მეორე სართული. აქ იყო ორ, სამ და ოთხადგილიანი ნომრები. ყველა მეტ-ნაკლებად ნორმალურად განვთავსდით. მე ჩემს მეგობარ ბონდო გვასალიასთან ერთად ორადგილიანი ნომერი დავიკავე. ბონდოს ფეხი ჰქონდა მოტეხილი და თაბაშირი ედო.

მერე სასაუზმოდ დაგვპატიჟეს, მაგრამ ისეთი დაღლილები ვიყავით, რომ ჭამის თავი არ გვქონდა. ზოგიერთები კი წავიდნენ.

ჩვენი ოთახის კარი გასაღებით არ იკეტებოდა. ბონდომ მითხრა, კარი აუცილებლად უნდა ჩავკეტოთ, რადგან გაგებული მაქვს, რომ მესტიაში შეიარაღებული ყაჩაღები დადიანო. ოთახში ერთი ძველებური მუხის კარადა იყო, რომლითაც კარი ჩავჭედეთ.

ღამის ორი-სამი საათი იქნებოდა, როდესაც დერეფანში ხმაური გაისმა. მორიგე ქალბატონი ქართულ-სვანურად ეკამათებოდა, ღამის ეჩხუბებოდა უცნობ ახალგაზრდებს, უხსნიდა, რომ აქ შემოსვლა არ შეიძლება, ხალხი დაღლილია და ისვენებსო. მაგრამ ისინი არ უკრებდნენ და დერეფნის კედლებს ავტომატით ცხრილავდნენ. თურმე ეძებდნენ მეთაურს, რომლისგანაც ითხოვდნენ მილიციის ეზოდან მანქანების გამოყვანას და მათთვის გადაცემას. ჩვენი მეთაური დათო მორგოშია და ზოგიერთი სამხედრო მესტიის გამგებელთან ერთდ იყვნენ წასული, ამიტომ ეს დაუპატიჟებელი, შეიარაღებული ახალგაზრდები ახლა ჩვენს ნომერს მოადგნენ ბრძანებით, რომ მათთან სასაუბროდ დაუყონებლივ გავსულიყავით დერეფანში. მართალი გითხრათ, ეს არ მესიამოვნა, მაგრამ შიშის გრძნობა მე და ჩემს მეგობარს იმწუთს არ გვქონდა, რადგან ომის საშინელებამ და ფრონტის ხაზზე საავადმყოფოებში გატარებულმა დღეებმა უცნაურად გაგვაკაჟა.

ყაჩაღები (სხვაგვარად მათ ვერ ვუწოდებ) აგრძელებდნენ კარის მიმართულებით სროლას. ბოლოს ავტომატის ტყვიამ მუხის კარადა გახვრიტა და ფანჯარაში გავიდა. ჩვენ იძულებულნი გავხდით კარი გაგვეღო და დერეფანში გამოვსულიყავით. მორიგე ქალბატონი, რომელსაც ხანშიშესული ეთქმოდა, ძალიან ყოჩაღი გამოდგა. იგი მოსულებს არ ეპუებოდა და მათთან კამათს განაგრძობდა. გამოვედით თუ არა, დავინახეთ სამი ახალგაზრდა, 17-20 წლამდე, სამხედრო ფორმაში გამოწყობილნი, თავწაკრულები და ავტომატებით შეიარაღებულნი. უხეშად მოგვმართავდნენ და დაჟინებით ითხოვდნენ, რომ მანქანები გამოგვეყვანა. მე ვუთხარი, რომ ჩვენ ექიმები ვართ და არავითარი კავშირი არ გვაქვს არც მანქანებთან და არც იარაღთან. მორიგე ქალბატონიც სერიოზულ წინააღმდეგობას უწევდა მათ. სიტუაციაში გარკვევის მერე, დაუპატიჟებელმა სტუმრებმა სასტუმრო დატოვეს.

იმ საღამოს მე და ბონდოს ძილი არ გაგვკარებია. თავჩაქინდრულე-
ბი დილამდე უსიტყვოდ ვისხედით ფოიეში, პირველ სართულზე.

დილის რვა საათზე მოვიდნენ მესტიის გამგეობის თანამშრომლები.
მე ძალიან აღელვებული ვიყავი და მახსოვს მათ სხვადასხვა არასაკად-
რისი სიტყვებითაც მივმართე. ვეუბნებოდი, რომ ისინი მზად არ იყვნენ
დევნოლების დასახვედრად, რადგან აქ მესტიაში ყაჩაღები დათარეშობ-
დნენ. პასუხად ერთი სიტყვაც კი არ უთქვამთ, მისმენდნენ და დუმდნენ.
ჩანდა, რომ თავს დამნაშავეებად გრძნობდნენ. ბიჭებმა ახლა ჩემი დაწ-
ყნარება დაიწყეს. რამდენიმე ხანში შევუდექით ჩვენი სამედიცინო ასეუ-
ლის მომზადებას ქუთაისისკენ წასასვლელად.

დილის ათ საათზე შემოგვიერთდა სოხუმის სამხედრო კომენდან-
ტის, მერაბ გამზარდიას დანაყოფი და ერთობლივად დავიძარიტ.

გზადაგზა გვხვდებოდნენ ადგილობრივი მაცხოვრებლები კუბდა-
რებით, ხაჭაპურებით, ხილით, ღვინით, არყითა და ყველაფერ იმით, რაც
გააჩნდათ. ჩვენი ჯარისკაცებისადმი პატივისცემა მათ სრულად გამოავ-
ლინეს.

არასოდეს დამავიწყდება ის თანადგომა, რომელსაც ამ დიდი გა-
ჭირვების ჟამს სვანები დევნილების მიმართ იჩენდნენ. თანადგომას გა-
მოხატულს არა მარტო შინ მიპატიჟებითა და დაპურებით, არამედ იმ
ტრაგედიის გაზიარებით, რაც ულმოებული პოლიტიკური თამაშების გამო,
ჩვენს საწყალ მშვიდობიან ხალხს დაატყდა თავს. სვანეთის ბუნება, მაღა-
ლი კოშკები, ზვიადი მთები, ულამაზესი ეზოები თითქოს ეხმიანებოდნენ
ჩვენს ტკივილსა და შეურაცხყოფის მწარე განცდას. ყველა დევნილი
გრძნობდა, რომ ეს ხალხი გულწრფელად წუხდა მომხდარის გამო და,
ერთეულების სულმოკლეობის მიუხედავად, ყველაფერს აკეთებდა მათ
დასახმარებლად. შეიძლება ითქვას, რომ იმ უმძიმესი საათებიდან ყვე-
ლას დაამახსოვრდა ჩვენკენ მეგობრულად გამოწვდილი ხელის მადლი.

ქუთაისისკენ მიმავალთ, ხაზგასმული პატივისცემით გვხვდებოდნენ
შემხვედრი მილიციელები (როგორც ჩანს, წინასწარ იყვნენ გაფრთხი-
ლებულნი ამის შესახებ) და სამხედრო ჰოსპიტალამდე გვაცილებდნენ,
სადაც, პირობის თანახმად, ჩავაბარეთ კიდევ საბრძოლო იარაღი. დი-
ლამდე ჰოსპიტალში დავრჩით. ქუთაისელები, რა თქმა უნდა, სათანა-
დოდ გაგვიმასპინძლდნენ და მეორე დილით თბილისისკენ მიმავალი
გზა დაგვილოცეს.

ჩამოსვლა თბილისში

1993 წლის 8 ოქტომბერს თბილისში ჩამოვედით. ერთი შეხედვით, დედაქალაქში სულაც არ იგრძნობოდა, რომ ქვეყანაში სისხლიმღვრელი ომი მიმდინარეობდა. თუმცა მერე, თანდათან გავერკვიე და მივხვდი, რომ ეს მთლად ასე არ იყო – აფხაზეთის მოვლენები ხომ უამრავ თბილისელ ოჯახსაც შეეხო და მრავალი მათგანიც გააშწარა. ამ ოჯახებიდან თავიანთი სამშობლოს დასაცავად საომრად წასული ბევრი ახალგაზრდა უკან აღარ დაბრუნებულა, ან დაბრუნდა შინაგანად გამტყდარი და განადგურებული (ცხადია, მათ შორის იყვნენ სრულიად სხვა მიზნებისთვის წასული ადამიანებიც, თუმცა ახლა მათზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებ). ქართველებთან ერთად იბრძოდნენ ქურთები, სომხები, აისორები, აზერბაიჯანელები და რუსებიც. ესენი იყვნენ ის ახალგაზრდები, რომლებიც ცხოვრობდნენ საქართველოში და სწორედ ეს ქვეყანა მიაჩნდათ თავიანთ მკვიდრ, მშობლიურ ადგილად. ბევრმა მათგანმა არათუ ომის კანონები, იარაღის ხმარებაც კი არ იცოდა მაგრამ თავს მოვალედ მიიჩნევდა ბრძოლაში ჩართულობით. ასე მაგალითად, სოხუმში, ომის პერიოდში, თანამებრძოლებთან ერთად ვნახე ექიმი ზაზა ბოკერია და მისი მეგობარი მიშა მინდაძე. როცა ვკითხე: – ზაზა, აქ რას აკეთებ ექიმი კაცი, თანაც იარაღით ხელში-მეთქი, ასე მიპასუხა: – თბილისში ხმა გავარდა, რომ აფხაზეთში მებრძოლების უკმარისობაა. ჰოდა, ჩვენი უბნის ბიჭები შევიკრიბეთ და სოხუმის დასაცავად ჩამოვედით. დავალეხა უკვე მივიღეთ და ახლა ფუნქციონირის დასაცავად მივდივართო. მოგვიანებით, ზაზა თბილისში ვნახე და გამიხარდა, რომ ცოცხალი ჩამოვიდა აფხაზეთიდან, მაგრამ სამწუხაროდ ბევრი ვაჟკაცი დაიღუპა, ბევრიც დასახიჩრდა, ზოგიერთი კი უგზო-უკვლოდ დაიკარგა – დღემდე ვერ პოულობენ ვერც მკვდრებში და ვერც ცოცხლებში. სხვათა შორის, ეს ის ზაზა ბოკერიაა, რომელმაც შეკრიბა საქართველოს ნაკრები ფეხბურთში ექიმებს შორის და ჰუმანიტარული ორგანიზაციის „ექსტ ჯორჯია ინტერნეიშენალის“ დაფინანსებით წაგვიყვანა ფეხბურთის მსოფლიო ჩემპიონატზე: 1995 წელს იტალიაში, ვენეციაში; 1996 წელს ესპანეთში, ბარსელონაში და 1997 წელს გერმანიაში, ფრანკფურტში.

თბილისში ჩამოსვლიდან მესამე დღეს, ჩვენი ნაწილის მედიკოსები სამხედრო ჰოსპიტლის შენობაში შეიკრიბნენ. აქ მაღლობა გამოგვიცხადეს იმის გამო, რომ ჩვენ კეთილსინდისიერად ვასრულებდით ჩვენს მოვალეობას სამშობლოს წინაშე, რომ ომი ჯერ კიდევ არ იყო წაგებული და ყველაფერი წინ იყო. ბოლოს მოგვახსენეს, რომ ახლა თავისუფლები ვიყავით და თუ დავჭირდებოდით, დაგვიძახებდნენ.

ამერიკის ელჩი ჩვენთან საავადმყოფოში

საერთო მდგომარეობა გაურკვეველი იყო, მაგრამ სრულიად გარკვეული იყო ის, რომ ფარ-ხმალი არ უნდა დაგვეყარა და სხვებთან ერთად გაგვეგრძელებინა ბრძოლა – ამჯერად უკვე არსებობისა და თვითგადარჩენისთვის.

ამასობაში თბილისი თანდათან ივსებოდა დევნილებით. ისინი ყოველი სასტუმროს წინ თუ ქალაქის მოედნებზე იკრიბებოდნენ. ეს ხალხი საჭიროებდა განთავსებას, ჩაცმა-დახურვას, კვებასა და სამედიცინო დახმარებას. თბილისის სამედიცინო დაწესებულებები ომის გამო მთლიანად გაკოტრებული იყო. არ მოიპოვებოდა მედიკამენტები და შესახვევი მასალა. ვერავის ვერაფერს სთხოვდი. საავადმყოფოები გადავსებული იყო დაჭრილებითა და დევნილი ავადმყოფებით. აქედან გამომდინარე ცხოვრებამ მაიძულა დამეფუძნებინა იძულებით გადაადგილებულთა სამედიცინო დახმარების შ.პ.ს. „აფხაზეთის“ სტაციონარი, პოლიკლინიკური გაერთიანება, რისთვისაც, პირველ რიგში, საჭირო იყო შენობა. მის შეძენაში დამეხმარა საქართველოს ექიმთა ასოციაცია, რომლის პრეზიდენტი იყო გიორგი ლაჭყევიანი, მოადგილეები კი გახლდნენ: ვია წილოსანი, რამაშ შენგელია და გურამ სხირტლაძე. ეს უკანასკნელი ამავდროულად საქართველოს მწერალთა კავშირის წევრიც იყო, რადგან მას მრავალი ნაწარმოები ჰქონდა დაწერილი. 70-იან წლებში ის ანტისაბჭოურ მწერლად ითვლებოდა. გურამი, ზვიად გამსახურდიასთან, მერაბ კოსტავასთან, ვოვა ვეკუასთან და სხვებთან ერთად ებრძოდა საბჭოთა ხელისუფლებას, რის გამო გასამართლებულიც კი იყო.

გურამ სხირტლაძე

სასამართლო

ერთი საინტერესო ფაქტის შესახებ მიაშობ გურამის უფროსმა ძმამ, ჯემალმა: „გურამი, ზვიად გამსახურდია, მერაბ კოსტავა, ტოლიკა მიქაძე, გურამ დოჩანაშვილი, ვოვა სიხარულიძე, ჯონდო მეტრევალი, თემურ ცერცვაძე და მისი ძმა ბექდავდენი ანტისაბჭოურ პროკლამაციებს, ამიტომაც ყველა დააპატიმრეს. მაშინ ისინი დაახლოებით 16-18 წლის პირთიგვლა ყმაწვილები იყვნენ. სსრკ საჯაროობისგან ძალიან შორს იყო, ამიტომ სასამართლო თბილისში, დახურულ კარს მიღმა გაიმართა, ე.ი. სასამართლოს პროცესს არავინ არ უნდა დასწრებოდა. გასამართლების წინა დღეს შევედი შენობაში და იქვე კიბის ქვეშ, სანაგვე ყუთში დავიმალე. მთელი ღამის განმავლობაში იქ ვიჯექი. დილის ცხრა საათზე ამოვძვერი და ჩემი განზრახვის შესრულება დავიწყე, რისთვისაც თან ფოტოაპარატი „ზენიტი“ მქონდა წამოღებული. არ ვიცი, რისი იმედი მქონდა ან რატომ ვიყავი დარწმუნებული, რომ არავინ დამინახავდა, მაგრამ სასამართლოს დაწყებისთანავე, როცა დარბაზის კარი მჭიდროდ დაიხურა, მე იქვე სკამი მივადგი და ზედა შემინული ნაწილიდან დავიწყე სურათების გადაღება. ფირზე აღებეჭდე ცარიელი სასამართლო დარბაზი, რომელშიც სამხედროების ზედამხედველობის ქვეშ, საბრალდებო სკამზე ისხდნენ ზვიადი, მერაბი, გურამი და ზემოთ აღნიშნული პირები. ეს მოხდა 1956 წელს. თქვენ წარმოიდგინეთ, არავინ დამადგა თავზე და ეს ფრიად სარისკო საქმიანობა არ შემაწყვეტინა... საბეჭდი მანქანა, რომლითაც ისინი პროკლამაციებს ბეჭდავდნენ, წინასწარ მტკვარში გადაადგდეს. თუმცა საგამომძიებო ორგანოებმა მის კვალს როგორღაც მიაგნეს და, როგორც სერიოზული სამხილი, ამოიღეს. გურამმა სხვებთან ერთად მოიხადა სასჯელი, რის შემდეგაც ჯერ თბილისის სამედიცინო ინსტიტუტი, მერე კი მოსკოვში სასცენარო ფაკულტეტი დაამთავრა. თუმცა საბჭოთა რეჟიმთან ღია თუ ფარული წინააღმდეგობა, ამჯერად უკვე როგორც მწერალს, არასოდეს შეუწყვეტია“.

ჩემი და გურამის მეგობრობა დაიწყო 1990 წელს, როდესაც სოხუმი აფხაზეთის ექიმთა ასოციაციის პრეზიდენტის არჩევნები ჩატარდა და

სადაც მე აფხაზეთის ექიმთა ასოციაციის პრეზიდენტად ამირჩიეს. აფხაზეთის ექიმთა ასოციაციის საბჭოში შედიოდნენ როგორც ქართველი, ისე რუსი, სომეხი და აფხაზი ექიმები, რომლებიც აფხაზეთში პოლიტიკური სიტუაციის გამწვავების შემდეგ, ექიმთა ასოციაციას გამოეყვნენ.

გურამი ამ პერიოდში მუშაობდა თბილისის პირველი ტუბდისპანსერიის მთავარ ექიმად და მეც, როგორც აფხაზეთიდან დევნილმა, დახმარებისთვის მას მივმართე. ბატონმა გურამმა გამომიყვანა ტუბდისპანსერიის შენობაში რამდენიმე ოთახი, რომელიც შემდგომში დევნილთა საავადმყოფოდ იქცა.

მინდა დიდი მადლობა გადავუხადო შესანიშნავ პიროვნებას, ბატონ გურამ სხირტლაძეს და მის კოლექტივს: მარინა გოგლიძეს, ნინო სირაძესა და სხვებს, რომლებიც 17 წლის განმავლობაში გვერდით გვედგნენ და გვეხმარებოდნენ სამკურნალო პროცესის დარეგულირებასა და გამართულად ფუნქციონირებაში, სამედიცინო პრაქტიკის სრულყოფილად წარმართვაში, იქნებოდა ეს ავადმყოფების გამოკვლევა, მკურნალობა თუ მოვლა. ჩემი მეგობრების: სოსო გელაშვილის, მიხეილ კოპალიანის, უნგერა მაცაბერიძისა და სხვების დახმარებით შევაკეთე შენობის სახურავი, კეთილმოვაწყვე სამი ექვსსაწოლიანი პალატა, წინა საოპერაციო, გინეკოლოგიური, სტომატოლოგიური და ექოსკოპიის კაბინეტები, საორდინატორო, ლაბორატორია და რეანიმაცია. შემდეგ საკუთრივ ჩემი თანხებით შევიძინე აპარატურა, რბილი და მაგარი ინვენტარი, რომელიც

ჩვენი კოლექტივი

გარემონტებულ განყოფილებებში ჩემი მეგობრის, ბესო გვასალიას მანქანით გადმოვიტანეთ.

იმ პერიოდში ქალაქში ხშირად ქრებოდა შუქი. ასეთი შემთხვევებისთვის გვქონდა პატარა, ყვითელი ფერის იაპონური დიზელგენერატორი, რომლის მეშვეობითაც ოპერაციებს ვაკეთებდით. ასევე „ჩვენს განკარგულებაში“ იყო 60-იანი წლების რუსული, „რეკორდის“ ფირმის სანარკოზო აპარატი. სხვათა შორის, ამერიკელმა ექიმებმა მთხოვეს, რომ მათთვის გამეტანებინა იგი, როგორც ანტიკვარი, მაგრამ იმ დროისთვის ჩვენ სხვა სანარკოზო აპარატი არ გვქონდა. ახლა კი ეს ანტიკვარი ჩემს სახლში ინახება.

ჩვენი კოლექტივი ძირითადად დევნილი მედიკოსებით იყო დაკომპლექტებული. დირექტორი და მთავარი ექიმი მე გახლდით, დანარჩენი ექიმები კი იყვნენ: გინეკოლოგები – პროფესორი რევაზ სულუხია, კესო თოლორდავა და ლალი მელია; ქირურგები: მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი ზურაბ თუშბაია, ვალერი ხარჩილავა, მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი კოტე ზაქარაია, ალექსანდრე (სიომა) დარახველიძე, ლაშა კვარაცხელია და მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი ირაკლი კატახიძე; ანესთეზიოლოგები: ბელა მეტრეველი, ბორის კაჭარავა; კარდიოლოგი – ალექსანდრე საბეკია; თერაპევტები: გიორგი ჩიჩიანი, ნანი თოლორდავა და ია ჩხეთია; ექოსკოპიის ექიმები: ნათელა ბჟანია და ნინო გელაშვილი; ლაბორატორიის ექიმები: დარეჯან გვილავა და ნატო ტარიელაშვილი; ენდოკრინოლოგი – თამრიკო ძაგანია; ფიზიოთერაპევტი – ეკა ნადარეიშვილი; გასტროენტეროლოგი – თემურ (ბაჯა) ახალაია და მისი მედდა თალიკო ოდიშარია; მოგვიანებით შემოგვიერთდნენ ახალგაზრდა გინეკოლოგები – დები, თეა და ცირა ჩქვანავები; სალომე კოკაია, გიორგი ჯინჭარაძე, სოფო და ქრისტინე ჯინჯოლავები, სოფო არველაძე; საოპერაციო მედდები: ლალი ჯეჯია და დარეჯან ბეჭვია; ანესთეზიოლოგის მედდები: ქეთინო გვიჩიანი, ანჟელა კარტოზია და ნინო ცანავა; გინეკოლოგის მედდა – მაია თოლორდავა; სტომატოლოგები: ნინო სპანდერაშვილი, ბესარიონ ბესელია და ალექსანდრე (ალიკა) ანჩაბაძე; მედდები: მარინა ლაღუა, ეკა ქარჩავა, ჟუჟუნა გურჩიანი, ირინე ფანჩვიძე, ნანა ბენიძე, ნანა კემულარია, ეკა ყალიჩავა, ინგა ყიფშიძე და იზო მამარდაშვილი; მთავარი ექთანი – ნატო მაქაცარია, მზარეული – ზოია ხუნწელია; ელექტრიკი – ომარ კემულარია; ბუღალტერი – ინეზა ქუთელია, შემდგომში – მარინა წიფიჭაძე; დამლაგებელი – თამრიკო ხაბეიშვილი.

მუშაობის 17 წლის განმავლობაში გაკეთდა ოთხი ათასზე მეტი სხვადასხვა პროფილისა და სირთულის ოპერაცია. პირველი ავადმყოფი მი-

მარცხნიდან მარჯვნივ - რევაზ სულუხია,
გიგა თოლორდავა, ზურაბ თუშბაია

ვიღეთ 1993 წლის დეკემბერში, ხოლო პირველი ოპერაცია 1994 წლის თებერვალში გაკეთდა. 1996 წლამდე გამოკვლევები და მკურნალობა დევნილებისთვის უფასო იყო, ხოლო არადევნილებისთვის – ფასიანი. ღირებულება შეადგენდა ლამის სიმბოლურ თანხას, რითაც ვციდულობდით საავადმყოფოსთვის საჭირო მასალას და ვირიგებდით ხელფასებს, რადგან ჩვენ სახელმწიფო დოტაციაზე არ ვიმყოფებოდით. საოპერაციო მასალასა და მედიკამენტებს რეგულარულად გვაწვდიდნენ ჰუმანიტარული ორგანიზაციები „ქაუნთერ პარტი“, „ექიმები საზღვრებს გარეშე“ და „ექსტ ჯორჯია ინტერნეშენალი“.

1996 წლიდან ოფიციალურად დავიწყეთ ფართის იჯარის, წყლისა და სინათლის საფასურის გადახდა, ამიტომაც დიაგნოსტიკა და მკურნალობა ფასიანი გახდა. თუმცა თბილისის სამედიცინო დაწესებულებებში არსებულ ფასებთან შედარებით თანხა უფრო ნაკლები იყო. დევნილთა შეჭირვებული მდგომარეობის გათვალისწინებით, თვეში ერთხელ ქველმოქმედების სახით დავაწესეთ რვაასი ლარის ღირებულების დიაგნოსტიკური გამოკვლევა და მკურნალობა. ზოგჯერ კონსერვატიული და ოპერატიული მკურნალობა უფასოდაც გვიხდებოდა, ხანაც ვმკურნალობდით იმ პირობით, რომ პაციენტი მომავალში გადაიხდიდა. ასე 17 წლის განმავლობაში 12 000 ლარამდე დაგროვდა, რაც დღესაც არ არის გადახდილი.

1996 წელს აფხაზეთის ჯანდაცვის სამინისტრომ წარმადგინა ღირსების ორდენზე, რაზეც ჯანდაცვის მაშინდელ მინისტრს ელგუჯა ბერიას უარი ვუთხარი. ჩემი გადაწყვეტილება ავხსენი იმით, რომ უხერხულობასა და პასუხისმგებლობას ვგრძნობდი აფხაზეთის იძულებით დატოვების გამო და დაჯილდოვების განსაკუთრებულ მიზეზსაც ვერ ვხედავდი. 2002 წელს, როდესაც კვლავ წარმადგინეს ღირსების ორდენზე აფხაზეთში გაწეული სამედიცინო სამსახურის გამო, წინააღმდეგობა არ გამიწევია, რადგან უარის თქმა ბევრისთვის უკვე გაუგებარი იქნებოდა.

გია გვაზავა, ოთარ ჩარკვიანი და მე

მინდა მადლობა გადავუხადო სოხუმის უნივერსიტეტის რექტორატსა და პროფესორ მასწავლებლებს, თბილისის სამედიცინო ინსტიტუტის რექტორს, პროფესორ დიმიტრი კორძაიას, რომლებმაც ჩემი თხოვნის შემდეგ, 1994-95 წლებში ჩარიცხეს ინსტიტუტში ჩვენი დევნილი მედლები, რომლებიც დღეს წარჩინებული ექიმები, იურისტები და ეკონომისტები არიან.

ერთხელ საავადმყოფოში ჩემს სანახავად მოვიდა ჩემი თბილისელი მეგობარი ვახტანგ ვეფხვაძე. მისი მოსვლა ისეთ დროს დაემთხვა, როდესაც გერმანიიდან ჩამოტანილ ფიბროგასტროსკოპს ვსინჯავდით. ფირმა მას 3 000 დოლარად ყიდდა, მაგრამ ჩვენ ეს თანხა არ გვექონდა. აპარატურა გამართული იყო და ვიზუალურადაც საკმაოდ შთამბეჭდავად გამოიყურებოდა. ვახტანგმა შემატყო, როგორ ძლიერ მინდოდა ამ აპარატურის შეძენა, დაინახა, როგორ ვწუხდი უსახსრობის გამო. ერთი სიტყვით, არაფერი უთქვამს, ყავა მიირთვა და წავიდა. დაახლოებით ერთი საათის შემდეგ კი დაბრუნდა და ხელში 3 000 დოლარი დამაკავა: – ეს ჩემგან საჩუქრად თქვენს კლინიკასო, – ასე მითხრა. მოულოდნელი საჩუქრით გახარებულმა ძალიან დიდი მადლობა გადავუხადე მეგობარს. უნდა ითქვას, რომ ეს აპარატურა დღემდე მუშაობს და აქტიურად ვიყენებთ.

ვახტანგ ვეფხვაძე ერთი კურიოზული შემთხვევის დროს გავიცანი. 1996 წელს, ზაზა ბოკერიას მიერ ექიმი ფეხბურთელების მსოფლიო ჩემპიონატზე, ქალაქ ბარსელონაში. მე და ჩემმა მეგობარმა თემურ უკლებამ

ფრანკფურტში მანქანები ვიყიდეთ და ვბრუნდებოდით თბილისში. როდესაც შევედით ავსტრიაში და ბენზინი ჩავასხით, ვნახეთ, რომ ფული ბენზინისთვის თურქეთამდეც არ გვყოფნიდა. მაშინ თემურს ვუთხარი: – ჩვენ ხომ ექიმები ვართ და ექიმებში არის ასეთი წესი: როდესაც სამედიცინო სფეროს წარმომადგენელს რაღაც პრობლემები შეექმნება, შეუძლია მიმართოს საავადმყოფოს მორიგე ექიმს ან მთავარ ექიმს, წარუდგინოს პირადობა და სამედიცინო ორგანიზაცია შეძლებისდაგვარად გაუწევს დახმარებას, მაგალითად, ღამის გათევიაში. თუმცა ფულის სესხებასთან დაკავშირებით ცოტა საჩუქო იყო ეს ამბავი, ისიც ავსტრიაში, ამიტომ ეს საკითხი მოვხსენით დღის წესრიგიდან. გვრჩებოდა მეორე, მეტად არარეალური ვარიანტი: დავმდგარიყავით ტრასაზე და დავლოდებოდით სასწაულს: ეგებ, ვინმე ქართველს გამოეარა. თემური წარმოშობით ქუთაისიდან იყო. ჩემმა სკეპტიკურად განწყობილმა მეგობარმა ასეთი რამ მითხრა: – გიგა, შენ ქუთაისში ხომ არ გგონია თავი, საფიჩხიაზე რომ დგახარ და ძმაცაცებს ესალმებიო.

ამ დროს ორი გერმანული ფირმის მანქანით გაჩერებულ უფულო ექიმებს ღმერთმა გადმოგვხედა და დახმარებაც გაგვიწია. 15-20 წუთსაც არ გაველო ჩვენი საუბრიდან, რომ ახალთახალმა შავმა მერსედესმა ჩამოიარა და მანქანების წინ გაჩერდა. ავტომობილიდან გადმოვიდა მაღალი, ლამაზი აღნაგობის მამაკაცი და დაგვიძახა: – რა ხდება, ბიჭებო, ხომ არ გიჭირთ რამეო. ჩვენ მოუწყევით ჩვენი გაჭირვება. სწორედ ეს კაცი იყო ვახტანგი თავის მეუღლესთან, ქალბატონ ნათელასთან, ერთად. ბევრი ვიცინეთ. ვეფხვადებმა დაგვაპურეს, დაგვასვენეს, ბენზინი ჩავგისხეს და თბილისში ბედნიერად ჩამოგვიყვანეს. ამის შემდეგ მე და ვახტანგი დავმეგობრდით და დღესაც გულითადი ამხანაგები ვართ.

ასეთივე ქველმოქმედად მინდა დავასახელო ჩემი კიდევ ერთი მეგობარი, ფოთში მცხოვრები გენერალი იური კეშელავა, რომელიც თავისი შესაძლებლობების ფარგლებში მუდმივად გვიჩვენა ფინანსურ დახმარებას. 2001 წელს იური კეშელავა გულის ოპერაციის შემდეგ თბილისის ერთ-ერთ კლინიკაში, გაურკვეველ ვითარებაში გარდაიცვალა. დღესაც საიდუმლოდ რჩება მისი გარდაცვალების მიზეზი. მაშინ ხმა გავარდა, რომ იური თავისი სამსახურეობრივი მდგომარეობიდან გამომდინარე (ის იყო აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უშიშროების მინისტრი), აფხაზეთში მიმდინარე ომის შესახებ მრავალ საიდუმლო ინფორმაციას ფლობდა, იცოდა ასევე დეტალები აფხაზეთის ჩაბარების რეალური მიზეზების შესახებ და ამ საკითხთან დაკავშირებით, ჟურნალისტებთან გაზეთის მეშვეობით ზოგჯერ ზედმეტ გულწრფელობასა და პირდაპირობას იჩენდა, ანუ მის მიერ მიცემულ ინტერვიუებში ჩნდებოდა ისეთი ინფორ-

მერიის თანამშრომლები - გია ჩიქოვანი და დათო ცანავა ჩვენს კოლექტივთან

მაცია, რომელიც იმდროინდელი მთავრობისთვის სასურველი სულაც არ იყო. ეს კი შეიძლება საკმარის მიზეზად ქცეულიყო იმისთვის, რომ სიცოცხლე საფრთხეში ჩაგვედო.

ჩვენს საავადმყოფოში სამკურნალოდ მოდიოდნენ არამარტო დევნილები, არამედ პაციენტები საქართველოს ყველა კუთხიდან. მართალია, მაღალი ტექნოლოგიებით, ულტრათანამედროვე აპარატურით არ ვიყავით აღჭურვილნი, არც ისე კომფორტული იყო ჩვენი საავადმყოფოს ერთ და ორადგილიანი პალატები, მაგრამ აქ იყვნენ პროფესიონალები, ჰუმანისტები, თავისი საქმისა და ავადმყოფის მოყვარული მედიკოსები.

1994 წელს, ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის, უფრო სწორი იქნებოდა გვეთქვა, რუსულ-ქართული ომის დასასრულს, მომზადდა სამედიცინო სამსახურის მუშაობის ანგარიში. გადარჩენილი ჯარისკაცების პროცენტული რაოდენობის მიხედვით, ჩვენი მუშაობა შეფასდა როგორც საუკეთესო. ეს შედეგი, ცხადია, განაპირობა ექიმებისა და სამედიცინო სანინსტრუქტორების მომზადების სათანადო დონემ, მათმა მობილურობამ, ჯარისკაცებისთვის დროული და მაღალკვალიფიციური დახმარების გაწევის უნარმა.

1994-95 წლებში ხშირად გვაჩვენებდნენ ტელევიზიით. მოსახლეობამაც იცოდა, რომ თბილისში არსებობდა დევნილების საავადმყოფო, სადაც აფხაზეთის ომგამოვლილი დევნილი ექიმები მუშაობდნენ. თით-

ნანი, მამა და დედა

ცირა, მე და დედა

ქმის ყოველ დღე ჩვენთან მოდიოდნენ ომში დაკარგული ჯარისკაცების მშობლები, რომელთაც ხელში თავიანთი შვილების სურათები ეკავათ; გვიზიარებდნენ თავიანთ ტკივილსა და პრობლემებს; გვეუბნებოდნენ: – თურმე ჩემი შვილი თქვენთან მოუყვანიათ დაჭრილი და თქვენ გაგიკეთებიათ ოპერაციო, ან გვეკითხებოდნენ: – თქვენთან ხომ არ მოუყვანიათ ჩემი შვილი, ხომ არ იცით რამე ამ ახალგაზრდის შესახებო. ძალიან ძნელი იყო მათთან შეხვედრა და საუბარი, მათი აცრემლებული და იმედით სავსე თვალების დანახვა. ჩვენ ვამშვიდებდით, იმედს არ ვუკარგავდით. მართალი რომ გითხრათ, დაჭრილი მეომრების სახე ნამდვილად არაა ისეთი, როგორიც სურათზე, სულ სხვანაირია; თანაც სად იყო თვალებში ჩახედვისა და სახის დამახსოვრების დრო. ეს სიტუაცია ძალიან ჰგავდა კადრებს ქართული ფილმიდან „ჯარისკაცის მამა“, როდესაც გიორგი მახარაშვილის შეკითხვაზე, ჩემი გოდერძი ხომ არ შეგხვედრიაო, ჰოსპიტლიდან ახლადგამოწერილი არკადი პასუხობს: – სახელს ფრონტზე ვინ კითხულობს, მამაჩემო... ფრონტზე ყველასთვის ერთი სახელია: „გამარჯობა ჯარისკაცო! მშვიდობით ჯარისკაცო!“

1992 წლის მარტის თვეში, როდესაც ჩანდა, რომ ომი უახლოეს დღეებში არ დამთავრდებოდა, ჩემი მშობლები მატარებლით თბილისში გავამგზავრე. ძალიან ცუდი პერიოდი იყო. ომის საშიშროების გარდა, იყო სრული განუკითხაობა, ქურდობა, მკვლელობები. მატარებელი სოხუმიდან სალამოს ათ საათზე გადიოდა და ზუგდიდში ღამის პირველ-ორ საათამდე ჩერდებოდა, რაც მოთარეშე ავაზაკებს მგზავრების ძარცვა-გლეჯის საშუალებას აძლევდა. გამონაკლისი არც ჩემი მშობლები აღმოჩნდნენ, მაგრამ მაშინ ამას ვინ ჩიოდა, მთავარი ის იყო, რომ ცოცხლები ჩავიდნენ თბილისში, სადაც მათ ჩემი დები: ნანი და კესო დახვდნენ.

დეენილობის პირველი სამი წელი ყველამ ერთად ჩემი სიძის, რუს-ლან შაკაიას ბინაში გავატარეთ, სადაც ნათესავების, მეზობლებისა და

ნაცნობების ყურადღება არ მოგვკლებია. ასე იყო მთელ საქართველოში. მაქსიმალურად გამოხატავდნენ ყურადღებას დევნილების მიმართ, ყველა ცდილობდა თავისი წვლილი შეეტანა დევნილების დახმარების საქმეში, რის გამოც დიდი მადლობა მინდა გადავუხადო იმათ, ვინც დახმარების ხელი გაუწოდა გაჭირვებულ ხალხს (სამწუხაროდ, იყო საპირისპირო რეაქციაც, მაგრამ ამჯერად ამაზე საუბარი არ მსურს). მართალია, აფხაზეთიდან გამოყრილი მშვიდობიანი მოსახლეობის სულიერი ტრავმა ამით არ განელებულა, მაგრამ მსგავსი კეთილგანწყობით მაშინ ბევრს დაუბრუნდა სულიერი და ფიზიკური ძალა, გაუძლიერდა ცხოვრების ღირსეულად გაგრძელების მოტივაცია. ეს იყო უბრალო რიგითი ადამიანების მიერ კეთილი გულით გამჟღავნებული თანადგომა, რასაც, სამწუხაროდ, ასე დაბეჯითებით საქართველოს მთავრობების მიმართ ვერ ვიტყვი. გაკეთდა მხოლოდ შესაძლებლობის ათი-თხუთმეტი პროცენტი. ამიტომ დღესაც მრავალი დევნილი გაუსაძლის პირობებში ცხოვრობს.

არც აფხაზეთის მთავრობის მიმართ შეიძლება ითქვას ბევრი დადებითი რამ, რადგან დევნილი მოსახლეობა არ გრძნობს მათგან სათანადო დახმარებას, ვერ ხედავს გვერდში ამოდგომის რეალურ სურვილს...

აფხაზეთის მთავრობაში ძალიან კარგად ახსოვთ ის საზარელი დღეები, როდესაც ზამთარში, თოვლსა და წვიმაში, თბილისსა და ბათუმში მცხოვრებ დევნილებს სასტუმროებიდან აძევებდნენ და უკანასკნელი ფულით შეძენილ საყოფაცხოვრებო ნივთებს სართულებიდან უყრიდნენ. ღმერთმა იცის რამხელა თანხა იყო გამოყოფილი ჰუმანიტარული დახმარებებიდან დევნილებისთვის. სად წავიდა ეს ფული? სად გაქრა? რაში დაიხარჯა? ეს მხოლოდ გარკვეულმა ვიწრო წრემ იცის, ხოლო დევნილები ისევ დაპირებებისა და გაბრწყინებული მომავლის იმედით დარჩნენ.

აფხაზეთის მთავრობაში ჩემი მეგობრები და ჩემთვის ძვირფასი ადამიანები მუშაობენ, მაგრამ ვთვლი, რომ უკეთესი იქნებოდა, იქ დეპუტატებად ახალგაზრდა, წარჩინებული დევნილი გოგო-ბიჭები ყოფილიყვნენ, რადგან დაბრუნების შემთხვევაში, რაც ჩემი აზრით გარდაუვალია, მომზადებული კადრები გვეყოლებოდა აფხაზეთის მთავრობაში. აგრეთვე აუ-

მე მუღლესთან და შვილთან ერთად

ცილებლად მიმაჩნია, რომ დეპუტატებმა აფხაზეთში იცოდნენ ქართული და აფხაზური ენა. ჩემი მოსაზრებით, ქართულ სკოლებში სურვილისამებრ უნდა ისწავლებოდეს აფხაზური, მეგრული და სვანური ენები. ენა ხომ ათასწლეულების კულტურის შენაძენია, რომელსაც გაფრთხილება, დაფასება და განვითარება სჭირდება.

აფხაზეთი მრავალეროვანი კუთხეა. ყველას ერთმანეთის მიმართ კეთილი და ურთიერთმეგობრული განწყობა ჰქონდა. ჩვენც, ქართველები, აფხაზებთან ნათესაურ თუ მეგობრულ-მეზობლურ კავშირში ვიმყოფებოდით და ერთად ვაშენებდით ამ სილამაზით გამორჩეულ კუთხეს, სადაც რიცხოვნობივად უმრავლესობაში ქართველები ვიცავით. არ შემიძლია არ მოგიყვებოდა ერთი საინტერესო ფაქტი. თურმე ექიმ ბაჯა ახალაიას აფხაზი მეგობარი, რომელსაც მოენატრა ბაჯა, მისულა მის სახლთან და ეძახდა: – ბაჯა, ბაჯა, გამოიხედო! იქ კი უკვე ვიღაც სხვა, დაუპატიჟებელი სტუმარი ცხოვრობდა, ისევე როგორც სხვები – ჩვენს სახლებსა და ბინებში. აივანზე გამოსულა ქალბატონი და უპასუხია: – რას ყვირი, შენი ბაჯა უკვე აქ არ ცხოვრობს, მოშორდი აქაურობასო. მაშინ ბაჯას მეგობარს უთქვამს: – ეი, შენ, ქალო, კარგად დაიმახსოვრე: ბაჯა აქ ცხოვრობდა, ცხოვრობს და იცხოვრებს კიდევ, შენი დედაც...

ბევრნი არიან ასეთი აფხაზი მეგობრები, მეზობლები, ახლობლები, კეთილ-სინდისიერი, საღად მოაზროვნე ადამიანები, რომლებიც ისევე ფიქრობენ, როგორც ბაჯას აფხაზი მეგობარი.

ქართველი მედიკოსები აფხაზეთის ჯანდაცვის მინისტრის, შოთა გოგოხიას ხელმძღვანელობით, 25 წლის განმავლობაში ბრწყინვალედ ასრულებდნენ თავიანთ მოვალეობას. შემდგომშიც, მედიკოსთა ახლა უკვე მომდევნო თაობა არ ღალატობდა ამ ტრადიციას და ახერხებდა განემტკიცებინა აფხაზეთის მედიცინის იმიჯი. ექიმთა ახალი თაობის მაღალი პროფესიონალიზმი სწორედ ომისა და ომისშემდგომ პერიოდში გამოჩნდა. დღესაც, სხვადასხვა მხარეს გაფანტული დევნილი მედიკოსები, სახელსა და პრესტიჟს მატებენ ქართველი ექიმის სახელს. მაგალითად: მოსკოვში მოღვაწეობდნენ: ქირურგი ანტონ ბაგათელია, ტრამვატოლოგი გურამ ვეკუა, მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი ალიკა კვარაცხელია; სანკტ-პეტერბურგში – ქირურგი რეზო სოფია, მინსკში – ონკოუროლოგი ნანა კაკაჩია. ასევე ბევრნი არიან უკრაინისა და ესტონეთის ქალაქებში. ავტორიტეტით სარგებლობენ ჩვენი მედიკოსები თბილისშიც, რომელთა შორის გამოვარჩევდი პროფესორ მუხამ-გინეკოლოგს – რევაზ სულუხიას. მას სოხუმში დაბადებული ბავშვების ალბათ ოთხმოცდაათი პროცენტისთვის, თავზე ხელი აქვს გადასმული და გადარჩენილი ჰყავს არაერთი

მშობიარე ქალბატონი. მაღალ პროფესიონალურ დონეს ავლენს მისი მეუღლეც, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი ლალი მელია; აგრეთვე მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი ზურაბ თუშბაია; პროფესორი, ქირურგი-პულმონოლოგი გაგრიდან – კოლია დვალაძე; კარდიოლოგი ალექსანდრე საბეკია, ტრავმატოლოგი თამაზ ჯაფარიძე, ანესთეზიოლოგი ბორის კაჭარავა, ტრავმატოლოგები: სიომა დარახველიძე, გივი ჯიქია და თამაზ გაბუნია; პროფესორი, მეან-გინეკოლოგი ვანო მგალობლიშვილი; ანესთეზიოლოგი ბელა მეტრეველი; ნერვოპათოლოგი ლადო კუკულაძე; უროლოგი, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი ათანასე ოდიშარია; უროლოგი, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი გივი იმნაიშვილი; ქირურგი, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი გიორგი შერვაშიძე; თერაპევტი ოთარ ხორგუანი; უროლოგი ლევან ფიფია; ლარინგოლოგი გენადი დანელია; გინეკოლოგი ნინო სიჭინავა; ექსკოპისტი ნათელა ბჟანია; ნერვოპათოლოგი თენგიზ ქარჩავა; მარინა გელანტია – აკადემიკოს ოთარ ღუდუშაურის სახელობის კლინიკის დირექტორის მოადგილე.

ზუგდიდში წარმატებით მუშაობენ: ლარინგოლოგი, პროფესორი თამაზ ჯანაშია და ქირურგი არნოლდ კვარაცხელია; ანესთეზიოლოგი ლერი ჩარგაშია; ბათუმში – ტრავმატოლოგი გურამ ფილია, ინფექციონისტი მელორ ოდიშარია; ქუთაისში – ფსიქიატრი, პროფესორი სამსონ სულუხია, უროლოგი გია ჯღამაძე, პროფესორი, ნეიროქირურგი ნაპო მესხია, ნეიროქირურგი გიგა კვარაცხელია, დათო ჩიქოვანი, დამირი ძანძავა, პედიატრები: ლამზირა ზოდელავა, რუსიკო ყოლბაია, ნათელა კურაშვილი, ქეთინო გოგლიძე, ნანა მისაბიშვილი, მარინა კონსტანტინოვა; ყელ-ყურის ექიმი მზია კოდუა; ენდოკრინოლოგი ლიკა კაჭარავა; დევნილთა პოლიკლინიკის მთავარი ექიმი დარეჯან როგავა და სხვები: ქირურგი ვალერი ხარჩილავა, დალილა ხორავა, თერაპევტი ზურაბ ენუქიძე, უროლოგი, მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი ალექსანდრე (სლავიკა) შკრებაი, სენაკში – გივი ჯიქია, დათო იაშვილი, ბორის გაბუნია და სხვები.

ამჟამად აფხაზეთის ჯანდაცვის მინისტრის ქეთი ბაკარაძის და მისი მრავალრიცხოვანი თანამშრომლების მეშვეობით შეძლებისდაგვარად აკეთებენ მათზე დაკისრებულ მოვალეობას.

სამწუხაროდ, დევნილობაში არაერთი მათგანი გამოგვავლდა: პროფესორი, ტრავმატოლოგი, სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი მიხეილ ახალაია; მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატები – ქირურგი ანტონ ბაგათელია, უროლოგი იროდი ფიფია, ტრავმატოლოგი ზაურ კაჭარავა, კარდიოლოგი მარინა წულაია, ლარინგოლოგი ჯუმბერ ჯოჯუა, ოკულისტები: თემურ შურღაია და შოთა ბაღათურია; ტრავმატოლოგი, პროფესორი გია

კვირტია; პულმონოლოგი, პროფესორი შოთა ჭლამაძე, ნათელა ხაჭომია, სლავიკა სექანია, ლევან მიშველაძე, გურამ ტორჩინავა, ალექსანდრე გიგიბერია; ტრავმატოლოგები: მურმან გუნჯუა, ანატოლი სტარიკოვი და გელა ბასილაია.

ზაურ ხუბუტია, რომელმაც დატოვა ქალაქი მოსკოვი, სადაც ის იყო წარმატებული ექიმი და პიროვნება, მიატოვა იქაური ფუფუნება და უზრუნველყოფილი ცხოვრება, იმისათვის რომ ჩამოსულიყო თავისი ქვეყნის და ქალაქ სოხუმის დასაცავად. სოხუმის დაცემის ბოლო დღეებში ზაურმა იმსხვერპლა მტრის ტყვიამ და ის სამუდამოდ დარჩა ექიმის ჯარისკაცი სოხუმის დამცველთა რიგებში.

არ შემიძლია არ გავიხსენო ჩვენთვის საყვარელი ადამიანი - ჩემი მეგობარი, საუკეთესო ფეხბურთელი, საკავშირო კატეგორიის მსაჯი ფეხბურთში, ქალაქ სოხუმის მერი გურამ გაბისკირია, რომელმაც ჟიული შარტავასთან, მიხეილ კოკაიასთან, ვახტანგ გელაშვილთან, სუმბატ სააკიანთან, ჯუმბერ ბეთაშვილთან, რაულ ეშბა და სხვებთან ერთად თავი შესწირა საქართველოს ერთიანობას.

ჩვენ, დევნილები, გაფანტულები ვართ მთელს მსოფლიოში, თუმცა ყველას გვაერთიანებს ფიქრი ჩვენს მშობლიურ კუთხეზე – აფხაზეთზე, სადაც დავიბადეთ, გავიზარდეთ, დავეუფლეთ ჩვენს პროფესიას, ვიცხოვრეთ და ვიმუშავეთ აფხაზებთან ერთად. დღეს აფხაზებთან ძალადობრივად ვართ დაშორებული და მტერი არ გვაძლევს ერთმანეთის ნახვის, მოფერების, ერთმანეთისთვის გულის ტკივილის გაზიარების საშუალებას. ჩვენს მოწინააღმდეგეს არ აწყობს ძველი ურთიერთობების აღდგენა და სიმათელის წარმოჩენა.

მართალია, აფხაზთა უმრავლესობას ჯერ კიდევ არ სურს ამის გაგონება, მაგრამ მაინც ვიტყვი ჩემს (და არამართო ჩემს) მოსაზრებას, რომ აფხაზები შეცდომაში შეიყვანეს. ისინი საუკუნეზე მეტი ხნის წინ ჩაფიქრებული დიდი რუსული იმპერიული გეგმის შემსრულებლებლად აქციეს. უაზრო ძმათა მკვლელმა ომმა (მასში ქართველთა მხრიდანაც დაშვებულ დანაშაულებრივ შეცდომებსაც არავინ უარყოფს), რომლის დროსაც აფხაზებმა თავიანთი საუკეთესო შვილები დაკარგეს, არა რეალური, არამედ უპირატესად სწორედ რუსეთის ინტერესებისთვის ხელსაყრელი, მოჩვენებითი თავისუფლება მოიტანა. კრემლის, ვინც არ უნდა იყოს მისი მეთაური, საბოლოო მიზანი კავკასიის მორჩილებაში ყოლა და ოსტატურად პროვოცირებული დაპირისპირებებით, მისი ხალხების ერთმანეთისგან გათიშვა-გაუცხოებაა. როგორ შეიძლება აფხაზეთის თავისუფლებასა და დამოუკიდებლობაზე საუბარი მაშინ, როცა მის ტერიტორიაზე უცხო სა-

ხელმწიფოს ჯარია დისლოცირებული და იქაური მოქალაქეების ყველა მოქმედებას აკონტროლებს.

აფხაზეთის თავისუფლება, აფხაზთა თვითმყოფადობის შენარჩუნება და დიდი საფრთხის წინაშე მდგარი მისი ენის გადარჩენა, ჩემი აზრით, მხოლოდ ქართველებთან ერთობაში და თანაც თავისუფალ საქართველოშია შესაძლებელი. სანამ ამ დასკვნამდე არ მივალთ, როგორც იტყვიან, მტრის წისქვილზე მუდმივად დავასხამთ წყალს და ვერც ნამდვილ განვითარებასა და წინსვლას ველირსებით... ცნობილია სომხების სანატრელი გეგმის შესახებ – მათ შავიზღვისპირეთის გასომხება სურთ. ამ მიზნის განხორციელებაში მათ ხელს უწყობენ რუსები. სწორედ ამიტომ, ქართველებსა და აფხაზებს ცოტა დაფიქრება გვმართებს; ამდენი ხნის შემდეგ უნდა ვიცოდეთ, ვინ არის ჩვენი მტერი და ვინ მოყვარე.

დღესაც პასუხგაუცემელია სომხების ასეთი ღალატი. ჩვენ კი სომხების კეთილდღეობაზე, გაზით მომარაგებაზე, მის ეკონომიკის განვითარებაზე ვბრუნავთ, მაშინ როდესაც აფაზეთში გენერალ ოვანეს ბაგრატიონის სახელობის სამხედრო დანაყოფი ანტიქართულ საქმეს ეწეოდა, ამჟამად კი ანტიაფხაზურსაც. ყოველდღიურად მიდის აფხაზეთის ტერიტორიაზე სომხების დასახლება და ახლა მათი რიცხვი გაცილებით მეტია ვიდრე ქართულ აფხაზურ კომფლიქტამდე.

2008 წელს თბილისს ეწვია ლატვიის დეპუტატთა ერთი ჯგუფი, რომლის შემადგენლობაში იყო ქალაქ ლუძის მერი, ქალბატონი ვალენტინა ლაზოვსკა. ასევე იყო ლატვიის ცენტრალური ტელევიზიის გადამღები ჯგუფი, რომელიც ამზადებდა ფილმს საქართველოში მცხოვრებ ლატვიელებზე. ამ ფილმში გარკვეული დრო დაუთმეს დევნილთა საავადმყოფოს და ჩემს მოღვაწეობას ლატვიასა და თბილისში. მერე ქალბატონმა ვალენტინამ შემომთავაზა დროებით, ხუთწლიანი ხელშეკრულებით უროლოგად დავბრუნებულიყავი ქალაქ ლუძაში. ოჯახთან კონსულტაციის შემდეგ მივიღე გადაწყვეტილება დავთანხმებოდი ამ წინადადებას და წავსულიყავი ლუძაში. აქ დღემდე ვმუშაობ ქირურგად და უროლოგად მეულღესთან, თეონა ჩქვანავასთან ერთად. იგი გინეკოლოგია ევროკავშირის მიერ აშენებულ თანამედროვე, კომფორტულ, ახალი ტექნოლოგიებითა და აპარატურით აღჭურვილ საავადმყოფოში.

ექიმი მუდამ სწავლობს, მუდამ სიახლეების ძიებაშია, განსაკუთრებით კი მანამ, სანამ აქტიურ პრაქტიკულ მოღვაწეობას ეწევა. არც ჩვენ ვიყავით გამონაკლისები: დავუფლეთ ლაპარასკოპიულ ტექნიკას, აგრეთვე ტრანსურეთრალურად შარდის ბუშტის, პროსტატისა და საშვილოსნოს მოცულობითი წარმონაქმნების მოშორების ტექნიკას.

მე და თეა ქალაქ ლუძის საავადმყოფოს საოპერაციოში

საავადმყოფო, სადაც მე ვმუშაობ, მრავალპროფილიანია. აქ თითქმის ყველა სფეროში გამოცდილი ექიმები მუშაობენ, კეთდება სხვადასხვა სახის ოპერაციები, კოლექტივი მეგობრული და კეთილგანწყობილია, რომელსაც უძღვება გამოცდილი მთავარი ექიმი, ქირურგი, ენდოსკოპისტი იური ატსტუპენი. იგი საქართველოში მრავალჯერაა ნამყოფი და კარგად იცის ჩვენი ადამიანებისთვის. საავადმყოფოს თანამშრომლები და რაიონის მაცხოვრებლები კარგად იხსენიებენ იმ მთავარ ექიმს, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ამ ახალი საავადმყოფოს მშენებლობას. ეს გახლავთ წარმოშობით ბათუმელი დემურ მანჯგალაძე, რიგის სამედიცინო ინსტიტუტის კურსდამთავრებული. დემურმა, ისევე როგორც სხვა ქირურგებმა, დიდი წვლილი შეიტანა ჩემს პროფესიულ აღზრდაში. იგი 1996 წელს გარდაიცვალა ონკოლოგიური დაავადებით. ლუძაში ჩამოსვლის შემდეგ ისე გამოვიდა, რომ ოპერაციების გაკეთება მომიხდა მასწავლებლებისთვის და ჩემთვის საყვარელი ადამიანებისთვის. ჩემი მეგობარი იური მოროშოვი, რომელსაც ჰქონდა პროსტატის კიბო, ოპერაციის შემდეგ თავს კარგად გრძნობდა და ამბობდა: – ღმერთმა შენი თავი გამომიგზავნაო.

ლუძის რაიონში მუშაობდა ჩემი მეგობარი, თანაკლასელი და თანაკურსელი თამაზ ჯაფარიძე, რომელიც შემდგომში ქალაქ

მე და მთავარი ექიმი იური ატსტუპინი

გაგრის ცენტრალურ საავადმყოფოში მოღვაწეობდა ტრავმატოლოგად. მან ისევე გადაიტანა ომის ის მძიმე დღეები, როგორც სხვებმა. ამჟამად იგი ქალაქ თბილისში, ქირურგიის ინსტიტუტში მუშაობს ტრავმატოლოგად მეუღლესთან ერთად. ლუძის რაიონის მაცხოვრებლები ხშირად იგონებენ თამაშს, ახსოვთ იგი და ელოდებიან. ლუძიდან ასი კილომეტრის დაშორებით მდებარეობს ქალაქი დაუგავილსი, სადაც მუშაობს პროფესორი, ონკოქირურგი მურმან რატიანი თავის ორ ვაჟიშვილთან ერთად. რიგაში - გინეკოლოგი ნანა მანჯგალაძე და პროქტოლოგიური ცენტრის უფროსი ქირურგი ზურაბ ქეცბაია.

ლატვიაში ბევრი ქართველი ცხოვრობს. მათი უმეტესობა ჯერ სწავლობდა, მუშაობდა, მერე კი დაოჯახდა და ასე შემორჩა იქაურობას... ახლა, როდესაც მათ ვხვდები, ხშირად მეუბნებიან, რომ აქ არ დავრჩე, რადგან დროთა განმავლობაში შევეჩვევი და უფრო გამიჭირდება სამშობლოში დაბრუნება. ისინი ამბობენ: – დიდი ნოსტალგია გვაქვს, მაგრამ, აბა, რაღა დროს ჩვენი უკან დაბრუნებააო! თუმცა ჩემი აზრით, დაბრუნება ყოველთვის შეიძლება, მთავარია ამის ნება-სურვილი არსებობდეს.

ჩემი ქალიშვილი ცირა თოლორდავა 15 წლისაა. ამჟამად მეთერთმეტე კლასში სწავლობს. ის სკოლაში ერთ-ერთ საუკეთესო მოსწავლედ ითვლება. გარდა ამისა, კარგი ვოკალური მონაცემები აღმოაჩნდა, ამიტომაც მრავალი საერთაშორისო ვოკალური კონკურსის გამარჯვებულია. მოსწონს ქართული ხალხური და იტალიური საოპერო სიმღერები. გარდა ქართულ-მეგრულისა, საუბრობს ლატვიურად, რუსულად, ინგლისურად; ეუფლება გერმანულ და იტალიურ ენებს. მომავალში ძალიან უნდა გამოვიდეს ექიმი კარდიოლოგი და ოპერის მომღერალიც. ვნახოთ, როგორ გამოუვა ეს ცირას.

არ შემიძლია არ გავისენო ჩემი სტუდენტობის პერიოდის შემდეგი პროფესიონალური შემთხვევები:

მესამე კურსიდან ვმუშაობდი ქალაქ რიგის ქირურგ-ტრავმატოლოგ, არჩილ ნესტორის ძე მაჩაბლის მიერ დაარსებულ კლინიკაში. მისი ბიუსტი ახლაც დგას ამ სამედიცინო დაწესებულების ეზოში. მე ვმუშაობდი ტრავმპუნქტში მორიგე მედძმად. ქირურგები მენდობოდნენ, რომ მათი კონტროლის გარეშე გამეკეთებინა ესა თუ ის ოპერაცია ან მანიპულაცია. სწორედ აქ მოხდა ასეთი შემთხვევა: ღამის პირველ საათზე მოიყვანეს ახალგაზრდა გოგონა, სადღაც 20-22 წლის, მარჯვენა წვივის დიდი ძვლის ღია მოტეხილობით. მე დავურეკე მორიგე ტრავმატოლოგს, რომელიც ამ დროს ოპერაციაზე იყო. გადმომცეს, რომ ჭრილობა დამემუშავებინა, შემეხვია, თაბაშირის ლონგეტი დამედო და განყოფილებაში გამენაწი-

ლებინა. ავადმყოფი შევიყვანე მცირე საოპერაციოში და მედდასთან ერთად, ადგილობრივი ანესთეზიის ქვეშ, დავუშუშავე ჭრილობა, გავადიდე იარა, ძვლები ერთმანეთს მჭიდროდ მივადე, მსხვილი კეტგუტის ძაფით რამდენიმეჯერ შემოვახვიე ძვალს და დავაფიქსირე. შემდეგ ჭრილობა ფენებად შევკერე, დავადე თაბაშირის ლონგეტი, გავუკეთე საკონტროლო რენტგენის სურათი და განყოფილებაში გავამწესე. როდესაც მორიგე ტრავმატოლოგი მოვიდა, ყველაფერი ავუსხენი და ჩემ მიერ სპონტანურად გამოყენებული საშუალების – ძვლის კეტგუტით დაფიქსირების შესახებ ვუამბე. მაშინ მეხუთე კურსის სტუდენტი ვიყავი. ექიმმა ჩაიციხა და მითხრა: – აბა, ვნახოთ რა შედეგს მივიღებთო. ეს მოხდა პარასკევს, ორშაბათს კი შედგა ხუთწუთიანი, სადაც მორიგე ტრავმატოლოგმა ჩემი ინტერპრეტაციის შესახებაც ისაუბრა. თურმე ყველა იცინოდა, მაგრამ გასაკვირი ის იყო, რომ ავადმყოფი ძალიან კარგად გრძნობდა თავს – ჭრილობაც კარგად შეუხორცდა და რამდენიმე დღის მერე, დამაკმაყოფილებელ მდგომარეობაში, საავადმყოფოდან გავეწერეთ. ამის შემდეგ ინსტიტუტში ხუმრობდნენ ხოლმე: – როგორ გავაკეთეთ ეს ოპერაცია? კეტგუტით შევკრათ, გიგას მეთოდით თუ სპეციალური რკინის ფირფიტებითა და რკინის ხრახნით დავაფიქსირეთო? ამ ამბავმა კლინიკის დირექტორამდე – პროფესორ კონსტანტინე კალბერზამდეც მიაღწია. ეს ის ქირურგია, რომელმაც მსოფლიოში პირველმა გააკეთა ოპერაცია სქესის შეცვლაზე, 1976 წელს. იმავე პერიოდში იგი აკეთებდა პლასტიკურ ოპერაციებს ქალის მკერდის ზომის გადიდებაზე ან შემცირებაზე.

ერთხელ ასეთი შემთხვევაც მოხდა: მეექვსე კურსის სტუდენტი ვიყავი და ქალაქ რიგის სასწრაფო დახმარების პირველ საავადმყოფოში, სხვა მორიგე ქირურგებთან ერთად ვმორიგეობდი. ღამის ორ საათზე მოიყვანეს ახალგაზრდა მამაკაცი – მუცლის არეში დანით მიყენებული ჭრილობით. ეს ახალგაზრდა აღმოჩნდა ლატვიის მთავრობის ერთ-ერთი მაღალჩინოსნის შვილი, ამიტომ გამოიძახეს ლატვიის მთავარი ქირურგი, პროფესორი იანის პურმალისი. პირველი ასისტენტი იყო მთავარი მორიგე ქირურგი, მეორე ასისტენტად კი მე ამიყვანეს. ოპერაციის დროს, მუცლის ღრუს რევიზიისას, წვრილი ნაწლავის ოთხი ჭრილობა აღმოვაჩინეთ. იარები გაიკერა და სანამ მუცლის ღრუ დაიხურებოდა, კიდევ ერთხელ გაკეთდა რევიზია. ამ დროს მთავარი ქირურგის თითის ქვეშ, რომელსაც წვრილი ნაწლავი ეკავა, ჭრილობისმაგვარი დაზიანება შევამჩნიე. არ მომეწონა, მაგრამ უცებ ვერ გავბედე ამის თქმა. ქირურგმა დაიწყო მუცლის ღრუს დახურვა. მაშინ მე ვერ მოვითმინე და ვუთხარი: – ბატონო პროფესორო, წვრილი ნაწლავის მიდამოში რაღაც არ მომეწონა, კიდევ ერთი ჭრილობა არ იყოს-მეთქი. პირველმა ასისტენტმა მიპასუხა: – გიგა, შენ ალბათ რაღაც მოგეჩვენა; ახლა დილის ხუთი საათია, მთე-

ლი ღამე არ გიძინიაო. მაშინ პროფესორმა თქვა: – ასეთ შემთხვევაში, როდესაც ერთ-ერთ ჩვენგანს რაღაც ეეჭვება, აუცილებლად საჭიროა შემოწმებაო. მართლაც, პროფესორმა გახსნა შეკერილი პერიტონიუმი და დაიწყო წვრილი ნაწლავის რევიზია. მე მართალი ვიყავი – იქ წვრილი ნაწლავის 12-მილიმეტრიანი ჭრილობა აღმოჩნდა. ოპერაცია ნორმალურად დასრულდა... პროფესორმა საავადმყოფოდან წასვლისას, პირველ ასისტენტს დაუბარა, რომ მომავალ კონფერენციას ჩვენი ქართველი სტუდენტიც დაესწროსო. დილის 9 საათზე ჩატარდა კონფერენცია, რომელსაც ორასამდე ექიმი ესწრებოდა. მორიგე ქირურგმა გააკეთა ოცდაოთხსაათიანი მუშაობის ანგარიში, ხოლო ამ ავადმყოფთან დაკავშირებით გამოვიდა მთავარი ქირურგი, რომელმაც იქ შეკრებილ საზოგადოებას მოახსენა: – დღეს სტუდენტმა გიორგი თოლორდავამ სიკვდილს გადაარჩინა ახალგაზრდა დაჭრილი და ასევე მეც – ლატვიის მთავარი ქირურგი. მისი უზომოდ მაღლიერი ვარ და წარმატებებს ვუსურვებ სამედიცინო საქმიანობაშიო!

ამ შემთხვევას დღესაც იხსენებენ იმდროინდელი ექიმები. ერთხელ ჩემს მთავარ ექიმს, ქართველ ქირურგს დემურ მანჯგალაძეს, ლატვიის მთავარმა ქირურგმა დაურეკა, მომიკითხა და დაინტერესდა, რამე ხომ არ მჭირდებოდა. მე ყოველთვის ვგრძნობდი ჩემი უფროსი კოლეგების თანადგომას.

ეს ამბავი იმიტომ გავიხსენე, რომ ახალგაზრდა სპეციალისტებმა სწავლის პერიოდში ყველგან უნდა მიიღონ მონაწილეობა. სწავლა, დახმარება, თანადგომა და პროფესიონალიზმის ამაღლება სირცხვილი არ არის! სირცხვილი უცოდინრობაა! ავტორიტეტების ნუ შეგეშინდებათ. ყველაზე დიდი ავტორიტეტი უნდა იყოს თქვენი საქმე, რომელიც უნდა გიყვარდეთ და კარგად უნდა იცოდეთ!

1981-82 წლებში, მოსკოვში ორდინატურაში ყოფნის პერიოდში, წილად მხვდა ბორის პასტერნაკის – საქართველოზე შეყვარებული პოეტის, მრავალი ქართველი მწერლისა და პოეტის შემოქმედების მთარგმნელის, ნობელის პრემიის მფლობელის – მუზის, ქალბატონ ოლგა ლივინსკას გაცნობა. კერძოდ კი, პასტერნაკის ნობელის პრემიის თანხასთან დაკავშირებით აუცილებელი საბუთების გადაცემაში მივიღე მონაწილეობა. შეხვედრა ჩვენი ოჯახის მეგობრის, კონსტანტინე ზაიცევის დახმარებით შედგა. ქალბატონი ოლგა ბევრს ჰყვებოდა და სიამოვნებით იგონებდა ბორის პასტერნაკის ურთიერთობებს ქართველ კლასიკოსებთან.

ლატვია, ქალაქი ლუდა

ქალაქი ლუდა მდებარეობს ლატვიის აღმოსავლეთ ნაწილში. აქედან ოთხასი კილომეტრია სანკტ-პეტერბურგამდე და ექვსასი კილომეტრი – მოსკოვამდე. ჯერ კიდევ პეტრე პირველის მიერ მიღებული კანონის თანახმად, სხვა ეროვნების წარმომადგენლებს (გარდა რუსებისა), არ ჰქონდათ რუსეთის ტერიტორიიდან ოთხასი კილომეტრის რადიუსში დასახლების უფლება. ამიტომ ამ ქალაქში თავი მოიყარეს სხვადასხვა ნაციონალობისა და სარწმუნოების ადამიანებმა. აქ განსაკუთრებით ბევრი ებრაელი დასახლდა, რის გამოც ქალაქს, რომელშიც ექვსი სინაგოგა მდებარეობდა, „პატარა იერუსალიმიც“ უწოდეს.

ლატვია 2004 წლიდან ევროკავშირის წევრია, რამაც განაპირობა ახალგაზრდობის მასობრივი გასვლა ქვეყნიდან. ამ მხრივ არც ლუდაა გამონაკლისი. ამჟამად ლუდის რაიონში ცხოვრობს 40 000-მდე მოსახლე, ხოლო თვით ლუდაში – 12 000.

ქალაქი 840 წლისაა. მხარეს, რომელშიც ლუდა მდებარეობს ლატგალია ეწოდება. ლატგალიაში ცხოვრობს შრომისმოყვარე, დისციპლინირებული, კეთილი და მხიარული ხალხი. ამ მხარეს ასევე უწოდებენ „ცისფერი ტბების“ მხარეს. ლატგალიაში მშვიდობიანად თანაცხოვრობენ სხვადასხვა კონფესიის წარმომადგენლები: კათოლიკეები, ლუთერანები, მართლმადიდებლები, ებრაელები და მუსულმანები.

ლუდას ცენტრალური საავადმყოფო

უკვე ექვსი წელი გავიდა მას მერე, რაც ჩემი ოჯახით ლუძაში ვცხოვრობ. ჩვენ მუდმივად გვენატრება საქართველო... მენატრება დედა, რომელიც 90 წლისაა. მართალია მოხუცდა, მაგრამ თავს მხნედ და ჯანმრთელად გრძნობს; კითხულობს სათვალის გარეშე, მოსწონს კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედება, ზეპირად იცის გალაკტიონ ტაბიძის ლექსები, განსაკუთრებით უყვარს „მესაფლავე“. დედაჩემის სანახავად და მოსაფერებლად, შეძლებისდაგვარად, ორ-სამჯერ ჩავდივარ საქართველოში. იგი დღემდე შვილების, შვილიშვილების, შვილთაშვილებისა და ნათესავების დამრიგებელია.

მამა გიორგი (ჟორა) თოლორდავა დაბადებულია ჩხოროწყუს რაიონის სოფელ მუხურში 1924 წელს. იგი პროფესიით გახლდათ მეტყვე-ინჟინერი; 1949 წლიდან სხვადასხვა თანამდებობაზე მუშაობდა აფხაზეთში. ჰყავდა ბევრი მეგობარი. გამორჩეულად ახლო ურთიერთობა ჰქონდა გობრონ ჯოხთაბერიძესთან და ლეო გვათუასთან. იყო განთქმული თამადა და თავისი ნათესავების მოყვარული ადამიანი. მამაჩემი ჩემთვის კაცობის, ვაჟკაცობის, შრომისმოყვარეობისა და მეგობრობის მაგალითი იყო. იგი 2002 წელს, 78 წლის ასაკში გარდაიცვალა და მისი თხოვნით მშობლიურ სოფელ მუხურში დავასაფლავეთ.

მამასთან დაკავშირებით ერთი ეპიზოდი მინდა მოგიყვეთ. ომი ახალი დაწყებული იყო. სოხუმი ჯერ კიდევ არ იბომბებოდა და ქალაქში იყო ხალხმრავლობა, მუშაობდა ყველა სასიცოცხლო ობიექტები. ჩემი

მე და დედა

მუხური, ჩვენი მამაპაპისეული ოდა სახლი

უფროსი დის მეუღლე ვალერი არღვლიანი სვანია, აფხაზეთის დამსახურებული არტისტი, მრავალი საინტერესო როლების შემსრულებელი ქართულ თეატრში, განსაკუთრებით კი არსაკიძის როლი დიდოსტატის მარჯვენაში. მას მაიაკის ტერიტორიაზე ჰქონდა რესტორანი „სვანური კოშკი“, რომელიც იმ პერიოდისთვის ძალიან განთქმული იყო არქიტექტურული სილამაზით, ადგილმდებარეობით და გემრიელი კერძებით. მათ საქონელი, ყველი, კარაქი, არაჟანი, თევზი და სხვა პროდუქტები შემოჰ-

ბობისწყალი მუხურში

ცირა თოლორდავა და ანდრია შარაშია

ქონდათ სოჭიდან გემით. ხოლო უმცროსი დის მეუღლე, რუსლან შაკაია, დედით მეგრელია და მამით ებრაელი. ის არის ბიზნესმენი. რუსლანი იყო წასული აგუბედიაში თავისი ნათესავის დასაფლავებაზე, როდესაც ბრუნდებოდა სოხუმში იმ დროს იმ ადგილას მოხდა შეიარაღებულ შეტაკებაში და დაკავებულ იქნა აფხაზი სამხედროების მიერ, ხოლო ვალერი, სოჭიდან ბრუნდებოდა გემით და მოჰქონდა საკვები პროდუქტი რესტორნისათვის, როდესაც გუდაუთის მესაზღვრეებმა იგი დააკავეს. ჩვენი ოჯახი და მთელი ნათესაობა აფორიაქებული იყო ამ ამბებით და ყველაფერს ვაკეთებდით მათ გადასარჩენათ. მამა ძალიან აღელვებული და შეწუხებული იყო ამ ფაქტით, ძალიან ბევრს ფიქრობდა და ერთხელ ქუჩაში შეხვდა ახლობელი, რომელმაც უთხრა: “გამარჯობა ჟორა, რაღაც ძალიან ჩაფიქრებული მიდიოდი რამე ხომ არ მოხდა? ხომ არ გაწუხებს რამე?”. მამამ ხუმრობით უპასუხა: “არა, მე არაფერი მჭირს, მაგრამ ამ ბოლო ხანებში რაღაც უკუღმა ხდება ჩემს თავს. გაგიგია სვანი ვაჭრობის გულისთვის დააკავეს და ებრაელი ბრძოლაში?” და მოუყოლია ეს ამბავი ნაცნობისთვის. შემდგომში კი ყველაფერი კარგად დამთავრდა. აღმოჩნდნენ კეთილი ადამიანები გუდაუთაში: ჩვენი მეზობელი კონსტანტინე ადღეობა (ის აფხაზეთის შინაგანსაქმეთა სამინისტროში მუშაობდა. მისი მამის გარდაცვალების შემდეგ ჩვენი წესისდამიხედვით მან მფარველად მამარეში აირჩია), ასევე ბესლან კობახია და ვალერიის ახლო მეგობარი აფხაზეთის სახელმწიფო ანსამბლის მოცეკვავე საიდ თარბა და სხვები, რომლის მეშვეობითაც ვალერი და რუსლანი დაუბრუნდნენ თავიანთ ოჯახებს. მადლობა მათ ამისათვის.

ყოველწლიურად, აგვისტოს თვეში მთელი ნათესაობა ვიკრიბებით ჩხოროწყუს რაიონის სოფელ მუხურში, ბაბუაჩემის – ათანასე თოლორდავასა და ბებიაჩემის – მარიამ ნაჭყეხიას მშობლების მიერ აშენებულ, 160 წლის ოდა სახლის ირგვლივ. ბებია იყო სოფლის განთქმული ექიმ-ბაში. ძალიან ბევრი ბავშვი ჰყავდა გადარჩენილი. ჩვენც, შვილოშვილებს გვასწავლიდა ბალახეული წამლების დამზადებასა და მათ მოქმედებას. ბავშვებს ძალიან მოგვწონდა ლუგელას ხეობაში ბებიასთან ერთად ბალახების შეგროვება.

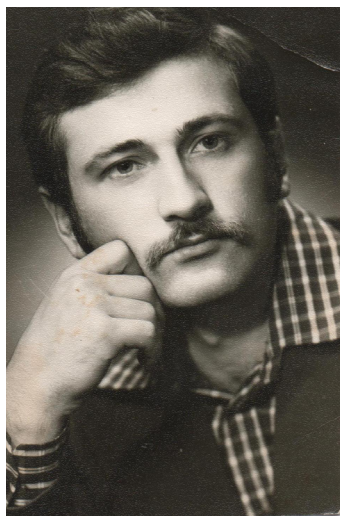
ბაბუაჩემი, ათანასე თოლორდავა, 40 წლის ასაკში გარდაცვლილა და სამი ვაჟიშვილი დარჩენია: მამაჩემი – გიორგი, ამირანი და რევაზი. გვარების ცნობარში წერია, რომ თოლორდავები გურიიდან არიან. მართალია იქ ბევრი თოლორდავა ცხოვრობს, მაგრამ სინამდვილეში, ჩვენი გვარის წარმომადგენლები ცხოვრობდნენ და დღესაც ცხოვრობენ ხობის-წყლის ხეობაში, ჩხოროწყუს რაიონის სოფელ მუხურში. მათი ძირითადი საქმიანობა იყო მეჯოგეობა. ჰყავდათ ურიცხვი საქონელი, საძოვრები კი, სამეგრელოს გარდა, ჰქონდათ გურიაში, სადაც ზოგიერთი თოლორდავა დაქორწინდა და სამუდამოდ დარჩა საცხოვრებლად. ბებიასგან გამიგია, რომ თოლორდავები თურქეთშიც ვაჭრობდნენ, კერძოდ კი სტამბოლში. იქ გემით გადაჰქონდათ საქონლის ხორცი, ყველი და რძე. ბაბუაჩემის ბიძაშვილმა, დიდმა გიორგიმ თავის შვილს ახმედი, შვილიშვილებს კი – შუქური, ჯეფირი და ზეინაბი დაარქვა. მათ კარგად იცოდნენ ლაზური და თურქული ენები. კომუნისტური წყობის დადგომის დროს, ყველას ჩამოართვეს ჯოგი და ბაბუა მეჯოგეთა კავშირის თავმჯდომარედ დანიშნეს.

თოლორდავების გვარი წარმატებულია. ძირითადად, ხელოვნების დარგებს წარმოვადგენთ: მომღერლები, მოცეკვავეები, მხატვრები, მსახიობები და ექიმები ვართ, რადგან ექიმობაც ხელოვნებაა. ჩემი მოგვარეები ასევე წარმატებული იურისტები, ეკონომისტები და ჟურნალისტებიც არიან. ჩვენი სახლის წინ არის დიდი მინდორი. აქ ახალგაზრდები კონცერტებს მართავენ: ცირა მღერის, სხვები ლექსებს კითხულობენ, ეთერ და ლუკა თოლორდავები ევროპულ ცეკვებს ასრულებენ; სხვათა შორის, ჩვენს აფხაზ რძლებთან – ჯულიეტა ახუბასთან და ირინა კვეკვესკირთან ერთად უფროსებიც ვმღერით მონატრებულ აფხაზურ სიმღერებს; აქ დაბადების დღეებს ვუხდით ბავშვებს – ვზეიმობთ და ვმხიარულობთ; ვბანაობთ ხობისწყალში; ჩემი ბიძაშვილის შვილი მერაბ (ბუკა) შარიქაძე, რომელიც საქართველოს რაგბის ეროვნული ნაკრების ერთ-ერთი საუკეთესო მოთამაშეა, ბავშვებს ავარჯიშებს, მას არც ბიძაშვილი, ენვერ თოლორდავა ჩამორჩება, რომელიც ახალგაზრდებს ფეხბურთს ათამაშებს... ასეთი აქტიური დასვენება გვყოფნის ყველას მთელი წლის განმავლობაში.

რაც წლები გადის უფრო ხშირად ვიხსენებ სოხუმს, ბავშვობას, იმ ქუჩას, სადაც ვცხოვრობდი; უძვირფასეს მეგობრებს, მეზობლებს, სკოლას, ჩემს სამუშაო ადგილს – რკინიგზის საავადმყოფოს და კოლეგებს. კარგია როდესაც ყველა გენატრება, გახსოვს, დიდი სიყვარულით იგონებ და გინდა, შეძლებისდაგვარად, დაეხმარო ან მოეფერო; კარგია, როცა იცი, რომ ვიღაცას სჭირდება, უყვარხარ, გელოდება... ამით ცხოვრობ, სუნთქავ, ეს არის ბედნიერება. აი, რისთვის ღირს ცხოვრება... მაგრამ მერე, ამ პოზიტიური გრძნობებით ანთებულს, გაგახსენდება ომი, უმძიმესი წუთები, უდიდესი ტრაგედია... ძალიან ძნელია იმასთან შეგუება, რომ 350 000 ადამიანი დევნილად იქცა, აფხაზეთში დაბრუნებას კი, ჯერჯერობით, სასიკეთო პირი არ უჩანს.

მაინც მჯერა, რომ ასე დაუსრულებლად ვერ გაგრძელდება, ჩვენ აუცილებლად დავბრუნდებით! სწორედ ეს იმედი გვაცოცხლებს ყველას.

გიორგი (გიგა) თოლორდავა

დაიბადა 1952 წლის 31 მაისს აფხაზეთში, ქალაქ სოხუმში. 1969 წელს დაამთავრა სოხუმის მეხუთე საშუალო სკოლა, 1977 წელს კი – რიგის სამედიცინო ინსტიტუტის სამკურნალო ფაკულტეტი. სწავლის დასრულების შემდეგ ქირურგად და უროლოგად მუშაობდა ლატვიის ქალაქ ლუძაში. 1980-82 წლებში გაიარა ორდინატურა ქალაქ მოსკოვში, პირველი სამედიცინო ინსტიტუტის უროლოგიის კათედრაზე. 1983 წლიდან დაბრუნდა მშობლიურ ქალაქში და მუშაობა დაიწყო სოხუმის რკინიგზის საავადმყოფოში, სადაც დაჰყო 1993 წლამდე. 1990 წელს აირჩიეს აფხაზეთის ექიმთა ასოციაციის პრეზიდენტად. უროლოგიის დარგში აქვს გამოგონებები საოპერაციო ხელსაწყოების სახით; აგრეთვე არაერთი სამეცნიერო სტატიის ავტორია უროლოგიის განხრით. 1994 წლიდან, თბილისში, ყოფილი ტუბდისპანსერის შენობაში, დევნილის სტატუსით ხსნის ე.წ. დევნილთა საავადმყოფოს, სადაც 17 წლის განმავლობაში მუშაობს დირექტორად და მთავარ ექიმად. საქართველოს განათლების სამინისტროს სოხუმის ილია ვეკუას სახელობის უნივერსიტეტი, სადაც გ. თოლორდავა 2000 წლიდან ლექციებს კითხულობს უროლოგიის განხრით, 2002 წელს მას დოცენტის სამეცნიერო წოდებას ანიჭებს. იმავე წელს იგი ღირსების ორდენითაც დაჯილდოვდა. როგორც ქირურგი და უროლოგი, 2009 წლიდან, ქალაქ ლუძის მერიის მიწვევით, კვლავ უბრუნდება ლატვიის იმ ქალაქს, სადაც თავის დროზე სამედიცინო პრაქტიკა დაიწყო.

მშვიდობა

ომი დაიწყო, გვიშველე ღმერთო
და გაგვიღიმე შენ ერთადერთო.
მტერი სისხლისფერი ხელებით მოდის,
ხომ დამთავრდება, ოჰ, როდის? როდის?

ვაჟები მიჰყავთ საომრად ველზე
მათ სიცოცხლე აქვთ ყინულის ბეწვზე

ბრძოლის ველი კი მზადაა, სცენის
მამაცებს, მხოლოდ მამაცებს ელის.
არც ქარის ხმა და არც ღამის სევდა
მძიმე ჰაერი მიწასაც ხევდა.

რა არის ომი? სევდა თუ ძალა?
ადამიანი არ დაიღალა?
ვის მოსწონს სისხლი, ტანჯვა და ბინდი?
ვის რას სჭირდება ბნელი რაინდი?

ომი გაჩაღდა, სროლის ხმა ისმის,
ზარბაზნის ჭურვი წამშივე ისვრის.
მწვანე ბალახი წითლად გახადეს
და ვაჟის ბედი კიდეს გადადეს.

უცებ შუა დღეს გამოჩნდა მტრედი
და გაიქნია ლამაზი ფრთები
სიყვარულის და მშვიდობის სული
რომელსაც უნდა გვაჩუქოს გული.

ვაჟები მიხვდნენ, ომი ბინდია
მთელი სამყარო უფლის შვილია
აცრემლებულნი ჩააგეს ხმალი
და განისყიდეს წყეული ვალი

ვაჟები მიხვდნენ, ომი ნისლია
და ის წითელი ძმათა სისხლია
და შეურიგდნენ ერთმანეთს უმალ
რადგან ეს ომი სულაც სხვისია.

ვაჟის დანახვას დედა ელოდა
იყო სალამო, უკვე ბნელოდა
მაგრამ გამოჩნდა უეცრად ჩრდილი
და დაუბრუნდა მის დედას შვილი.

ბებიებს

მე ველოდები მშობლიურ წერილს,
წერილს, სადაც მე სიყვარულს ვხედავ,
ბებიას ნაზი, სათუთი ხელით,
რომლის წაკითხვას ზოგჯერ ვერც ვხედავ.

თითო ოროლა ქართული სიტყვა
გულსაც აჩერებს, სულს და თალებსაც,
თითო ოროლა ქართული სიტყვა
მომეხვევა და წავა მალულად.

ცრემლიც მოწვეთავს მცხარე ცრემლებით
მოგონებები მახსენებს ხალისს
და მეც ვიხსენებ იმ მდიდარ ხელებს,
რომელიც იყო, იქნება, არის.

ცირა თოლორდავა

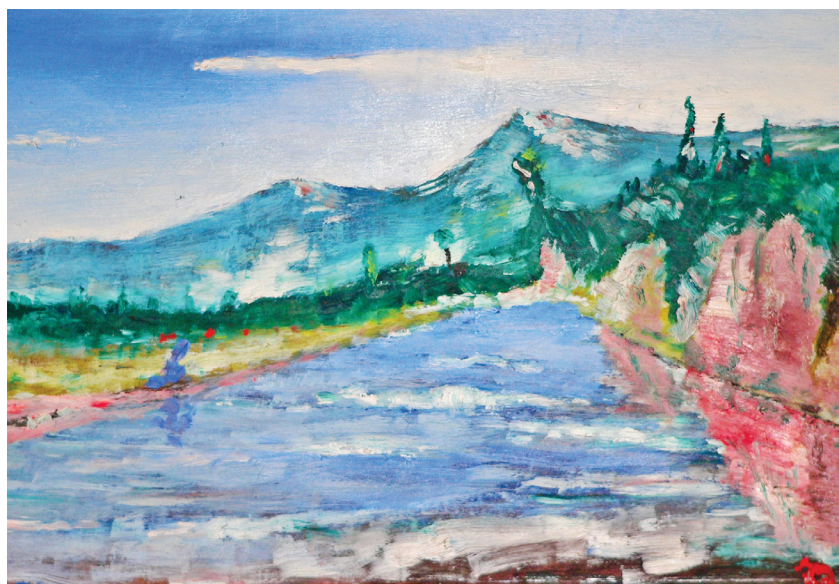
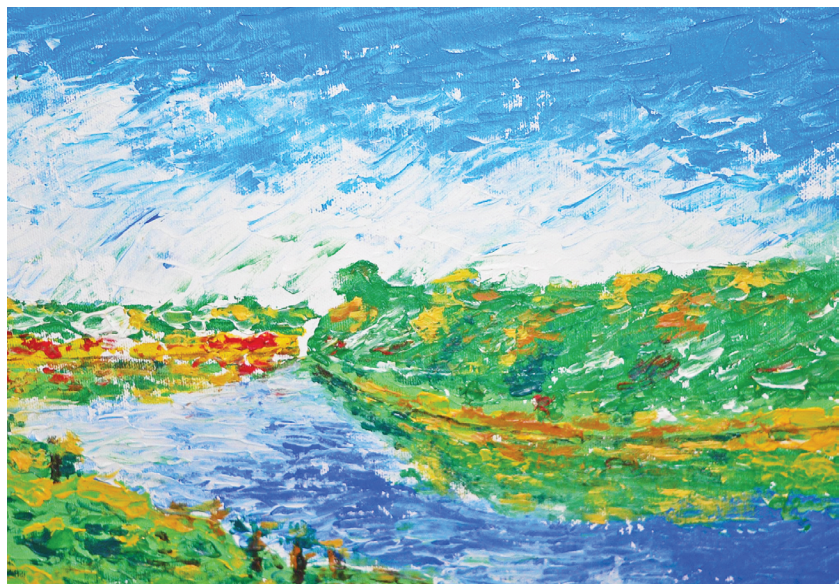
ფერწერული ნამუშევრები

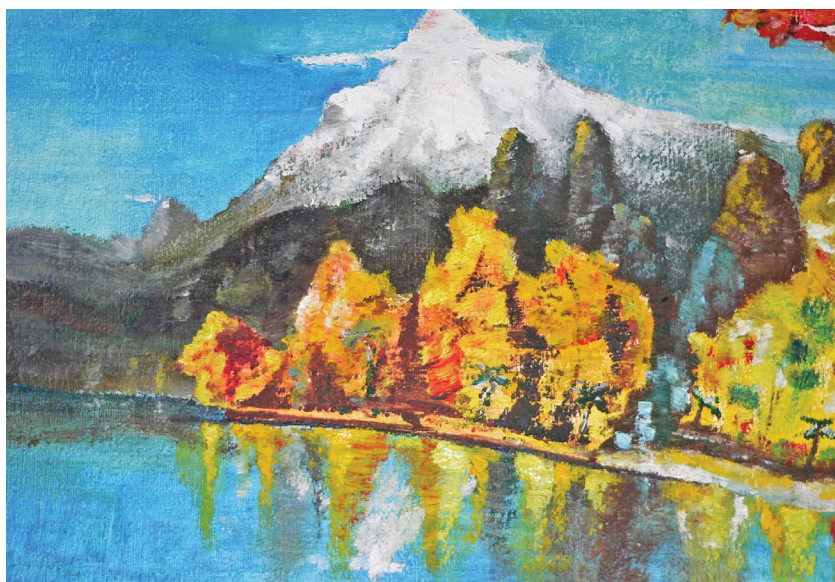

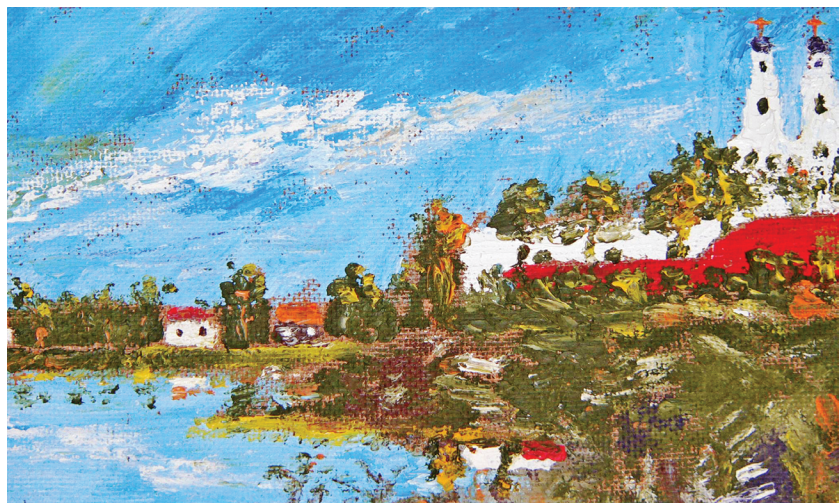

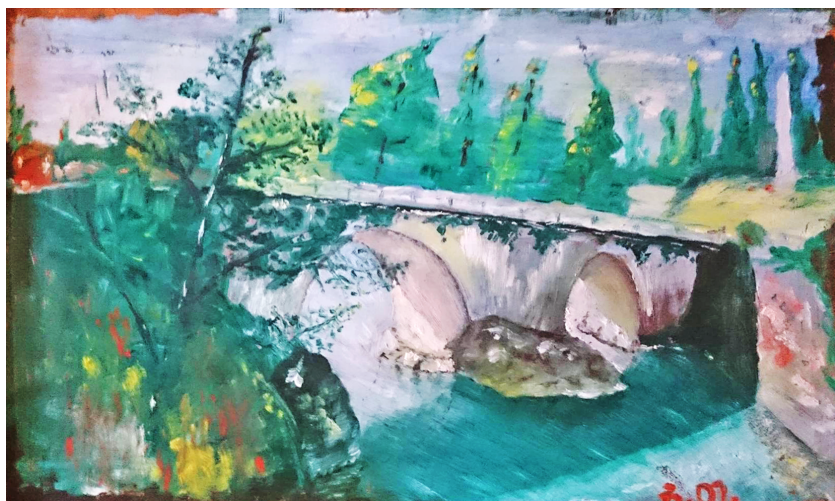

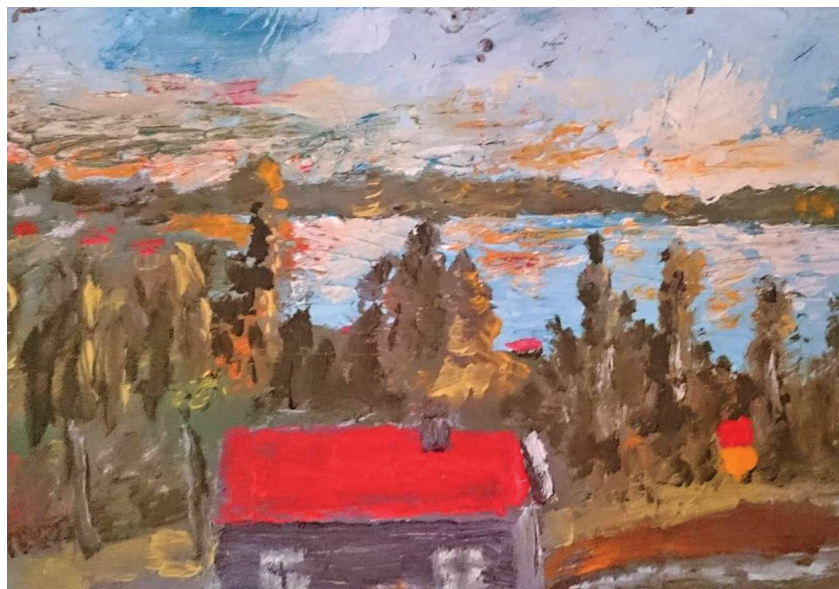

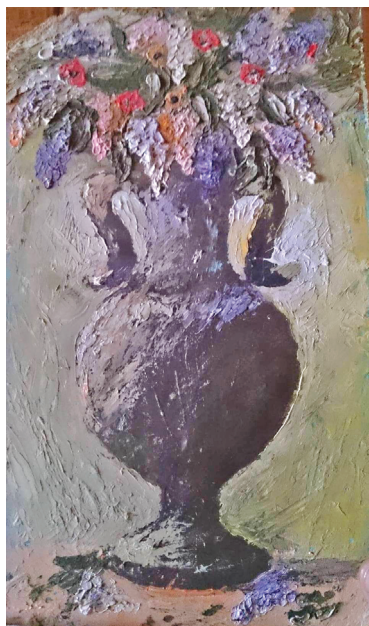
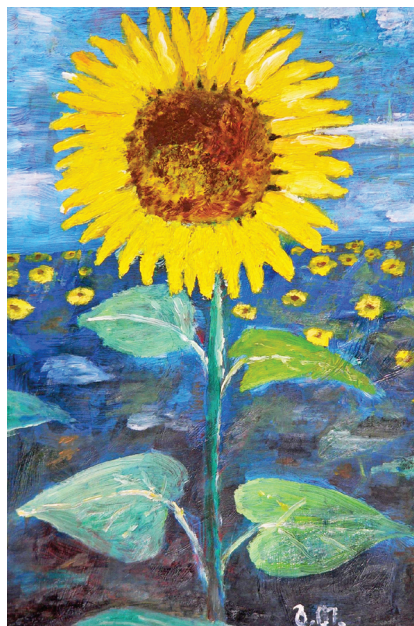

გოლგოთას გზა საქართველოში

დეგნილები სვანეთის გზაზე

